मेलुङ गाउँपालिकाको

२०७८ आषाढ

प्रथम आवधिक योजना-२०७८/७९-२०८२/८३

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय मेलुङ
गाउँपालिका भेड्पु, दोलखा,
बागमती प्रदेश

मेलुङ गाउँपालिकाको

आवधिक योजना

आ व २०७८/७९-२०८२/८३

प्राविधिक सहयोग

रिसर्च इन्क्लेव प्रा। लि।

हनुमान मार्ग, शंखमुल, काठमाडौं

टेलिफोन नं। ०१-५२४२९१८

इमेलः researchenclave@gmail.com

विषय सूची

विषय सूची.....i

तालिका सूची.....xvi

चित्र सूची.....xix

परिच्छेद एक : परिचयात्मक विवरण.....१

१.१ पृष्ठभूमि.....१

१.२ आवधिक योजनाको आवश्यकता.....२

१.३ योजना निर्माण गर्नुका उद्धेश्यहरु.....२

१.४ आवधिक योजनाको मस्यौदा तयार गर्ने आधारहरु.....३

१.५ आवधिक योजना निर्माणका सीमाहरु.....३

परिच्छेद दुई : गाउँपालिकाको वस्तुगत अवस्था.....४

२.१ भौगोलिक र प्राकृतिक अवस्था.....४

२.२ जनसाङ्ख्यिक अवस्था.....४

२.३ आर्थिक संरचना र जीवन वृत्ति.....४

२.४ सामाजिक अवस्था तथा रहनसहन.....५

२.५ भौतिक पूर्वाधारको अवस्था.....६

२.६ प्राकृतिक स्रोत परिचालनको अवस्था.....७

२.७ सेवा तथा नियमनकारी संस्था.....७

२.८ गाउँपालिकाको समष्टिगत आर्थिक स्थिति.....८

२.८.१ भूमिका.....८

२.८.२ खेतीयोग्य जमीन तथा कृषि उत्पादन.....९

२.८.३ पशुजन्य उत्पादन.....१०

२.८.४ आर्थिक इकाईहरु.....१०

२.८.५ स्थानीय पूँजी.....११

परिच्छद तीन : मेलुङ गाउँपालिकाको पहिलो आवधिक योजना (२०७८/७९ - २०८२/८३.....१३

३.१. दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य,उद्देश्य, रणनीति तथा प्रमुख कार्यक्रमहरु.....१३

३.१.१ दीर्घकालीन सोच.....१३

३.१.२ लक्ष्य.....१३

३.१.३ समष्टिगत उद्देश्य.....१३

३.१.४ रणनीतिहरु १४
३.२ समष्टिगत परिमाणात्मक उपलब्धि १५
३.२ पालिकाको वित्तीय स्रोत र आय अनुमान १९
३.२.१ पालिकाको समष्टिगत आर्थिक स्थिति १९
३.२.२ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय २०
३.२.३ आय अनुमान र प्रक्षेपण २०
३.२.४ क्षेत्रगत योजना प्राथमिकीकरण र बजेट अनुमान २३
परिच्छेद चार : आर्थिक क्षेत्र ३०
४.१ कृषि,पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास ३०
४.१.१ वर्तमान अवस्था ३०
४.१.२ मुख्य समस्याहरु ३०
४.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ३०
४.१.४ सोच ३०
४.१.५ लक्ष्य ३०
४.१.६ उद्देश्यहरु ३१
४.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ३१
४.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ३१
४.१.९ अपेक्षित उपलब्धि ३२
४.२ भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण ३२
४.२.१ वर्तमान अवस्था ३२
४.२.२ मुख्य समस्याहरु ३३
४.२.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ३३
४.२.४ सोच ३४
४.२.५ लक्ष्य ३४
४.२.६ उद्देश्यहरु ३४
४.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ३४
४.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ३५
४.२.९ अपेक्षित उपलब्धि ३५
४.३ श्रम तथा रोजगारी ३५

४.३.१ वर्तमान अवस्था ३५
४.३.२ मुख्य समस्याहरु ३६
४.३.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ३६
४.३.४ सोच ३६
४.३.५ लक्ष्य ३६
४.३.६ उद्देश्यहरु ३६
४.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ३७
४.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ३७
४.३.९ अपेक्षित उपलब्धि ३८
४.४ बैंक तथा वित्तीय संस्था ३८
४.४.१ वर्तमान अवस्था ३८
४.४.२ मुख्य समस्याहरु ३८
४.४.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ३८
४.४.४ सोच ३९
४.४.५ लक्ष्य ३९
४.४.६ उद्देश्यहरु ३९
४.४.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ३९
४.४.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना ३९
४.४.९ अपेक्षित उपलब्धि ४०
४.५ पर्यटन- ग्रामीण तथा स्थानीय पर्यटन ४०
४.५.१ वर्तमान अवस्था ४०
४.५.२ मुख्य समस्याहरु ४१
४.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ४१
४.५.४ सोच ४१
४.५.५ लक्ष्य ४१
४.५.६ उद्देश्यहरु ४१
४.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ४२
४.५.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना ४२
४.५.९ अपेक्षित उपलब्धि ४३

४.६ उद्योग, ब्यापार र आपूर्ति व्यवस्था ४३
४.६.१ वर्तमान अवस्था ४३
४.६.२ मुख्य समस्याहरु ४३
४.६.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ४४
४.६.४ सोच ४४
४.६.५लक्ष्य ४४
४.६.६ उद्देश्यहरु ४४
४.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ४४
४.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ४५
४.६.९ अपेक्षित उपलब्धि ४५
परिच्छेद पाँच : सामाजिक क्षेत्र ४६
५.१ शिक्षा ४६
५.१.१ वर्तमान अवस्था ४६
५.१.२ मुख्य समस्याहरु ४६
५.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ४६
५.१.४ सोच ४७
५.१.५ लक्ष्य ४७
५.१.६ उद्देश्यहरु ४७
५.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ४७
५.१.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना ४७
५.१.९ अपेक्षित उपलब्धि ४८
५.२ स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा ४८
५.२.१ वर्तमान अवस्था ४८
५.२.२ मुख्य समस्याहरु ४८
५.२.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ४८
५.२.४ सोच ४९
५.२.५ लक्ष्य ४९
५.२.६ उद्देश्यहरु ४९
५.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ४९

५.२.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना ५०
६.२.९ अपेक्षित उपलब्धि ५०
५.३ युवा तथा खेलकुद ५१
५.३.१ वर्तमान अवस्था ५१
५.३.२ मुख्य समस्याहरु ५१
५.३.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ५१
५.३.४ सोच ५१
५.३.५ लक्ष्य ५१
५.३.६ उद्देश्यहरु ५१
५.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ५२
५.३.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना ५२
५.३.९ अपेक्षित उपलब्धि ५३
५.४ अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता ५३
५.४.१ वर्तमान अवस्था ५३
५.४.२ मुख्य समस्याहरु ५३
५.४.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ५४
५.४.४ सोच ५४
५.४.५ लक्ष्य ५४
५.४.६ उद्देश्यहरु ५४
५.४.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ५४
५.४.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना ५४
५.४.९ अपेक्षित उपलब्धि ५५
५.५ खानेपानी तथा सरसफाइ ५५
५.५.१ वर्तमान अवस्था ५५
५.५.२ मुख्य समस्याहरु ५५
५.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ५६
५.५.४ सोच ५६
५.५.५ लक्ष्य ५६
५.५.६ उद्देश्यहरु ५६

५.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ५६
५.५.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना ५६
५.५.९ अपेक्षित उपलब्धि ५७
५.६ लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशिता ५७
५.६.१ वर्तमान अवस्था ५७
५.६.२ मुख्य समस्याहरु ५७
५.६.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ५८
५.६.४ सोच ५८
५.६.५ लक्ष्य ५८
५.६.६ उद्देश्यहरु ५८
५.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ५८
५.६.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना ५८
५.६.९ अपेक्षित उपलब्धि ५९
५.७ लक्षित वर्ग उत्थान-बालबालीका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता ५९
५.७.१ वर्तमान अवस्था ५९
५.७.२ मुख्य समस्याहरु ५९
५.७.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ५९
५.७.४ सोच ६०
५.७.५ लक्ष्य ६०
५.७.६ उद्देश्यहरु ६०
५.७.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ६०
५.७.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ६०
५.७.९ अपेक्षित उपलब्धि ६१
५.८ भाषा, संस्कृति, कला साहित्य ६१
५.८.१ वर्तमान अवस्था ६१
५.८.२ मुख्य समस्याहरु ६१
५.८.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ६२
५.८.४ सोच ६२
५.८.५ लक्ष्य ६२

५.८.६ उद्देश्यहरु ६२
५.८.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ६२
५.८.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ६३
५.८.९ अपेक्षित उपलब्धि ६३
अध्याय छ : पूर्वाधार विकास ६४
६.१ आवास तथा बस्ती विकास ६४
६.१.१ वर्तमान अवस्था ६४
६.१.२ मुख्य समस्याहरु ६४
६.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ६४
६.१.४ सोच ६४
६.१.५ लक्ष्य ६४
६.१.६ उद्देश्यहरु ६४
६.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ६५
६.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ६५
६.१.९ अपेक्षित उपलब्धि ६५
६.२ सडक तथा यातायात ६६
६.२.१ वर्तमान अवस्था ६६
६.२.२ मुख्य समस्याहरु ६६
६.२.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ६६
६.२.४ सोच ६६
६.२.५ लक्ष्य ६६
६.२.६ उद्देश्यहरु ६६
६.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ६७
६.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ६७
६.२.९ अपेक्षित उपलब्धि ६८
६.३ सिंचाई ६८
६.३.१ वर्तमान अवस्था ६८
६.३.२ मुख्य समस्याहरु ६८
६.३.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ६९

६.३.४ सोच ६९
६.३.५ लक्ष्य ६९
६.३.६ उद्देश्यहरु ६९
६.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ..... टढ
६.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ६९
६.३.९ अपेक्षित उपलब्धि ७०
६.४ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा ७१
६.४.१ वर्तमान अवस्था ७१
६.४.२ मुख्य समस्याहरु ७१
६.४.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ७१
६.४.४ सोच ७१
६.४.६ उद्देश्यहरु ७१
६.४.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ७३
६.४.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना ७३
६.४.९ अपेक्षित उपलब्धि ७३
६.५ सञ्चार तथा सूचना प्रणाली ७४
६.५.१ वर्तमान अवस्था ७४
६.५.२ मुख्य समस्याहरु ७४
६.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ७४
६.५.४ सोच ७४
६.५.५ लक्ष्य ७४
६.५.६ उद्देश्यहरु ७४
६.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ७५
६.५.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना ७५
६.५.९ अपेक्षित उपलब्धि ७५
६.६ ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधार ७५
६.६.१ वर्तमान अवस्था ७५
६.६.२ मुख्य समस्याहरु ७६
६.६.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ७६

६.६.४ सोच ७६
६.६.५ लक्ष्य ७६
६.६.६ उद्देश्यहरु ७६
६.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ७७
६.६.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना ७७
६.६.९ अपेक्षित उपलब्धि ७७
६.७ सार्वजनिक निर्माण ७७
६.७.१ वर्तमान अवस्था ७७
६.७.२ मुख्य समस्याहरु ७८
६.७.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ७८
६.७.४ सोच ७८
६.७.५ लक्ष्य ७८
६.७.६ उद्देश्यहरु ७८
६.७.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ७८
६.७.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ७९
६.७.९ अपेक्षित उपलब्धि ७९
परिच्छेद सात : वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन ८०
७.१ वन विकास तथा व्यवस्थापन ८०
७.१.१ वर्तमान अवस्था ८०
७.१.२ मुख्य समस्याहरु ८०
७.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ८०
७.१.४ सोच ८०
७.१.५ लक्ष्य ८०
७.१.६ उद्देश्यहरु ८१
७.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८१
७.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ८१
७.१.९ अपेक्षित उपलब्धि ८२
७.२ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण ८२
७.२.१ वर्तमान अवस्था ८२

७.२.२ मुख्य समस्याहरु ८२
७.२.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ८२
७.२.४ सोच ८३
७.२.५ लक्ष्य ८३
७.२.६ उद्देश्यहरु ८३
७.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८३
७.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना डघ
७.२.९ अपेक्षित उपलब्धि ८४
७.३ वातावरण संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रण ८४
७.३.१ वर्तमान अवस्था ८४
७.३.२ मुख्य समस्याहरु ८५
७.३.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ८५
७.३.४ सोच ८५
७.३.५ लक्ष्य ८५
७.३.६ उद्देश्यहरु ८५
७.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८५
७.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ८६
७.३.९ अपेक्षित उपलब्धि ८६
७.४ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरण ८६
७.४.१ वर्तमान अवस्था ८६
७.४.२ मुख्य समस्याहरु ८७
७.४.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ८७
७.४.४ सोच ८७
७.४.५लक्ष्य ८७
७.४.६ उद्देश्यहरु ८७
७.४.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८७
७.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ८८
७.४.९ अपेक्षित उपलब्धि ८८
७.५ पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण ८८

७.५.१ वर्तमान अवस्था ८८
७.५.२ मुख्य समस्याहरु ८८
७.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ८९
७.५.४ सोच ८९
७.५.६ उद्देश्यहरु ८९
७.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८९
७.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ८९
७.५.९ अपेक्षित उपलब्धि ९०
७.६ विपद सचेतना, उद्धार तथा पुनःस्थापना ९०
७.६.१ वर्तमान अवस्था ९०
७.६.२ मुख्य समस्याहरु ९१
७.६.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ९१
७.६.४ सोच ९१
७.६.५ लक्ष्य ९१
७.६.६ उद्देश्यहरु ९१
७.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९१
७.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९२
७.६.९ अपेक्षित उपलब्धि ९२
अध्याय आठ : लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा ९३
८.१ सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकास ९३
८.१.१ वर्तमान अवस्था ९३
८.१.२ मुख्य समस्याहरु ९३
८.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ९३
८.१.४ सोच ९३
८.१.५ लक्ष्य ९३
८.१.६ उद्देश्यहरु ९३
८.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९४
८.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९४
८.१.९ अपेक्षित उपलब्धि ९४

८.२ नीति तथा कानुन तर्जुमा ९४
८.२.१ वर्तमान अवस्था ९४
८.२.२ मुख्य समस्याहरु ९५
८.२.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ९५
८.२.४ सोच ९५
८.२.५ लक्ष्य ९५
८.२.६ उद्देश्यहरु ९५
८.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९५
८.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९६
८.२.९ अपेक्षित उपलब्धि ९६
८.३ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता ९६
८.३.१ वर्तमान अवस्था ९६
८.३.२ मुख्य समस्याहरु ९६
८.३.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ९७
८.३.४ सोच ९७
८.३.६ उद्देश्यहरु ९७
८.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९७
८.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९७
८.३.९ अपेक्षित उपलब्धि ९८
८.४ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्धन ९८
८.४.१ वर्तमान अवस्था ९८
८.४.२ मुख्य समस्याहरु ९८
८.४.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ९८
८.४.४ सोच ९८
८.४.५ लक्ष्य ९९
८.४.६ उद्देश्यहरु ९९
८.४.७रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९९
८.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९९
८.४.९ अपेक्षित उपलब्धि ९९

८.५ सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षा १००
८.५.१ वर्तमान अवस्था १००
८.५.२ मुख्य समस्याहरु १००
८.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरु १००
८.५.४ सोच १००
८.५.५ लक्ष्य १००
८.५.६ उद्देश्यहरु १००
८.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु १०१
८.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना १०१
८.५.९ अपेक्षित उपलब्धि १०१
८.६ पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली १०१
८.६.१ वर्तमान अवस्था १०१
८.६.२ मुख्य समस्याहरु १०२
८.६.३ अवसर तथा चुनौतिहरु १०२
८.६.४ सोच १०२
८.६.५ लक्ष्य १०२
८.६.६ उद्देश्यहरु १०२
८.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु १०२
८.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना १०३
८.६.९ अपेक्षित उपलब्धि १०३
परिच्छेद नौ : योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन १०४
९.१ पृष्ठभूमि १०४
९.२ योजना कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था १०४
९.३ योजना कार्यान्वयन प्रक्रिया र विधि १०४
९.४ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन १०४
९.५ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको कानूनी आधार । १०५
९.५ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको उद्देश्य १०५
९.६ रणनीति १०५
९.७ मुख्य कार्यक्रम १०६

९.८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको प्रक्रिया र जिम्मेवारी १०६
परिच्छेद दश : नतिजा खाका १०८
१०.१ पृष्ठभूमि १०८
१०.२ नतिजा खाका तथा नतिजा साङ्केतिकरण १०९
अनुसुची १ योजनाको क्षेत्र - आर्थिक १२९
४.१ कृषि पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास १२९
४.२ भुमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिवी निवारण १३०
४.३ श्रम तथा रोजगारी १३०
४.४ बैंक तथा वित्तीय संस्था १३१
४.५ पर्यटन - ग्रामिण तथा स्थानीय पर्यटन १३१
४.६ उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्था १३२
अनुसुची २ योजनाको क्षेत्र - सामाजिक १३३
५.१ शिक्षा १३३
५.२ स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा १३३
५.३ यूवा तथा खेलकुद १३४
५.४ अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता १३४
५.५ खानेपानी तथा सरसफाई १३५
५.६ लैगिंक तथा सामाजिक समावेशीता १३५
५.७ लक्षित वर्ग उत्थान - महिला, बालबालीका तथा जेष्ठनागरिक १३६
५.८ भाषा, संस्कृति, कला साहित्य १३६
अनुसुची ३ योजनाको क्षेत्र - पुर्वाधार विकास १३७
६.१ आवास तथा बस्ती विकास १३७
६.२ सडक तथा यातायात १३७
६.३ सिंचाई १३८
६.४ विद्युत तथा वैकल्पीक उर्जा १४०
६.५ सञ्चार तथा सूचना प्रणाली १४१
६.६ ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधार १४१
६.७ सार्वजनिक निर्माण १४१
अनुसुची ४ योजनाको क्षेत्र - वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन १४३

७.१ वन विकास तथा व्यवस्थापन १४३
७.२ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण १४३
७.३ वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण १४४
७.४ जलवायू परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरण १४५
७.५ पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण १४५
७.६ विपद सचेतना, उद्धार तथा पूनस्थापना १४६
अनुसुची ५ योजनाको क्षेत्र - लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा १४७
८.१ सार्बजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकास १४७
८.२ नीति तथा कानुन तर्जुमा १४७
८.३ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता १४७
८.४ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्धन १४८
८.५ सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षा १४८
८.६ पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली १४८
अनुसूची ६ योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन १४९
अनुसूची ७ गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति १५०

तालिका सूची

तालिका नं. २.६.१	उत्पादन मुलक प्राकृतिक स्रोत	७
तालिका नं. २.७.१	सेवा तथा नियमनकारी संस्था	७
तालिका नं. ३.२.१	भाषा तथा कला संस्कृतिको उत्थान र विकास	१५
तालिका नं. ३.२.२	सुरक्षित आवास शान्ति सुरक्षा र सुशासन	१६
तालिका नं. ३.२.३	स्वास्थ्य, सन्तुलित पर्यावरण र सामाजिक संरक्षण	१६
तालिका नं. ३.२.४	लोकतन्त्र सामाजिक एकता र सम्मान	१६
तालिका नं. ३.२.५	दिगो, सन्तुलीत र सर्वसुलव पुर्वाधार	१७
तालिका नं. ३.२.६	दिगो स्रोतको पहिचान, मानव पुँजी निर्माण र प्रयोग	१७
तालिका नं. ३.२.७	उच्च तथा दिगो उत्पादन र उत्पादकत्व	१८
तालिका नं. ३.२.२.१	गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका शिर्षकहरु	१९
तालिका नं. ३.२.३.१	गाउँपालिकाको शिर्षकगत आयको विवरण	२०
तालिका नं. ३.२.३.२	गाउँपालिकाको जम्मा आयमा बिभिन्न शिर्षकगत आयको हिस्सा	२०
तालिका नं. ३.२.३.३	गाउँपालिकाको प्रक्षेपित आय विवरण	२१
तालिका नं. ३.२.४.१.१	गत आ.व. हरुको खुद आय र क्षेत्रगत खर्च विवरण	२३
तालिका नं. ३.२.४.१	क्षेत्रगत योजना प्राथमिकीकरण र बजेट अनुमान	२६
तालिका नं. ४.१.७.१	कृषि,पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	३०
तालिका नं. ४.१.८.१	कृषि, पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकासका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना	३०
तालिका नं. ४.२.७.१	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	३३
तालिका नं. ४.२.८.१	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारणका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना	३४
तालिका नं. ४.३.७.१	श्रम तथा रोजगारीका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	३६
तालिका नं. ४.३.८.१	श्रम तथा रोजगारी मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना	३६
तालिका नं. ४.४.७.१	बैंक तथा वित्तीय संस्थाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	३८
तालिका नं. ४.४.८.१	बैंक तथा वित्तीय संस्थाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना	३८
तालिका नं. ४.५.७.१	पर्यटन- ग्रामीण तथा स्थानीय पर्यटनका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	४१
तालिका नं. ४.५.८.१	पर्यटन- ग्रामीण तथा स्थानीय पर्यटनका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना	४१
तालिका नं. ४.६.७.१	उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्थाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	४३
तालिका नं. ४.६.८.१	उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्थाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना	४४
तालिका नं. ५.१.७.१	शिक्षाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	४६
तालिका नं. ५.१.८.१	शिक्षाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना	४६
तालिका नं. ५.२.७.१	स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	४८
तालिका नं. ५.२.८.१	स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना	४९
तालिका नं. ५.३.७.१	युवा तथा खेलकुदका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	५१
तालिका नं. ५.३.८.१	युवा तथा खेलकुदका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना	५१
तालिका नं. ५.४.७.१	अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता का लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	५३
तालिका नं. ५.४.८.१	अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकताका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना	५३
तालिका नं. ५.५.७.१	खानेपानी तथा सरसफाइका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	५५

तालिका नं. ५.५.८.१ खानेपानी तथा सरसफाइका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ५५
तालिका नं. ५.६.७.१ लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीताका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ५७
तालिका नं. ५.६.८.१ लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीताका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ५७
तालिका नं. ५.७.७.१ लक्षित वर्ग उत्थान- बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गताका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ५९
तालिका नं. ५.७.८.१ लक्षित वर्ग उत्थान- बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गताका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ६०
तालिका नं. ५.८.७.१ भाषा, संस्कृति, कला साहित्यका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ६१
तालिका नं. ५.८.८.१ भाषा, संस्कृति, कला साहित्यका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ६२
तालिका नं. ६.१.७.१ आवास तथा बस्ती विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ६४
तालिका नं. ६.१.८.१ आवास तथा बस्ती विकासका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ६४
तालिका नं. ६.२.७.१ सडक तथा यातायातका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ६६
तालिका नं. ६.२.८.१ सडक तथा यातायातका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ६६
तालिका नं. ६.३.७.१ सिंचाईका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ६८
तालिका नं. ६.३.८.१ सिंचाईका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ६८
तालिका नं. ६.४.७.१ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ७१
तालिका नं. ६.४.८.१ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ७१
तालिका नं. ६.५.७.१ सञ्चार तथा सूचना प्रणालीका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ७३
तालिका नं. ६.५.८.१ सञ्चार तथा सूचना प्रणालीका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ७३
तालिका नं. ६.६.७.१ ढल निकास, फोहोरमैला प्रशोधन पूर्वाधारका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ७५
तालिका नं. ६.६.८.१ ढल निकास, फोहोरमैला प्रशोधन पूर्वाधारका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ७५
तालिका नं. ६.७.७.१ सार्वजनिक निर्माणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ७६
तालिका नं. ६.७.८.१ सार्वजनिक निर्माणका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ७७
तालिका नं. ७.१.७.१ वन विकास तथा व्यवस्थापनका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ७९
तालिका नं. ७.१.८.१ वन विकास तथा व्यवस्थापनका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ७९
तालिका नं. ७.२.७.१ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८१
तालिका नं. ७.२.८.१ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षणका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ८१
तालिका नं. ७.३.७.१ वातावरण संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८३
तालिका नं. ७.३.८.१ वातावरण संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रणका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ८४
तालिका नं. ७.४.७.१ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८५
तालिका नं. ७.४.८.१ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ८५
तालिका नं. ७.५.७.१ पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८७

तालिका नं. ७.५.८.१ पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रणका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ८७
तालिका नं. ७.६.७.१ विपद सचेतना, उद्धार तथा पुनःस्थापनाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८९
तालिका नं. ७.६.८.१ विपद सचेतना, उद्धार तथा पुनःस्थापनाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ८९
तालिका नं. ८.१.७.१ सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९२
तालिका नं. ८.१.८.१ सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकासका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९२
तालिका नं. ८.२.७.१ नीति तथा कानुन तर्जुमाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९३
तालिका नं. ८.२.८.१ नीति तथा कानुन तर्जुमाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९४
तालिका नं. ८.३.७.१ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिताका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९५
तालिका नं. ८.३.८.१ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिताका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९५
तालिका नं. ८.४.७.१ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्धनका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९७
तालिका नं. ८.४.८.१ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्धनका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९७
तालिका नं. ८.५.७.१ सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९९
तालिका नं. ८.५.८.१ सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९९
तालिका नं. ८.६.७.१ सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु १००
तालिका नं. ८.६.८.१ पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना १००
तालिका नं. ९.८.१ योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु १०४
तालिका नं. ९.८.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनकार्यको प्रक्रिया र जिम्मेवारी १०४
तालिका नं. १०.२.१ नतिजा खाका तथा नतिजा साङ्केतिकरण–आर्थिक क्षेत्र १०७
तालिका नं. १०.२.२ नतिजा खाका तथा नतिजा साङ्केतिकरण–सामाजिक क्षेत्र ११४
तालिका नं. १०.२.३ नतिजा खाका तथा नतिजा साङ्केतिकरण–पूर्वाधार विकास १२२
तालिका नं. १०.२.४ नतिजा खाका तथा नतिजा साङ्केतिकरण–वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन १२४
तालिका नं. १०.२.५ नतिजा खाका तथा नतिजा साङ्केतिकरण–लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा १२५

चित्र सूची

चित्र नं. २.१.१	गाउँपालिकाको क्षेत्रफल	४
चित्र नं. २.३.१	उद्योगको वर्गीकरण र संख्या	५
चित्र नं. २.३.१	खाद्य उपलब्धता	५
चित्र नं. २.४.१	गाउँपालिका भित्र खानेपानीको अवस्था	६
चित्र नं. २.८.२.१	खेतियोग्य जमिन	९
चित्र नं. २.८.२.२	कृषि उत्पादनको अवस्था	१०
चित्र नं. २.८.३.१	पालिकाको पशुजन्य उत्पादन	१०
चित्र नं. २.८.४.१	पालिका स्तरका आर्थिक इकाइहरु	११
चित्र नं. २.८.५.१	स्थानीय पूँजी	११

परिच्छेद एक : परिचयात्मक विवरण

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाली जनताले पहिलो पटक आफैँले निर्वाचित गरेको संविधान सभाका प्रतिनिधिबाट निर्माण गरिएको नेपालको संविधान, जारी भएयता नेपाल संघीय, समावेशी लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्यमा रुपान्तरण भएको छ । नेपालको संविधानले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहले संविधान र कानून बमोजिम गर्ने व्यवस्था गरेको छ । नेपालको संविधानले संघ,प्रदेश र स्थानीय तहका एकल अधिकारहरु संविधानको क्रमशः अनुसूची ५,६ र ८ र साझा अधिकारहरु अनुसूची ७ र ९ मा व्यवस्था गर्नुको साथै संविधानले संघ,प्रदेश र स्थानीय तहको अन्तरसम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुने व्यवस्था गरेको छ ।

अर्को तर्फ सामाजिक न्याय, प्राकृतिक स्रोतमा विशेष वर्ग तथा समुदायको विशेष अधिकार, समान आर्थिक तथा सामाजिक अवसर लगायतका सवालमा राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय विकास साझेदारहरुको ऐक्यबद्धता र साझेदारीका कारण पनि सामाजिक न्यायको सुनिश्चितता सहितको लोक कल्याणकारी शासन व्यवस्था र दिगो आर्थिक तथा सामाजिक विकासको पहल कदम समुदाय स्तरबाटै थालनी भएको छ ।

संयुक्त राष्ट्रसंघको दिगो विकास लक्ष्य,(२०१५-२०३०), नेपालको संविधान, २०७२, नेपाल सरकारको पन्ध्रौं आवधिक योजना (आ.व. २०७६/७७-२०८०/८१) र बागमती प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना (आ.व. २०७६/७७-२०८०/८१) ले गरेका प्रतिबद्धताहरु, विषयगत मन्त्रालय तथा विभागबाट भएका नीतिगत व्यवस्थाहरु र राजनीतिक दलका घोषणापत्रहरु मार्फत भएका प्रतिबद्धताहरुले स्थानीय विकास, अवसर तथा पहुँचका सबै आयामहरुमा कुनै वर्ग, लिङ्ग, क्षेत्र वा समुदायलाई पछि नपारिने प्रतिबद्धता जनाएका छन् । राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धता, मन्त्रालय तथा विभागीय नीति तथा कार्यक्रम र जननिर्वाचित स्थानीय सरकारले जनआकाङ्क्षा अनुरुपको विकास पद्धति अङ्गिकार गर्दै नागरिकहरुका आर्थिक सामाजिक कठिनाइहरुसँग जुध्ने प्रतिबद्धता जनाएका छन् ।

संविधानले निर्दीष्ट गरे अनुरुप राज्यका सबै तह र निकाय आ-आफ्नो जिम्मेवारी वहन गर्दै आर्थिक समृद्धि, सामाजिक रुपान्तरण, सामाजिक न्याय, राष्ट्रिय स्वाधीनता तथा अखण्डताको प्रवर्धन गर्ने कार्यमा क्रियाशील रहेका छन् । नेपाल सरकारको वि.स. २०७९ सम्ममा विकासशील मुलुक, वि.सं. २०८७ सम्ममा मध्यम आयभएको मुलुक र वि. सं. २१०० सम्ममा समुन्नत राष्ट्रको रुपमा रुपान्तरित हुने दृढ सङ्कल्प सहितको मार्ग चित्र तयार गरिएको छ ।

विगतको एकात्मक शासन व्यवस्थाले सिर्जना गरेको विभेद,असमानता,गरिबी,बेरोजगारी र असन्तुलित विकासलाई सम्बोधन गर्दै समावेशी तथा सन्तुलित विकास र सुशासनको प्रवर्धन एवम् नेपालको संविधानले अंगिकार गरेको संघीयता कार्यान्वयन गर्न स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रको विकास कार्य गर्ने गरी नेपाल सरकारको पन्ध्रौँ योजना र स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन,२०७५ र नेपाल सरकारले अन्तराष्ट्रिय स्तरमा गरेको प्रतिबद्धता अनुरुप हुने गरी मेलुङ गाउँपालिकाले पहिलो आवधिक योजना (आ. व.२०७८/७९-२०८२/८३) को मस्यौदा तयार गरेका छ ।

१.२ आवधिक योजनाको आवश्यकता

दिगो विकासका लागि मौलिक स्रोत (जमीन, जङ्गल, जलस्रोत, खनिज) मा आधारित अर्थतन्त्र व्यवस्थित हुनु आवश्यक छ । स्रोत भण्डारणको प्राकृतिक क्षमतामा आँच नआउनेगरी उपलब्ध स्रोतहरुलाई परिचालन गर्न सक्नु दिगो विकासको लक्ष्य भित्र पर्छ । हाम्रा स्थानीयतहहरुमा विशिष्टीकृत स्थानीयता छ र विशिष्टीकृत स्थानीयता भित्र विशिष्टीकृत स्रोतहरु पनि छन् । तसर्थ यस्ता स्रोतहरुको पहिचानबाट अधिकतम लाभ लिन विशिष्टीकृत योजना तथा कार्यक्रम बन्नु आवश्यक छ । वि.सं. २०७२ को गणतान्त्रिक संविधानको घोषणा पछि गठन भएको स्थानीय सरकार संयन्त्रले आफ्ना स्रोत परिचालन गरी आफ्नै समृद्धि प्राप्त गर्न आफैँले योजना बनाउने अवसर पायो । स्थानीय तहका यावत विकास प्रक्रिया संस्थागत गर्दै समृद्धि तर्फ अघि बढ्न आवधिक योजनाको आवश्यकता महसुस भएकाले यो योजना तयार गरिएको हो ।

यो योजना लागु भएसंगै स्थानीय सरकारको आन्तरिक आय वृद्धि गराउने, स्थानीय नागरिकहरुको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा योगदान पुऱ्याउने, महिला, दलित, जनजाति सिमान्तकृत र न्यूनआय भएका नागरिकहरुको जीवनस्तर उकास्ने कार्यमा योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । साथै यो योजना कार्यान्वयन भएपछि आवश्यक आर्थिक स्रोतको दायरा आन्तरिक आम्दानीबाटै बढ्ने र त्यसबाटै गाउँपालिकाको विकासमा योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।अर्को तर्फ स्थानीय तह योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७५ ले स्थानीय तहलाई शर्त सहित गाउँपालीकाको लागि वार्षिक तथा आवधिक योजना बनाउन, स्रोत पहिचान, बाँडफाँड र प्रक्षेपण गर्न तथा स्थानीय तहको आर्थिक, सामाजिक विकासको नेतृत्व गर्न कार्य जिम्मेवारी दिएकाले पनि दिगो स्थानीय विकासका लागि आवधिक योजना आवश्यक भएको हो ।

१.३ योजना निर्माण गर्नुका उद्धेश्यहरु

यो आवधिक योजना तयार गर्नुका निम्न उद्धेश्यहरु रहेका छन् ।

(१) उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत (जमीन, जङ्गल, जलस्रोत, जैविक विविधता, पूर्वाधार, आर्थिक सामाजिक अवस्था आदि) र मानव साधनको हालको वस्तुस्थिति विश्लेषण गर्नु,

(२) गाउँपालिकाको प्रकृतिक, ऐतिहासिक,सांस्कृतिक तथा पर्यटकीय साधन स्रोतको पहिचान र विश्लेषण गर्नु,

(३) उपलब्ध स्रोत साधनहरु र हालको आर्थिक, सामाजिक, भौतिक र संस्थागत स्थितिका आधारमा आवधिक योजनाको आधार तयार गर्नु,

(४) गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच,लक्ष्य र उद्देश्य प्राप्त गर्न आवश्यक नीति तथा कार्यक्रहरु सरोकार वालाहरुको सहभागितामा टुङ्गो लगाएर आवधिक योजना तयार पार्नु, र

(५) राष्ट्रिय तथा स्थानीय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना तथा कार्यक्रमहरुका लागि वित्तीय व्यवस्था सुनिश्चित गर्न मध्यमकालीन खर्च संरचना (Medium Term Expenditure Framework- MTEF)तयार गर्नु ।

१.४ आवधिक योजनाको मस्यौदा तयार गर्ने आधारहरु

नेपालको संविधान, २०७२ को अनुसूची -८ र ९ मा व्यवस्था भएका एकल र साझा अधिकार सूची अनुरुपको आर्थिक वृद्धि,सामाजिक विकास र सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण र प्रवर्धन गरी स्थानीय स्तरमा रोजगारीका अवसरहरु र्सिजना गर्न, स्थानीय सेवा नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउन स्थानीय तहले आफ्नो अधिकारभित्रको आर्थिक अधिकार सम्बन्धी विषयमा नीति तथा योजना तयार गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने अवसर प्राप्त भएको छ। स्थानीय विकास सम्बन्धमा नेपाल सरकारले राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रियस्तरमा गरेका प्रतिबद्धता,दिगो विकास लक्ष्य,२०३०,पन्ध्रौं आवधिक योजना,राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक नीति, बागमती प्रदेशको आवधिक योजना,विद्यमान ऐन नियमहरु र स्थानीय तहमा सहभागी दलहरुको घोषणापत्र अनुकूल हुने गरी स्थानीय योजना तर्जुमा दिग्दर्शन,२०७५ले निर्दीष्ट गरेको खाका भित्र रही स्थानीय आवधिक योजनाको मस्यौदा तयार गरिएको छ।

१.५ आवधिक योजना निर्माणका सीमाहरु

करिब दुई दशक स्थानीय सरकार नेतृत्वविहीन अवस्थामा रहेको र विगतको स्थानीय सरकारले तयार गरेका तथ्याङ्क तथा सूचना द्वन्द्वकालमा मेटिएको कारण संस्थागत सस्मरण नहुँदा यो योजना तयारी गर्ने कार्यमा आइपरेका कठिनाईहरुको बावजुद नेपालको संविधान, स्थानीय योजना तर्जुमा दिग्दर्शन तथा स्थानीय अगुवाहरुको साथ र सहयोगले मेलुङ गाउँपालिका यो आवधिक योजनाको तयार गर्न सफल भएको छ। योजना तयार गर्ने क्रममा निम्नसीमाहरु रहे।

- गाउँपालिका र वडा स्तरीय छलफलबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनालाई मुख्य आधारको रुपमा ग्रहण गरिएको छ।
- स्थानीय स्तरमा नेपाल सरकार र विदेशी दातृ राष्ट्रको सहयोगमा सञ्चालित कार्यक्रम तथा आयोजनाबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई पनि समेट्ने कोशिस गरिएको छ।
- कोभिड- १९ र यसको महामारीको कारण स्थानीय सरोकारवाला निकाय,राजनीतिक दलका प्रतिनिधि र स्थानीय बुद्धिजीवीहरुको सर्वदलीय तथा सर्वपक्षीय बैठक आयोजना गरी पर्याप्त मात्रामा पृष्ठपोषण, राय र सुझाव सङ्कलन हुन सकेनन्।

परिच्छेद दुई : गाउँपालिकाको वस्तुगत अवस्था

२.१ भौगोलिक र प्राकृतिक अवस्था

समुद्री सतहदेखि ६३३ मि उचाई माथि रहेको नेपालको हिमाली जिल्ला दोलखाको दक्षिणी भेगमा अवस्थित मेलुङ गाउँपालिका ८६.५४ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको छ । स्थानीय विकासलाई थप प्रभावकारी बनाउने सोच अनुरुप वि.सं. २०७३ सालमा मेलुङ, डाँडाखर्क, भेड्पु, घ्याङ्सुकाठोकर र पवटी गरी ५ वटा गा.वि.स.हरुको समिकरणबाट बनाइएको मेलुङ गाउँपालिकामा ७ वटा वडाहरु रहेका छन् ।

चित्र नं. २.१.१ गाउँपालिकाको क्षेत्रफल

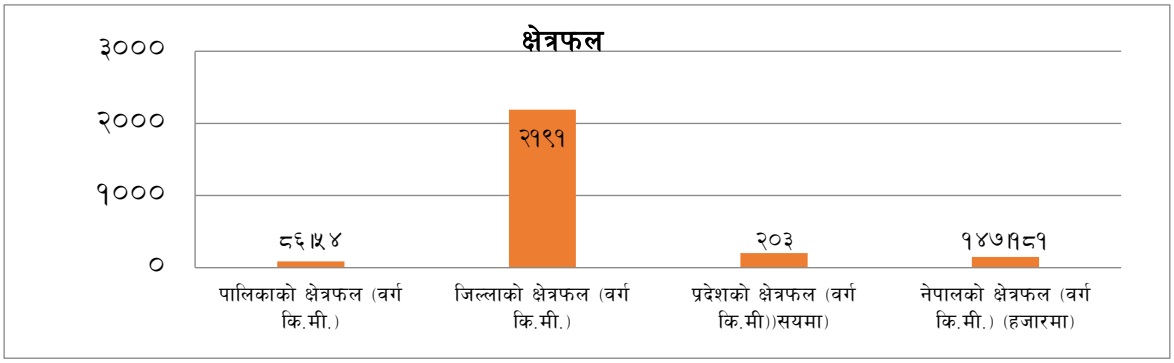

स्रोत: स्थानीय तह क्षेत्र निर्धारण आयोग २०७३

गाउँपालिकाको ५२.०७ प्रतिशत क्षेत्रफल वनले ढाकेको छ । लालीगुराँस, साल, उत्तीस, सल्लो, चिलाउने, सिमल यहाँका प्रमुख वनस्पति प्रजातिहरु हुन् भने बोझो, नागबेली, सुगन्धवाल, पाखनवेद, जटामसी, सतुवा प्रमुख जडीबुटीहरु हुन् । गाउँपालिका भएर वहने प्रमुख नदी तामाकोशी नदीले ६ वटा वडालाई छोएको छ । अन्य दर्जनभन्दा बढी साना खोलाहरु एवं भेड्पु पोखरी सहित अन्य चार पोखरी र सिमसार क्षेत्रहरु गाँउपालिकाका जलाधारस्रोत हुन् । समुद्र सतहबाट ३०१८ मिटरको उचाइमा रहेको शैलुङ डाँडा गाउँपालिकाको सवै भन्दा अग्लो स्थान हो जुन पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकसित भइरहेको छ । ।

२.२ जनसाङ्ख्यिक अवस्था

गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०७५ अनुसार कुल जनसंख्या ५४३५१ रहेको छ । कुल जनसंख्यामा १५ देखि ३९ वर्ष उमेर समूहका यूवाको संख्या १८०३५ रहेको छ भने प्रजनन् उमेर समूहका (१५-४९) वर्षका महिलाहरुको संख्या १२७१८ छ । यस्तैगरी बालबालिका तथा किशोरकिशोरी (०-१९) उमेर समूहको संख्या १५५२६ रहेको छ ।

२.३ आर्थिक संरचना र जीवन वृत्ति

गाउँपालिकाको प्रमुख आर्थिक आधार कृषिको कुल ग्राहस्थ उत्पादन ६२ करोड ५२ लाख रहेको छ । प्रतिकूल जमिनको अवस्थितिका कारण सिंचाई सुविधाको पहुँच पुऱ्याउन नसकिनु, पर्याप्त प्राकृतिक स्रोतको उपलब्धता नहुनु, खाद्यबालीमा आत्मनिर्भर हुन नसक्नु, मौसमी खेतीमा अत्याधिक निर्भर

रहनु, अझै पनि पर्याप्त दक्ष जनशक्तिको उत्पादन हुन नसक्नु, स्थानीयस्तरमा उद्योगको स्थापना हुन नसक्नु जस्ता कारणहरुले मेलुङको आर्थिक विकासमा चुनौति थपिएका छन् ।

चित्र नं. २.३.१ उद्योगको वर्गीकरण र संख्या

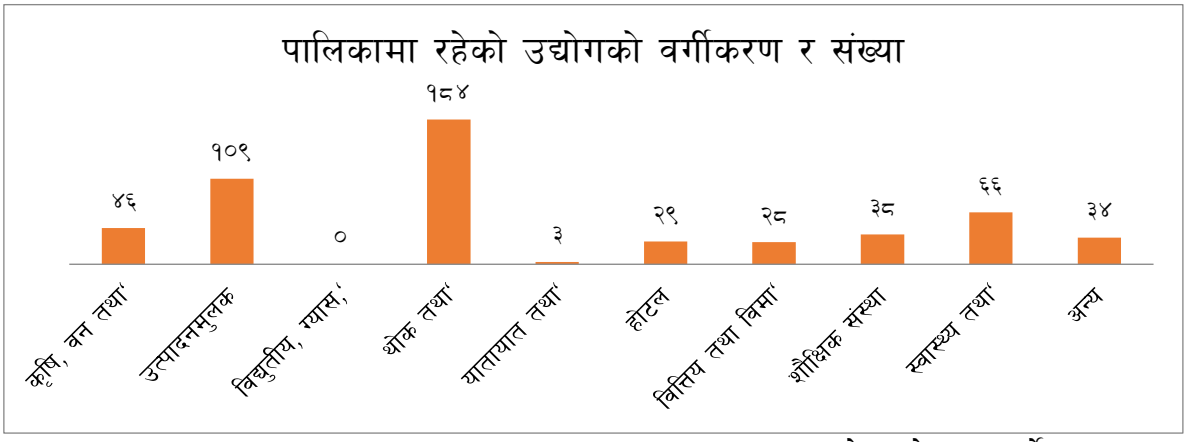

स्रोत: क्षेत्रगत सर्वेक्षण, २०७७

जम्मा ३६१३.२८ हेक्टर खेतीयोग्य जमिन रहेको गाउँपालिकामा कृषि भूमिको उत्पादकत्व ०.०८ मे. ट. प्रति रोपनी रहेको छ । प्रति व्यक्ति खाद्य उपलब्धता ७५ कि. ग्रा. प्रतिवर्ष पुगेको छ । पारिवारिक उत्पादनबाट वर्षैभरि खानपुग्ने परिवार जम्मा १५.०७ प्रतिशत रहेको छ । धान, मकै, गहुँ, कोदो, फापर लगायतको खाद्यान्न बालीको व्यापार घाटामा छ । कृषि फारम तथा कम्पनीको संख्या ८ पुगेको छ । गाउँपालिकाको मौद्रिक क्षेत्रलाई ३६ वटा सहकारी र १३० वटा कृषक, बचत तथा महिला समूहले चलायमान बनाएका छन् । २६६ महिलाले राजगारी पाएका छन् भने ४३३ युवा बेरोजगार रहेका छन् । आर्थिक क्रियाकलापलाई गति दिने उद्योगको कुल संख्या ५३७ पुगेको छ । विभिन्न किसिमका व्यवसायमा ५१ प्रतिशत पुरुष र ४९ प्रतिशत महिला संलग्न रहेका छन् भने विशेष गरी घरायसी व्यवसाय (५८.३५ प्रतिशत) बढी मात्रामा हुने गरेको छ ।

चित्र नं. २.३.१ खाद्य उपलब्धता

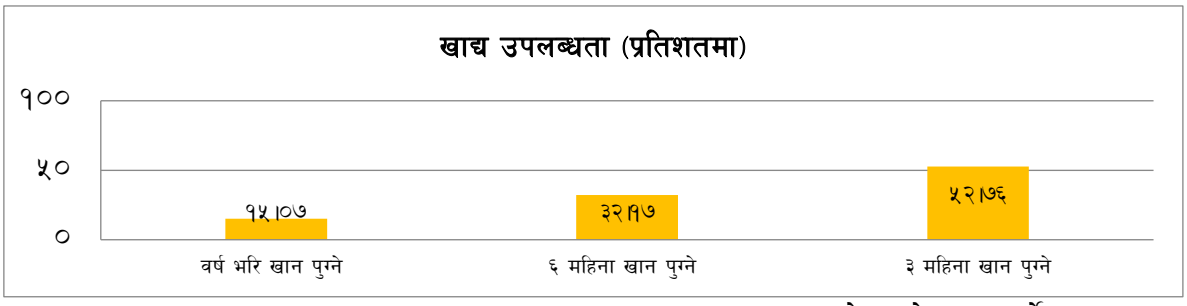

स्रोत: क्षेत्रगत सर्वेक्षण, २०७७

२.४ सामाजिक अवस्था तथा रहनसहन

दिगो विकासको आधार शिक्षा क्षेत्रको विकासको अवस्था सुधारोन्मुख स्थितिमा छ । गाउँपालिकाको कुल साक्षरता दर ९१.०५ प्रतिशत पुगेको छ भने आधारभूत र माध्यमिक तहको खुद भर्नादर क्रमशः ९१.५२ प्रतिशत र ७२.१९ प्रतिशत रहेको छ । विद्यालय उमेर (५-१८वर्ष) समूहका विद्यालय नगएका बालबालिकाको संख्या ७.८१ प्रतिशत रहेको छ । जम्मा १०६ जना शिक्षक शिक्षिका

पठनपाठनमा सहभागी छन् । सुरक्षित खानेपानीको पहुँच पुगेको जनसंख्या ६१.४३ प्रतिशत रहेको छ । खानेपानीको लागि पाइपको पानी प्रयोग गर्ने जनसंख्या ७७.२७ प्रतिशत रहेको छ भने २२.७३ प्रतिशत जनसंख्या अझै पनि खुला कुवा, मूल तथा नदीको पानीमा आश्रित छन् । गाउँपालिकाको नीति निर्णायक तहमा १९.१० प्रतिशत महिलाको पहुँच पुगेको छ । पालिका भरिमा जम्मा ४.२५ प्रतिशत परिवारको मात्र आधुनिक शौचालय (फ्लश शौचालय) मा पहुँच पुगेको छ । दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसूति सेवा लिने महिला ३५.३८ प्रतिशत पुगेका छन् । जम्मा बालबालिकाको ९६.१२ प्रतिशत बालबालिकाले खोप, भिटामिन ए आदिको सेवा लिएका छन् ।

चित्र नं. २.४.१ गाउँपालिका भित्र खानेपानीको अवस्था

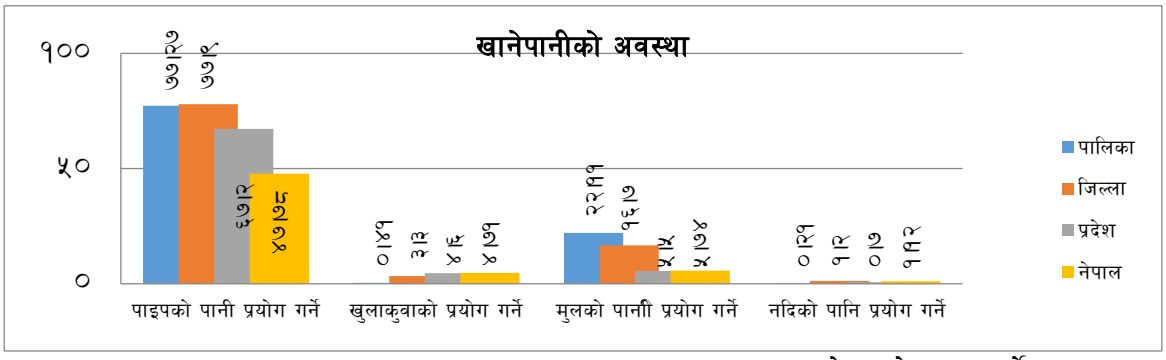

स्रोत: क्षेत्रगत सर्वेक्षण, २०७७

पाँच वर्ष मुनिको बाल मृत्यु दर ७.५७ रहेको छ भने गाउँपालिकाबासीको अपेक्षित आयु ६४.७० वर्ष पुगेको छ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको सामाजिक सेवा सुविधामा पहुँच पुऱ्याउनका लागि १५२ जना अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुमध्ये ५३ जनालाई अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण गरिसकिएको छ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई उद्यम तथा व्यवसायमा संलग्न हुन प्रोत्साहन गरिएको छ । कुल दलित संख्याको २ प्रतिशत दलित विभिन्न किसिमका व्यापार व्यवसायमा संलग्न छन् । जन्म दर्ता भएका बालबालिका ७६ प्रतिशत छन् । सूचना सङ्कलन क्रममा भएका छलफलहरुबाट पालिकाकमा २३ जना बालश्रमिक भएको जानकारी पाइयो भने बाल हिंसाका १३ वटा घटना घटेका थिए ।

२.५ भौतिक पूर्वाधारको अवस्था

गाउँपालिकामा ६७.२३ प्रतिशत परिवामा विद्युतको पहुँच पुगेको छ भने ०.३६ प्रतिशत परिवारले सौर्य उर्जा प्रयोग गर्दछन् । गाउँपालिकाभित्र ७० कि.वा. जलविद्युत उत्पादनको सम्भावना रहेको छ । चार वटा सिंचाई आयोजना सञ्चालनमा रहेका छन् भने वर्षैभरि सिंचाई उपलब्ध हुने जमीन २८.७८ प्रतिशत रहेको छ । कुल जनसंख्याको ५६.२९ प्रतिशत जनताको सुरक्षित आवासमा पहुँच पुगेको छ ।

गाउँपालिकामा ४.९७६ कि.मि.माइनर सडकको सञ्जाल तथा विस्तार भएको छ भने ८९.२१२ कि.मि. डर्ट (कच्ची) सडक रहेको छ । स्थायी सडक पहुँच भएको जनसङ्ख्या ५२५० पुगेको छ । पालिका क्षेत्रमा १ वटा पक्की पुल र ७ वटा झोलुंगे पुलको निर्माण गरिएको छ । टेलिभिजन तथा इन्टरनेट प्रयोगकर्ता क्रमशः ७७.५१ प्रतिशत र ८.२८ प्रतिशत रहेको छन् ।

२.६ प्राकृतिक स्रोत परिचालनको अवस्था

तालिका नं. २.६.१ उत्पादन मुलक प्राकृतिक स्रोत

उत्पादन मुलक प्राकृतिक स्रोत	
सुचक	क्षेत्रफ (हेक्टर)
खेति योग्य जमिनको क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	६०८३।२८
सिंचाई नपुगेको तर सिंचाईपुर्याउन सकिने जमीन	२१४१।९२
आँसिक सिंचाईहुने जमीन	१४८०।६७
सिंचाईपुर्याउन कठिन जमीन	७०९।९२
वर्षभरि सिंचाईपुगेको जमिन	१७५०।७७
समूदायबाट व्यवस्थापन भएको वनको क्षेत्रफल	२२०८।००
वनले ढाकेको क्षेत्रफल	४५०६।१४
जलाधार	५९।०२

स्रोत: पार्श्वचित्र २०७६

मेलुङ गाउँपालिकाको ६०८३।२८ हेक्टर जमिन खेती योग्य रहेको छ । भू-सतह बढी भिरालो र कमजोर भएका कारण दिगो पर्याप्त सिंचाईको सुविधा विस्तार गर्न चुनौतिपूर्ण छ । केरा र आलु बाहेक व्यावसायिक रुपमा कृषिको अभ्यास कम छ ।गाउँपालिकाको खेतीयोग्य जमिन मध्ये १७५०।७७ हेक्टरमा वर्षभरि सिंचाई हुन्छ । बाँकी २१४१।९२ हेक्टरमा सिंचाईको सम्भावना रहे पनि सिंचाईको व्यवस्था हुन सकेको छैन । भू सतह बढी भिरालो भएको कारण ७०९।९२हेक्टर जमिनमा सिंचाई पुऱ्याउन कठीन छ । मेलुङको कुल भूमि मध्ये ४५०६।१४ हेक्टर वन क्षेत्रले आगटेको छ भने त्यस मध्येको २२०८ हेक्टर वन स्थानीय समुदायको व्यवस्थापनमा रहेको छ । जम्मा भूमिको ५९।०२ हेक्टर जलाधारले ओगटेको छ र प्रविधिको उचित प्रयोग हुन सकेमा जलसाधनको प्रयोगबाट पर्याप्त लाभ उठाउन सकिने देखिन्छ ।

२.७ सेवा तथा नियमनकारी संस्था

तालिका नं. २.७.१ सेवा तथा नियमनकारी संस्था

संस्था तथा समूह	
सुचक	इकाइ (संख्या)
स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्था	२०
प्रहरी चौकी	१
शैक्षिक संस्था	३९
वित्तीय संस्था र समूह	१६६
मठ मन्दिर	११
सिंचाई आयोजना	४७
पालिका र वडा संयन्त्र	९

स्रोत: पार्श्वचित्र २०७६

गाउँपालिका भित्रका विकासका योजनालाई मुर्तरुप दिनदेखि लिएर गाउँपालिकाको सम्पूर्ण क्षेत्रको विकासका लागि गाउँपालिका भित्ररहेका स्रोत साधन तथा मानव संयन्त्र पूर्ण रुपमा क्रियाशिल देखिन्छन् । स्वास्थ्य सेवा प्रवाहकालागि गाउँपालिका केन्द्र सहित २० वटा स्वास्थ इकाइहरुले सेवा प्रदान गर्दै आइरहेका छन् । गाउँपालिका भित्रको सुरक्षाको लागि २ वटा प्रहरी चौकी रहेका छन् ।आधारभूत देखि माध्यमिक विद्यालयको जम्मा संख्या ३९ वटा छ ।

मेलुङ गाउँपालिकामा भिन्न भिन्न जातजातिको मिश्रित बसोवास रहेको छ भने जातजाति अुसारको संस्कार तथा संस्कृतिहरु छन् । धर्म संस्कृतिको आस्था भएका स्थल र भौतिक निर्माण भएका स्थलहरको संख्या ११ छ ।वित्तीय सेवा र आर्थिक क्रियाकलापमा सक्रिय साना ठुला गरी १६६ वटा आर्थिक इकाइहरु छन्। आधुनिक रव्यवसायिक खेतीमा कृषकहरुको सक्रियता बढेको छ । कृषि कार्यमा सक्रिय सहभागिता वढिरहेको हालको अवस्थामा ४७ वटा सिंचाई आयोजनाहरु सञ्चालनमा छन् ।स्थानीय सरकारबाट दिइने सेवा सञ्चालनका लागि गाउँपालिका स्तरका ९ वटा क्षेत्र तथा विषयगत शाखा तथा संयन्त्र सञ्चालनमा छन् ।

२.८ गाउँपालिकाको समष्टिगत आर्थिक स्थिति

२.८.१ भूमिका

गाउँपालिकाको विकास योजनालाई सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गर्न प्रभावकारी वित्तीय व्यवस्थापन अनिवार्य शर्त हो । न्यूनतम वित्तीय व्यवस्था क्षमता सुनिश्चित नभइकन प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रम, योजना तथा नीतिगत प्रतिबद्धताहरुले अपेक्षा गरिएको उपलब्धि हासिल गर्ने आधार रहँदैन । वित्तीय स्रोतको सुनिश्चितता, सक्षम योजना कार्यान्वयन संयन्त्र, प्रभावकारी नेतृत्व चुनौति रहित योजना कार्यान्यनको वातावरण, जनसहभागिता तथा सामुहिक अपनत्व जस्ता विषयहरु सफल योजना कार्यान्यनका लागि अनिवार्य हुन्छन् ।

सीमित साधन स्रोत र समयमा हाम्रा असिमित आवश्यकता पूरा गर्न चुनौतिहरु छन् तर पनि वस्तुपरक वित्तीय योजना भएमा प्रस्ताव गरिएको कार्यक्रम तथा परियोजनाहरुको सफल कार्यान्वयन गर्न सहज हुने र अपेक्षा गरिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न सहज पनि हुन्छ । यस परिप्रेक्षमा मेलुङ गाउँपालिकाले आगामी योजना तथा कार्यक्रमहरु प्रस्ताव गर्दा त्यस्ता योजना तथा कार्यक्रहरु आवश्यक वित्तीय स्रोतसँग तालमेल हुनेगरी तयार गरेमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न सहज हुने तथ्यलाई आत्मसात गरी अग्रीम वित्तीय अनुमान सहितको आवधिक योजना तयार गर्ने प्रयास गरेको छ ।

यो योजनाको मुख्य उद्देश्य गाउँपालिकालाई आगामी ५ वर्ष भित्र जनताका आधारभूत आवश्यकता (जस्तो सडक, खानेपानी, स्वास्थ्य, सिचाई आदि) संबोधन गर्दै सुखी र समृद्ध पालिकामा रुपान्तरित हुनु हो । गाउँपालिकावासीको जीवनस्तरमा आमूल सुधार ल्याउनु, स्थानीय तहको अर्थतन्त्र सुदृढ बनाउनु, पालिकाका आन्तरिक र बाह्य वित्तीय स्रोतहरुको पहिचान, व्यवस्थापन र परिचालन गर्नु, लक्षित वर्ग समुदाय र क्षेत्रको आर्थिक तथा सामाजिक उत्थानमा सहयोग पुऱ्याउनु जस्ता थप जिम्मेवारी स्थानीय पालिकासँग छन् । यस्ता अहम जिम्मेबारीको नेतृत्व गर्न र नागरिकका समस्याहरुमा साथ दिन स्थानीय पालिका जिम्मेवार बन्नु पर्छ । मेलुङको गाउँकार्यपालिका यस्ता जिम्मेवारीको नेतृत्व गर्न प्रतिबद्ध छ ।

गाउँपालिकाको समष्टिगत अर्थतन्त्रको खाका के कस्तो अवस्थामा छ भन्ने कुरा औपचारिक माध्यमबाट प्राप्त हुने अर्थतन्त्रको आकारलाई नै आधार मानेर समग्र अर्थतन्त्रको आकार निकाल्नु उपयुक्त हुदैन । गाउँपालिकाको समष्टिगत अर्थतन्त्र औपचारिक रुपमा प्राप्त हुने आय, निक्षेप सङ्कलन, ऋण परिचालन, रोजगारी, कृषि तथा पशुपालन, उद्योगधन्दा तथा अन्य कारोबारबाट प्राप्त आयहरुलाई मुख्य चालकको रुपमा लिएर आन्तरिक आय अनुमान गरिएको छ । यहाँ अनौपचारिक क्षेत्रबाट प्राप्त हुने वास्तविक आर्थिक योगदानलाई समेटिएको छैन ।

२.८.२ खेतीयोग्य जमीन तथा कृषि उत्पादन

कुल जनसंख्याको दुई तिहाइकृषि पेशामा आबद्ध छन्। कृषि कार्य गर्छन र ३४.४६ प्रतिशत कृषिमा मात्र आश्रित छन् । जम्मा ६०८३.२८ हेक्टर खेती योग्य जमीन भएको गाउँपालिकामा १७५०.७७ हेक्टर अर्थात जम्मा खेतीयोग्य जमीनको २८.७८ प्रतिशतमा मात्र दिगो सिंचाईसुविधा छ तरपनि आन्तरिक अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको हिस्सा अन्य क्षेत्रको तुलनामा बढी छ । श्रम शक्तिको ३४.४६ प्रतिशतलाई एकमात्र जीवन वृत्तिको माध्यम बन्दै आएको कृषि क्षेत्रको आधा भन्दा कम स्रोत (कुल क्षमताको आधा भन्दा कम) प्रयोगमा आएको अवस्था छ । गाउँपालिकाको बढी मानव साधन कृषि क्षेत्रमा आबद्ध हुने तर पर्याप्त तथा प्रभावकारी पूर्वाधार अभावमा कृषि क्षेत्रको पूर्ण प्राकृतिक क्षमतालाई प्रयोगमा ल्याउने संयन्त्र अभावका कारण कृषि क्षेत्रबाट स्थानीय अर्थतन्त्रमा हुने योगदान अपेक्षाकृत न्यून छ ।

चित्र नं. २.८.२.१ खेतियोग्य जमिन

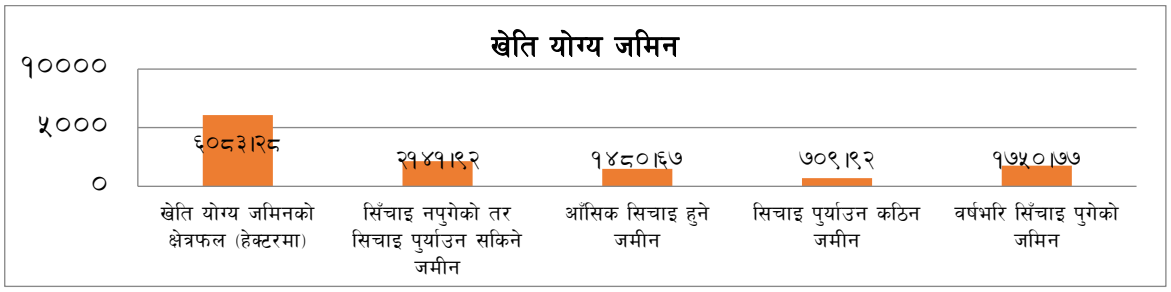

स्रोत: क्षेत्रगत सर्वेक्षण, २०७७

गाउँपालिकाको ७०९.९२ हेक्टर खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाइ पुऱ्याउन कठिन छ । आंशिक रुपमा १४८०.६७ हेक्टर जमिनमा सिंचाई पुगेको छ भने २१४१.९२ हेक्टर खेति लगाइने गरिएको जमिन सिंचाईको सम्भावना हुँदाहुँदै असिञ्चित छ । गाउँपालिकमा सबै खालेगरी २९७५३.३८ हजार टन खाद्य उत्पादन हुन्छ भने फलफूल उत्पादन १३३४१२.०७ मेट्रिक टन हुन्छ । उत्पादनका आधारमा औषत खेतीयोग्य जमीनको उत्पादकत्व प्रति रोपनी ३११.३२ किलो ग्राम छ ।

चित्र नं. २.८.२.२ कृषि उत्पादनको अवस्था

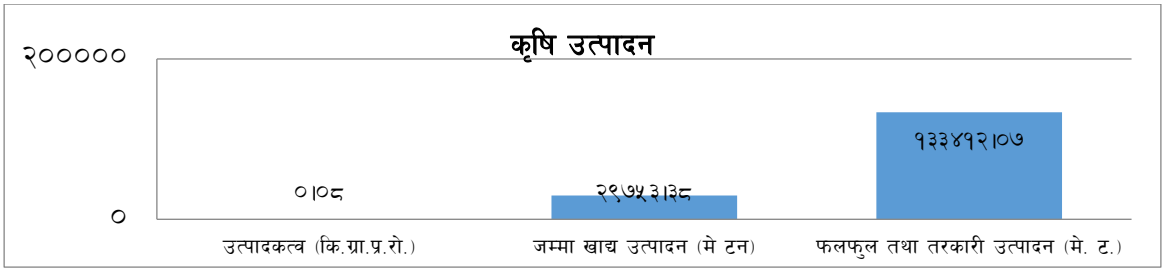

स्रोत: क्षेत्रगत सर्वेक्षण, २०७७

गाउँपालिकामा सिंचाईको वा अन्य कारणले खेती नगरिएको जमिनको हिस्सा पनि उल्लेख्य भएकाले कृषि उपजको उत्पादन बढाउन, रोजगारीको सिर्जना गर्न र आन्तरिक आयमा समेत वृद्धि हुने गरी बाँझो जमिनको सवालमा गाउँपालिकाले प्रभावकारी योजना तर्जुमा गर्नु पर्ने देखिन्छ । आलु र फलफुल उत्पादन प्रशस्तै हुने भएकोले कृषकको क्षमता विकास, उन्नत जातको वीउ वीजन तथा निर्यातका लागि उपयुक्त बजारको समेत अध्ययन गरी सहजीकरण गरी आन्तरिक आम्दानी बढाउन सकिन्छ ।

२.८.३ पशुजन्य उत्पादन

पशुजन्य उत्पादनको हिस्सा उल्लेख्य भएकाले व्यावसायिकता तर्फ उन्मुख कृषकहरुको क्षमता विकासमा समयमै ध्यान दिन सके गाउँपालिकाको समष्टिगत अर्थतन्त्रमा उत्तम आय गर्न सक्छ । मुख्य पशुजन्य उत्पादनमा १२८२९१.९६ कि. ग्रा. टन मासु, २०१२८५ ओटा अण्डा, २११९९०.४८ किलो लिटर दुध र ५० किलो ग्राम मह छन् । यसबाट गाउँपालिकाको पशुजन्य उत्पादन निर्यातको ठुलो सम्भावना छ । विशेष गरी मासु व्यावसायिक रुपमै उत्पादन हुने भएकोले निर्यातको प्रचुर सम्भावना छ ।

चित्र नं. २.८.३.१ पालिकाको पशुजन्य उत्पादन

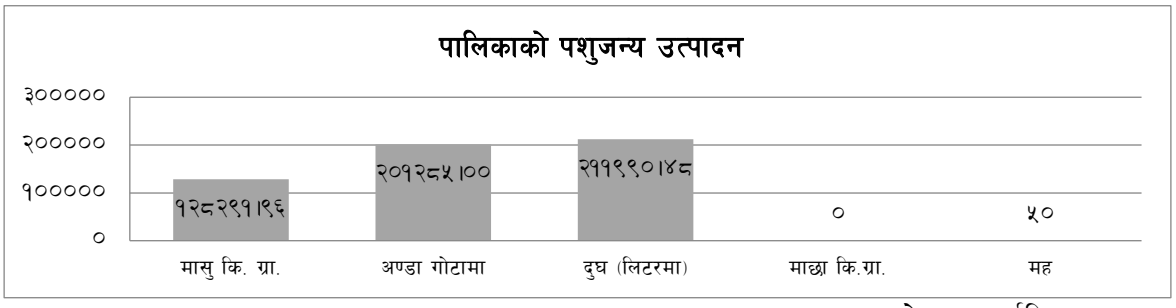

स्रोत: पार्श्वचित्र, २०७६

२.८.४ आर्थिक इकाईहरु

गाउँपालिकाको समग्र विकास तथा आन्तरिक आय वृद्धिका लागि आर्थिक ईकाइको ठुलो प्रभाव रहन्छ । यहा साना तथा ठुला उद्योगहरुलाई आर्थिक ईकाइको रुपमा लिइएको छ । समष्टिगत आर्थिक वृद्धिका लागि यस्ता आर्थिक ईकाइहरुलाई कानुनी दायरामा ल्याउनु जरुरी छ ।

चित्र नं. २.८.४.१ पालिका स्तरका आर्थिक इकाइहरु

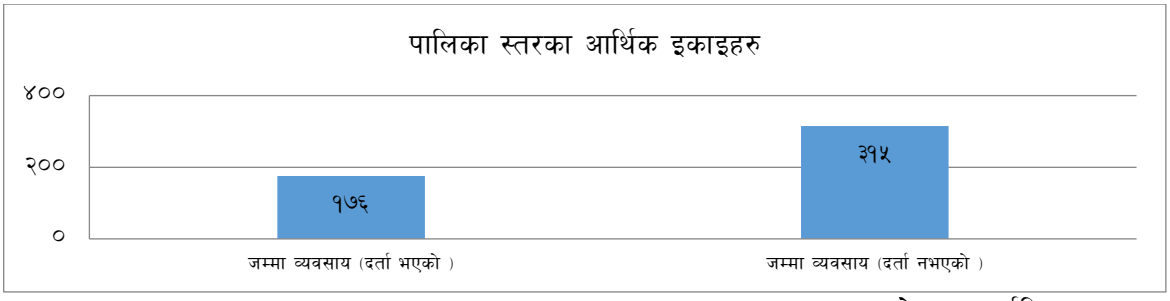

स्रोत: पार्श्वचित्र, २०७६

गाउँपालिका भित्र रहेका नाङ्ले पसलदेखि ठुला उद्योग सम्मले प्रत्यक्ष/अप्रत्यक्ष स्थानीय अर्थतन्त्रमा प्रभाव पार्दछन् । यस्तो प्रभाव औपचारिक तथा अनौपचारिक दुवै प्रकारको हुन सक्दछ । जम्मा ४९१ वटा यस्ता आर्थिक ईकाइहरु भएको गाउँपालिकामा १७६ वटा मात्र कानुनी दायरामा आएका छन् भने करिव ६५ प्रतिशत भन्दा बढी उद्योगहरु कानुनी दायरामा आएका छैनन् । आन्तरिक आयको भरपर्दो स्रोतको गाउँपालिकालाई जानकारी नै नहुँदा यसबाट हुने आय पनि गुमेको छ ।

२.८.५ स्थानीय पूँजी

मेलुङ गा पा मा उपलब्ध प्राकृतिक तथा उत्पादनशील स्रोतहरु सक्रिय बनाउने र तिनीहरुका माध्यमबाट पारिवारिक आवश्यकता पूरा गर्दै सिंगो गाउँपालिकालाई नै आर्थिक रुपमा सबल, सक्षम वा समृद्ध बनाउन यहाँको जनशक्तिको विकल्प छैन । अहिलेको ३४.४६ प्रतिशत मानव साधन कृषिमा आश्रित छ र यसको प्रयोग प्राकृतिक स्रोतसँग सम्बन्धित अन्य क्षेत्रमा भएको छैन । कृषि क्षेत्रमा आश्रित मानव साधनलाई पूर्ण रोजगार बनाउन चुनौतीपूर्ण छ तर आंशिक रुपमा प्राप्त हुने मानव साधनलाई प्राकृतिक स्रोत र अन्य क्षेत्रमा आंशिक रोजगारीका दिगो अवसर सिर्जना गर्न सक्ने वातावरण बन्न सक्छ । यसो गर्दा ढुलमुलिएको मानव साधन मूल स्रोतमै (बाँझो वा प्रति जग्गामा कृषि कार्य, कृषि वन, वनजन्य स्रोत उत्पादन र बजारीकरण आदि) आबद्ध रहन्छ । यस गाउँपालिकामा १५ देखि ६४ वर्ष उमेर समूहका ११५०४ उर्जाशील मानव स्रोत रहेकाले उद्यमशीलता सम्बन्धी तालिम तथा अन्य अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकेमा गाउँपालिकाले आन्तरिक आम्दानी वृद्धि गर्न सक्दछ ।

चित्र नं. २.८.५.१ स्थानीय पूँजी

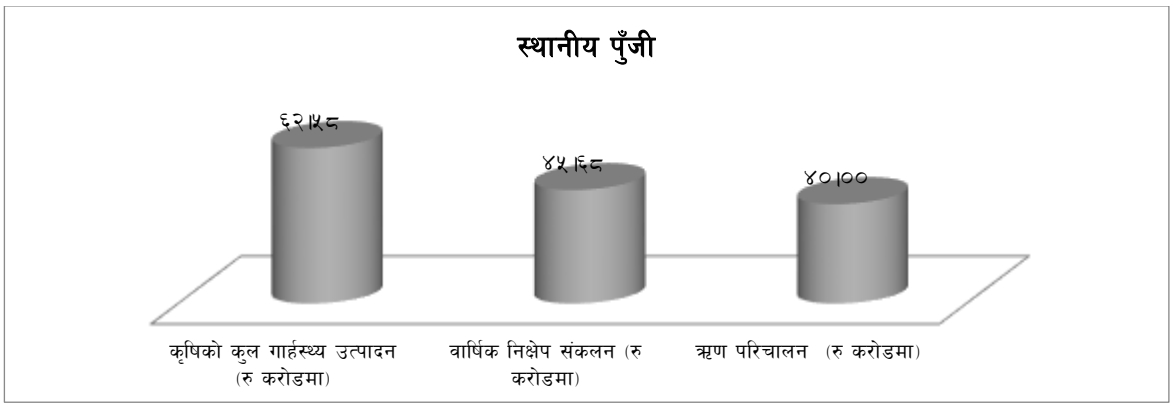

स्रोत: क्षेत्रगत सर्वेक्षण, २०७७

स्थानीय पूँजी अन्तर्गत जम्मा निक्षेप सङ्कलन रु ४५.६८ करोड र ऋण परिचालन रु ४० करोड भएको देखिन्छ भने रु ६२.५८ करोड बराबरको कृषिको कुल ग्रार्हस्थ उत्पादन रहेको छ । कृषिको

कुल ग्रार्हस्थ उत्पादन तुलनात्मक रुपमा कम देखिए पनि कृषि तथा पशुपालन सम्बन्धी कार्य योजना तर्जुमा समयमा गर्न सके गाउँपालिकाको आन्तरिक आम्दानी प्रशस्त बढ्ने देखिन्छ ।

परिच्छद तीन : मेलुङ गाउँपालिकाको पहिलो आवधिक योजना (२०७८/७९ - २०८२/८३

३.१. दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य,उद्देश्य, रणनीति तथा प्रमुख कार्यक्रमहरु

संविधानले तोकेका जिम्मेवारी, दिगो विकास लक्ष्यको अपेक्षा, नेपाल सरकारको पन्ध्रौं योजना, बागमती प्रदेशको आवधिक योजना, कृषि विकास रणनीति सन् २०१५ जस्ता नीतिगत व्यवस्थाले स्थानीय विकासमा नगरिकहरुको प्रत्यक्ष सहभागिता हुनु पर्ने आशय राखेका छन् । स्रोतमा स्थानीयको अग्राधिकार, सामाजिक न्याय, समावेशी विकास, स्रोतमा समान पहुँच हुने गरिको शासन व्यवस्था सुनिश्चित गर्न, नागरिकहरुलाई स्थानीय विकासमा सहभागी गराउन र जनस्तरसम्म लोकतन्त्र तथा सुशासन स्थापित गर्न स्थानीय सरकरहरु गठन भएका हुन् ।

गणतान्त्रिक संविधान लागु भएपछि गठन भएका स्थानीय सरकारका संरचनाहरु जनमुखी र जवाफदेही बन्दै आएको हालको अवस्थामा स्थानीय सरकार अझ बढी जिम्मेवार तथा जवाफदेही बन्दै जनताहरुका यावत् समस्याहरु संबोधन गर्न क्रियाशील हुनु पर्छ। आर्थिक, सामाजिक, वातावरण र पूर्वाधार विकासका दृष्टिले गाउँपालिकालाई सम्पन्न बनाउने कार्यको नेतृत्व लिएको गाउँपालिकाले आवश्यक योजना, ऐन, नियम निर्देशिका तथा कार्यविधिहरु तयार गरी लागु गर्न सक्छ। नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ८ र ९ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को व्याख्याले यही तथ्य पुष्टि गरेका छन् । यस परिप्रेक्ष्यमा मेलुङ गाउँपालिका, दोलखाले हालको वस्तुस्थिति र स्रोत संभाव्यताका आधारमा गाउँपालिकाको पहिलो आवधिक योजना (आ.व. २०७८/७९ – २०८२/८३) जारी गरेको छ ।

३.१.१ दीर्घकालीन सोच

दिगो पूर्वाधार, स्वस्थ जीवन, शिक्षित नागरिक । जलस्रोत युक्त कृषि, वन र पर्यटन समृद्ध मेलुङको आधार

३.१.२ लक्ष्य

प्राकृतिक तथा मानव निर्मित स्रोतहरुको दिगो व्यवस्थापन र प्रयोग गर्न व्यवस्थित पूर्वाधार तयार गर्दै महिला, दलित, बालबालिका, किशोर किशोरी, पिछडिएको क्षेत्र तथा समुदाय सहित सबै नागरिकहरुको आर्थिक सामाजिक विकासमा योगदान दिने ।

३.१.३ समष्टिगत उद्देश्य

(क) आर्थिक क्षेत्र

प्रविधि मैत्री कृषि, प्रविधिमा आधारित प्रतिस्पर्धी शिक्षा, दिगो आयआर्जन, सन्तुलित पर्यावरण सहितको समावेशी, दिगो र फराकिलो आर्थिक उपलब्धि हासिल गर्न सबल ग्रामीण अर्थतन्त्र र प्रभाकारी आर्थिक आधार तयार गर्नु ।

(ख) सामाजिक क्षेत्र

समतामूलक शिक्षा, स्वच्छ, स्वस्थ वातावरण, संस्कार संस्कृति सहितको सभ्य समाज आपसी सम्मान, सदभाव, शान्त, सुरक्षित, विभेदरहित समाज र सामाजिक न्याय सहितको स्वावलम्बी निर्माण गर्न समन्वयात्मक नेतृत्व गर्दै गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सामाजिक तथा सार्वजनिक सेवा चुस्त, पारदर्शी र जवाफदेही बनाउनु ।

(ग) पूर्वाधार क्षेत्र

गाउँपालिकाका सबै वडाहरुमा सडक सञ्जाल, विद्युत आपूर्ति, सिंचाई, प्रविधिमैत्री समाज, स्वच्छ पिउने पानी, शैक्षिक तथा स्वास्थ्य संस्था औद्योगिक ग्राम, विपद जोखिम रहित आवास लगायतका दिगो पूर्वाधार विकास गर्नु ।

(घ) संस्थागत विकास

संस्थागत क्षमता विकास, जवाफदेही नेतृत्व र जिम्मेवार/सचेत नागरिक सूचना प्रविधिमैत्री पारदर्शी र प्रभावकारी सार्वजनिक सेवा प्रवाहका लागि सुशासन सुनिश्चित गर्नु ।

३.१.४ रणनीतिहरु

३.१.४.१ पशुपालन तथा व्यावसायिक कृषिलाई आधुनिकीकरण गर्दै खाद्य बाली, दुध तथा मासुमा आत्मनिर्भर हुने तथा अतिरिक्त उत्पादनलाई बजारीकण गर्ने ।

३.१.४.२ खानेपानी, सिंचाई, जलविद्युत, पर्यटन जस्ता बहुआयामिक उद्देश्यको लागि गाउँपालिका भित्रको जलस्रोतको अधिकतम उपयोग गर्ने ।

३.१.४.३ स्थानीय सीप, साधन, श्रम, ज्ञान र प्रविधिमा आधारित साना तथा मझौला घरेलु उद्योगको विकास तथा स्थापना गरीरोजगारी सृजना गर्न नीतिगत व्यवस्था गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

३.१.४.४ प्राकृतिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, पुरातात्त्विक सम्पदाहरुको संरक्षण तथा प्रवर्धन गरी पर्यापर्यटन उद्योगको विकास र विस्तार गर्ने ।

३.१.४.५ सडक सञ्जालको अन्तरआबद्धता मार्फत सहरोउन्मुख आधारभूत पूर्वाधारको विकास गर्ने ।

३.१.४.६ जातीय तथा लङ्गैगिक विभेदको अन्त्य गर्न सशक्तीकरण तथा सकारात्मक विभेदको नीति मार्फत शासन प्रणालीमा उनीहरुको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।

३.१.४.७ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको अधिकतम उपयोग गर्ने गरी मानव पूँजी निर्माण गर्ने र गाउँपालिकामा रोजगारका अवसरहरु पर्याप्त मात्रामा सिर्जना गर्ने ।

३.१.४.८ सडक विकास एवं स्तरोन्नतिका लागि कार्ययोजना तयार गर्दै गुणस्तरीय सडक सञ्जालको विस्तार गरी आधारभूत आवश्यकताको सहज आपूर्तिको व्यवस्था मिलाउने ।

३.१.४.९ स्थानीय स्रोत परिचालनको माध्यमबाट उद्यमशीलता विकास गर्दै प्रतिव्यक्ति आय निजी सार्वजनिक साझेदारीको ढाँचामा लक्षित समूहको प्राविधिक क्षमतामा विकास गराउने।

३.१.४.१० शिक्षा, स्वास्थ्य, पोषण, स्वच्छ जीवन शैली र सुखी जीवनका लागि प्रभावकारी पूर्वाधार सहित परिचालन गर्ने संयन्त्र बनाउने ।

३.१.४.११ प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन, प्रकोप नियन्त्रण, जैविक विविधता संरक्षण र वातावरण बचाऊका स्थानीयता सुहाउँदा ढाँचाहरुको विकास गरी प्रयोगमा ल्याउने ।

३.१.४.१२ पालिका स्तरका वित्तीय संस्थाहरु (कृषि सहकारी, माहिला सहकारी, बचत सहुह आदि) बाट हुने वित्तीय कारोवारलाई परिणाममुखी बनाउन प्रभावकारी संयन्त्र बनाउने र उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्ने वातावरण बनाउने साथै सहकारिताको माध्यमबाट स्थानीय स्रोत परिचालन, रोजगारी र आयआर्जनको वातावरण तयार गर्ने ।

३.१.४.१३ नतिजामुखी स्रोत परिचालन र आवधिक लक्ष्य प्राप्त गर्न अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रभावकारी बनाउने ।

३.२ समष्टिगत परिमाणात्मक उपलब्धि

तालिका नं. ३.२.१ भाषा तथा कला संस्कृतिको उत्थान र विकास

	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
१	परम्परागत तथा सांकृतिक गुठी संरक्षण	संख्या	१	४	६
२	सास्कृतिक ग्राम	संख्या	०	१	२
३	सामुदायिक पुस्तकालय	संख्या	०	२	३
४	भाषा तथा कलासँग क्रियाशिल संघ संस्थाहरु	संख्या	२	५	७
५	संकृतिसँग सम्बन्धित संग्रहालय	संख्या	०	३	५
६	धार्मिक र ऐतिहासिक स्थलमा पुर्वाधार निर्माण	संख्या	१०७	१६०	१८५
७	भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिसँग सम्बन्धित प्रतियोगिता, मेला, पर्व र महोत्सवहरु	संख्या	१५	३०	४०

तालिका नं. ३.२.२ सुरक्षित आवास शान्ति सुरक्षा र सुशासन

	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
१	बाढीबाट जोखिममा भएका बस्तीको संरक्षण	वटा	७	२१	३०
२	सुरक्षित खानेपानी पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	६१।४३	८६	९७
३	सुरक्षित आवासमा पहुँच	प्रतिशत	७६।२९	८८	९६
४	शहरोन्मुख, वजारोन्मुख बस्ती क्षेत्रको विस्तार	संख्या	४	२५	३५
५	प्रहरी भवन तथा चौकी निर्माण	संख्या	१	२	३
६	नक्सा पास गरी निर्माण भएका घर	प्रतिशत	४	२५	३५

तालिका नं. ३.२.३ स्वास्थ्य, सन्तुलित पर्यावरण र सामाजिक संरक्षण

	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
१	४५ मिनेटको दुरीमा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच	प्रतिशत	७५	८६	९४
२	अपेक्षित आयु	प्रति हजार	६४।७०	७२	८१
३	५ वर्ष मुनिको वाल मुत्यूदर	प्रतिहजार जिवित जन्ममा	७।५७	३	१
४	कम तौल भएका वाल वालिका	प्रतिशत	१२	६	२
५	जेष्ठ नागरीकले स्वास्थ्य परिक्षण गरेका	जना	१०३१	१६००	२०००
६	अपाङ्गता भएका व्यक्तिले स्वास्थ्य परिक्षण गरेका	जना	३७	७४	९७
७	वडा भित्र खेलिने प्रमुख खेल र प्रतिस्प्रधाहरु	संख्या	६	९	११
८	खेलकुदसँग सम्बन्धीत संस्था र क्लवहरु	संख्या	३	९	११

तालिका नं. ३.२.४ लोकतन्त्र सामाजिक एकता र सम्मान

	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
१	सामुदायिक सिकाई केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन	संख्या	४	७	९
२	नीति निर्णायक तहमा महिलाको पहुँच	प्रतिशत	१९।१०	२९	३३
३	कर्मचारी तथा जन प्रतिनिधिहरुको आचारसंहिता कार्यान्वयन	प्रतिशत	५१।४३	७०	८०
४	स्थानीय तहका न्यायिक समितिका पदाधिकारहिरुलाई न्यायिक सचेतना तालिम	संख्या	२०	५०	७०
५	वन व्यवस्थापन तालिम प्राप्त सा.व.उ.स	संख्या	२२	४४	५७
६	बैज्ञानिक वार्षिक कार्ययोजना बनाउन सक्ने सा.व.उ.स.	प्रतिशत	१०।२४	२२	२८

	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
७	सा.व.उ.स.(कार्यसमिति) मा दलित सहभागिता	प्रतिशत	८।८६	१२	१४
८	सा.व.उ.स.(कार्य समिति) मा महिला सहभागिता	प्रतिशत	३०।३३	४०	४४

तालिका नं. ३.२.५ दिगो, सन्तुलीत र सर्वसुलव पुर्वाधार

	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
१	वित्तीय कारोवार गर्ने संस्थाहरु (बैंक, सहकारी, वचत समूह र अन्य)	संख्या	४४१	४३६	४७४
२	वार्षिक निक्षेप संकलन	करोडमा	४५।६८	५४।०	६२।०
४	प्राविधिक जनशक्ति संख्या	जना	१३५३	३४००	४७०७
५	ऋण परिचालन	करोडमा	४०	४७	५१
६	उद्योग (लघू र मध्यम) संख्या	संख्या	९४	२१०	२८०
७	सहकारीमा आबद्ध कर्मचारी	संख्या	१८	९०	१३०
८	पर्यटन सूचना (सामूदायिक समेत) केन्द्र	संख्या	०	३	५
९	जडिबुटी प्रशोधन र भण्डारण उद्योग	संख्या	१	१	३
१०	दर्ता भएका व्यवसाय	संख्या	१७६	४००	५००
११	उद्यमसिशलता विकास तालिम	संख्या	५	२०	३०
१२	खेलकुदसँग सम्बन्धीत संस्था र क्लवहरु	संख्या	३	९	११

तालिका नं. ३.२.६ दिगो स्रोतको पहिचान, मानव पुँजी निर्माण र प्रयोग

	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
१	विद्युतको पहुँच पुगेको परिवार	प्रतिशतमा	९९	१००	१००
२	सिंचाई कुलोको लम्बाई	कि.मी.	१६।९३	२८	४०
३	टेलिभिजन प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	७७।५१	९२	१००
४	१ घण्टाको दुरीमा यातायातको पहुँच पुगेको जनसंख्या	प्रतिशतमा	७०	९०	१००
५	पक्की पुल निर्माण	संख्या	५	८	१०
६	वसपार्क निर्माण तथा स्तररोन्नती	संख्या	१	२	४
७	पक्की कालोपत्रे सडक र स्ल्याव ढलान	कि.मी.	८	२०	२८
८	सुरक्षित खानेपानी पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	६१।४३	८६	९७
९	पहिरो रोकथाम	संख्या	१८	६५	८५
१०	आम सञ्चारमा प्रतिव्यक्ति बजेट बिनियोजन	रु.	७०	१२०	३००
११	होटल पर्यटन र सेवा क्षेत्रमा काम गर्ने समूहको प्रबर्द्धन ।	संख्या	४	८	१०

तालिका नं. ३.२.७ उच्च तथा दिगो उत्पादन र उत्पादकत्व

	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
१	मुख्य खाद्यान्न वाली उत्पादन	मे.टनमा	३२८६६।२७	५४९३१।२	८१३१३।१
२	पशुजन्य मासु उत्पादन	प्रति वर्ष कि.ग्रा.	१२८२९१।९५	१४९५००	१६६०००
३	प्रति व्यक्ति खाद्य उपलव्धता	कि.ग्रा.	२१५	२२१	२२५
४	बजार प्रबर्द्धन गरिएका वनजन्य उत्पादन	गोटा	०	७	९
५	जडिबुटी प्रशोधन र भण्डारण उद्योग	संख्या	१	१	२
६	प्रशोधित जडिबुटिको निर्यात परिमाण	कि.ग्रा.	०	२००	३००
७	उच्च मूल्यका गैर काष्ठ र जडिबुटीको उत्पादन	मे.टनमा	०	२	३
८	स्थानीय उत्पादनको ब्राण्डिङ	संख्या	२	५	७
९	स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरु	संख्या	१	१	२
१०	कृषि उत्पादनको आयात	कि.ग्रा.	११०१८५५	१०२११०७	९९०४०४।०
११	कृषि उतपादनको निर्यात	कि.ग्रा.	८३५६३३।०१	९२१९५४।७६	१०३०६८०।०

३.२ पालिकाको वित्तीय स्रोत र आय अनुमान

३.२.१ पालिकाको समष्टिगत आर्थिक स्थिति

मेलुङगाउँपालिकाले आन्तरिक राजस्व, राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम, वित्तीय समानीकरण अनुदान, सर्शत अनुदान तथा विशेष कार्यक्रमका लागि संघीय र प्रदेश सरकार तथा अन्य निकायबाट प्राप्त हुने विभिन्न अनुदान तथा सहयोगबाट आर्थिक स्रोत एकीकृत गरी विकास तथा सेवा प्रवाहका कार्य गरिरहेको छ। निर्वाचन क्षेत्र पूर्वाधार कार्यक्रम मार्फत सम्बन्धीत संघ तथा प्रदेश निर्वाचन क्षेत्रको स्रोत पनि गाउँपालिकाको पूर्वाधार विकासमा उपयोग भएको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा उल्लिखित स्रोत तथा स्थानीय तह क्षमता विकास कार्यक्रम समेतका आधारमा चालुतर्फ रु २०३९२८०८५.७ र पूँजिगत तर्फ रु ११७४७४४०२.२ गरी जम्मा रु ३२१४०२४८७.९ खर्च गरेको देखिन्छ।

समग्र स्रोत व्यवस्थापन र परिचालनको क्षमता करिब रु ३२ करोड हाराहारी मात्र रहेको छ। जसमध्ये चालु प्रकृतिका कार्यक्रमहरु लगायत खर्च व्यवस्थापनको लागि कुल व्ययको ६३.४५ प्रतिशत अर्थात रु २०.३९ करोड हाराहारी र विभिन्न विकास निर्माण सम्बन्धी कार्यको लागि ३६.५५ प्रतिशत अर्थात रु ११.७४ करोड हाराहारी मात्र पूँजीगत तर्फ विनियोजन गरेको छ। यस आधारमा एकातर्फ आन्तरिक राजस्व र समग्र स्रोत विस्तार गर्नुपर्ने छ भने अर्को तर्फ गाउँपालिकाको खर्च गर्ने क्षमता समेत बढाउनुपर्ने आवश्यकता छ।

आवधिक योजना बनाउँदा गाउँपालिकाले अनुदान, सहयोग, साझेदारी, लागत सहभागिता तथा आन्तरिक आय क्रमश विस्तार गर्दै जाने रणनीति लिएकोले आगामी वर्षहरुमा बजेटरी खर्च र गैरबजेटरी खर्च समेतबाट क्रमश क्षमता बढाउँदै लगी आ.व. २०८२/८३ सम्ममा रु १.१० अरव

हाराहारीको खर्च तथा आम्दानी गर्न सक्ने अवस्थामा पुगिने अनुमान गरिएको छ। आर्थिक गतिविधि र पुर्वाधार विकास र विस्तार तथा राजस्व सुधार योजना मार्फत गाउँपालिकाले यो योजना अवधिको अन्तिम आ.व.मा रु १४ लाखको हाराहारीमा आन्तरिक राजस्व उठाउन सक्ने प्रक्षेपण गरेको छ।

प्रक्षेपण गरिएको परिमाणको आन्तरिक आम्दानी गर्नगाउँपालिकाले कर, दस्तुर, सेवा शुल्क, दहत्तर वहत्तरको विकी, घर जग्गा रजिष्ट्रेशन, आदि शीर्षकहरु पहिचान गरी आर्थिक ऐन मार्फत सम्पत्तिकर, भूमिकर, घर वहाल कर, व्यवसाय दर्ता शुल्क, कवाडी र जीवजन्तु कर , जडीबुटी कर, सवारीसाधन कर, विज्ञापन कर, मनोरन्जन कर, वहाल विटौरी शुल्क, पार्किङ शुल्क, ट्रेडिङ्ग लगायतका पर्यटकीय शुल्क, सेवा शुल्क लगायतका कर, शुल्क तथा दस्तुरको उचित तथा वैज्ञानिक दरहरु निर्धारण गरी लागु गर्नु आवश्यक हुन्छ।

३.२.२ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय

संघ र प्रदेशबाट फरक फरक शीर्षकमा गाउँपालिकामा जाने बजेटको २५ प्रतिशत हिस्सा गाउँपालिकाले आन्तरिक स्रोतबाटै जुटाउनु पर्ने कानुनी प्रावधान छ तर यस गाउँपालिकाको आन्तरिक आम्दानी जम्मा आयको १ प्रतिशत पनि छैन। यसले संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने स्रोतको बढोत्तरी गर्न गाउँपालिकाले आन्तरिक आम्दानीमा सुधार गर्नु अनिवार्य शर्त हो भन्ने देखाउँछ।

तालिका नं. ३.२.२.१ गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका शिर्षकहरु

क्रस	गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका शिर्षकहरु
१	नेपाल सरकार समानीकरण अनुदान
२	नेपाल सरकार सशर्त अनुदान
३	नेपाल सरकार समपूरक अनुदान
४	नेपाल सरकार विशेष अनुदान
५	संघीय राजस्व बाँडफाँड
६	प्रदेश सरकार समानीकरण अनुदान
७	प्रदेश सरकार सर्शत अनुदान
८	प्रदेश सरकार समपूरक अनुदान
९	प्रदेश सरकार विशेष अनुदान
१०	प्रदेश सवारी साधन कर बाँडफाँड
११	आन्तरिक स्रोत
१२	गत आ.व.को संघीय संरचना तर्फ
१३	गत आ.व.को राजस्व बाँडफाँड तथा आन्तरिक आय

३.२.३ आय अनुमान र प्रक्षेपण

गाउँपालिकाको वित्तीय स्रोतको रुपमा संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय अनुदान, सशर्त अनुदान, राजस्व बाँडफाँड, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान हुन भने प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, राजस्व बाँडफाँड, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान हुन। त्यस्तै गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्व र स्थानीय सञ्चित कोष अन्तर्गत आयोजना विशेष प्राप्त हुने अन्य रकम पनि वित्तीय स्रोत हुन। माथि उल्लिखित वित्तीय स्रोतहरुबाट यस गाउँपालिकामा आ. व. २०७७।७८ मा प्राप्त हुने आय निम्न बमोजिम अनुमान गरिएको छ।

तालिका नं. ३.२.३.१ गाउँपालिकाको शिर्षकगत आयको विवरण

	संघीय सरकारबाट (रु करोडमा)	प्रदेश सरकारबाट (रु करोडमा)
सर्शत अनुदान	रु १९.७३	रु १.२५
समानिकरण अनुदान	रु १२.३३	रु १
समपुरक अनुदान	रु १.५	रु ३
विशेष अनुदान	रु ०.९	
राजस्व बाँडफाँड	रु ६.६	रु ४.९

स्रोत: गाउँपालिकाको लेखा शाखा २०७७

संघीय सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने बाहेक आन्तरिक स्रोतबाट रु ०.०७ करोड आय र सञ्चित कोषबाट रु १५.७१ करोड आय हुने अनुमान छ ।गाउँपालिकाको समग्र वित्तीय स्रोतमा संघीय सरकार र प्रदेश सरकारको तर्फबाट जम्मा आयको लगभग ७७ प्रतिशत हिस्सा ओगटेको छ साथै लगभग २३ प्रतिशत विविधबाट आएको देखिन्छ । जम्मा ०.११ प्रतिशत मात्रै आन्तरिक आयको हिस्सा देखिन्छ । गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको अवस्था हेर्दा सन्तोषजनक देखिँदैन ।

तालिका नं. ३.२.३.२ गाउँपालिकाको जम्मा आयमा बिभिन्न शिर्षकगत आयको हिस्सा

वास्तविक आय									
क्र.स	आय विवरण	आ.ब २०७४/७५		आ.ब २०७५/७६		आ.ब २०७६/७७		आ.ब २०७७/७८	
		रकम(लाखमा)	प्रतिशत	रकम(लाखमा)	प्रतिशत	रकम(लाखमा)	प्रतिशत	रकम(लाखमा)	प्रतिशत
१	नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान	२४१०।४४	९८	२७४३।००	७९	३१३९।४४	७९।७	३४४६।००	५१।४
२	संघीय राजस्व वाँडफाँड	०।००	०	५३९।७४	१६	४३७।९०	११।१	६५९।५६	९।८४
३	प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान	०।००	०	७७।९१	२।३	२४८।८९	६।३२	५२४।५९	७।८२
४	प्रदेश कर बाँडफाड	०।००	०	९७।७७	२।८	१००।९५	२।५६	४९६।२९	७।४
५	आन्तरिक श्रोत	७।९०	०।३	०।००	०	१२।३०	०।३१	७।०९	०।११
६	संचित कोष	५१।३४	२।१	०।००	०	०।००	०	१५७१।६४	२३।४
	जम्मा	२४६९।६८	१००	३४५८।४२	१००	३९३९।४७	१००	६७०५।१६	१००

स्रोत: गाउँपालिकाको लेखा शाखा २०७७

आ. व. २०७४।७५ मा ०.३२ प्रतिशत मात्र आन्तरिक आयको हिस्सा देखिएकोमा आ.व. २०७५।७६ मा आन्तरिक आय शुन्य भएको छ । तर आ.व. २०७६।७७ मा ०.३१ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ भने आ.व. २०७७।७८ मा ०.११ प्रतिशत आन्तरिक आय रहेको छ । तसर्थ गाउँपालिकामा उपलब्ध स्रोत र साधनको गुणस्तरिय तवरले परिचालन गरि आन्तरिक आय लाई वृद्धि गर्न सकिन्छ र अहिलेको आवश्यकता भएको छ ।

माथिका सम्पूर्ण समष्टिगत अर्थतन्त्र, वित्तीय स्रोत, गाउँपालिकाको आय विश्लेषण गर्दा आगामी पाँच वर्षको आन्तरिक आय, केन्द्र र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने आय, साथै विविध आय निम्न मान्यताहरुको आधारमा अनुमान गरिएको छ ।

मान्यताहरु

१. राजस्वको दायरा विस्तारमा केन्द्रित गतिविधि र सम्बन्धित पूर्वाधारमा गरिने लगानीले आन्तरिक राजस्व हरेक वर्ष आधार वर्षको मूल्यमा क्रमशः औसत १५ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ ।

२. संघ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकार बिचको राजस्व बाँडफाँडको रकम क्रमशः १० प्रतिशतले बढ्दै जाने अपेक्षा गरिएको छ भने विशेष पूर्वाधारका लागि विशेष अनुदान प्राप्तीमा समन्वय गरिने छ ।

३. नीति निर्माण र प्रवर्धनात्मक कार्यक्रमका लागि स्थानीय सामुदायिक संस्था तथा अन्य विभिन्न संघ संस्थासँग साझेदारी हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

४. आर्थिक विकास अन्तर्गतका सीपमूलक कार्यक्रम तथा पूर्वाधार विकासका कार्यक्रममा निजी, सार्वजनिक, सहकारी साझेदारीका आधारमा कार्य अघि बढाइने छ ।

५. स्थानीय पूर्वाधार र सेवा विस्तारमा लागत (नगद वा श्रम) सहभागिता र साझेदारीले पनि लगानीको स्रोतको आवश्यकता पूर्तिमा केही योगदान गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

तालिका नं. ३.२.३.३ गाउँपालिकाको प्रक्षेपित आय विवरण

क.स	आय विवरण	आधार वर्ष	प्रक्षेपित आय				
		आ.ब २०७७/७८	आ.ब २०७८/७९	आ.ब २०७९/८०	आ.ब २०८०/८१	आ.ब २०८१/८२	आ.ब २०८२/८३
१	नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान	३४४६।००	३७९०।६०	४३५९।१९	४७९५।११	५२७४।६२	५८०२।०८
२	संघीय राजस्व बाँडफाँड	६५९।५६	७२५।५१	७९८।०६	८७७।८७	९६५।६६	१०६२।२२
३	प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान	५२४।५९	५७७।०५	६३४।७५	६९८।२३	७६८।०५	८४४।८६
४	प्रदेश सवारी साधन कर बाँडफाड	४९६।२९	५४५।९२	६००।५१	६६०।५६	७२६।६२	७९९।२८
५	संचित कोष	१५७१।६४	१७२८।८०	१९०१।६८	२०९१।८५	२३०१।०३	२५३१।१४
६	आन्तरिक श्रोत	७।०९	८।१५	९।३७	१०।७८	१२।३९	१४।२५
	जम्मा	६७०५।१६	७३७६।०३	८३०३।५७	९१३४।३९	१००४८।३७	११०५३।८३

स्रोतः गाउँपालिका लेखा शाखा २०७७

आधार वर्ष २०७७/७८ मा अनुमान गरिएका विभिन्न शीर्षकगत आयहरुमा औषतमा २०७८/७९ को लागि १०.०१ प्रतिशत वृद्धिदर प्रक्षेपण गरिएको छ भने आ. व. २०७९/८० मा औषत १२.५८ प्रतिशत को वृद्धिदर प्रक्षेपण गरिएको छ । त्यस्तै आ.व. २०८०/८१ देखि औषत वृद्धिदर १०.०१ प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएको छ । आन्तरिक आम्दानी १५ प्रतिशत थप अनुमान गर्दा पनि जम्मा आम्दानीको २५ प्रतिशत नपुग्ने भएकोले आन्तरिक आम्दानी वृद्धि गर्नका लागि गाउँपालिकाले कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ ।

३.२.४ क्षेत्रगत योजना प्राथमिकीकरण र बजेट अनुमान

३.२.४.१ गत आर्थिक वर्षहरुको वित्तिय स्थिति

वित्तिय सुनिश्चितता योजना तयारीको अनिवार्य शर्त हुनु पर्छ अन्यथा योजना योजनामै सीमित रहन सक्छ । विकासशील देशहरुले प्रस्ताव गरेका योजना बाट अपेक्षित उपलब्धी प्राप्त गर्न नसक्नुको पछाडी वित्तिय सुनिश्चितता नहुनु मुख्य कारण बन्दै आएको छ । तर वस्तुपरक वित्तिय विश्लेषण हुनु र प्रभावकारी वित्तिय अनुसासन कायम गर्न सक्ने हो भने योजना कार्यान्वयनबाट गुणात्मक उपलब्धी प्राप्त गर्न सक्ने उदाहारणहरु पनि प्रसस्त छन् ।

आगामि वर्षहरुमा कुन शीर्षकमा कति अनुदान वा राजस्व प्राप्त हुन सक्छ भन्ने आधार विगतका वर्षहरुमा भएको खुद आयले दिन सक्छ र गत आ.व.हरुमा भएको आयलाइ आधार मानेर आगामि वर्षहरुमा हुने आयको पूर्वअनुमान गर्ने चलन सर्वमान्य छ । गाउँपालिकाको पाँचबर्षे आवधिक योजना (आ.व. २०७८/७९–२०८२/८३) तयार गर्दा योजना पहिचान तथा योजना प्राथमिकिकरण संगै योजना कार्यन्वयनका लागि आवस्यक पर्ने बजेट र त्यसको वित्तिय स्रोत पनि पहिचान गरिएको थियो र आगामी बजेट प्रक्षेपण गर्दा विगतको वित्तिय स्थितिलाई आधार मानिएको, अझ स्पष्ट पार्नका लागि तको तालिका प्रस्तुत छ ।

तालिका नं. ३.२.४.१.१ गत आ.व. हरुको खुद आय र क्षेत्रगत खर्च विवरण

गत आ.व. को खुद आय र क्षेत्रगत खर्च (रु. मा)				
	२०७४÷७५	२०७५÷७६	२०७६÷७७	२०७७÷७८
आर्थिक क्षेत्र	**३,४२९,१५१।३१**	**३,३७२,५३१।२५**	**६,७३१,२८३।२४**	**२१,१८१,५४१।५८**
कृषि पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास	१,९२०,३२४।७३	१,८८८,६१७।५०	३,७६९,५१८।६१	११,८६१,६६३।२८
भुमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिवी निवारण	३४२,९१५।१३	३३७,२५३।१३	६७३,१२८।३२	२,११८,१५४।१६
श्रम तथा रोजगारी	२४०,०४०।५९	२३६,०७७।१९	४७१,१८९।८३	१,४८२,७०७।९१
वैंक तथा वित्तिय संस्था	२०५,७४९।०८	२०२,३५१।८८	४०३,८७६।९९	१,२७०,८९२।४९
पर्यटन - ग्रामिण तथा स्थानीय पर्यटन	३४२,९१५।१३	३३७,२५३।१३	६७३,१२८।३२	२,११८,१५४।१६
उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्था	३७७,२०६।६४	३७०,९७८।४४	७४०,४४१।१६	२,३२९,९६९।५७
सामाजिक क्षेत्र	**२८,६५४,०६०।१८**	**२८,१८०,९४१।७९**	**५६,२४६,७४३।७३**	**१७६,९९३,४०५।०३**
शिक्षा	१८,६२५,१३९।१२	१८,३१७,६१२।१७	३६,५६०,३८३।४२	११५,०४५,७१३।२७
स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा	४,८७१,१९०।२३	४,७९०,७६०।१०	९,५६१,९४६।४३	३०,०८८,८७८।८६
यूवा तथा खेलकुद	८५९,६२१।८१	८४५,४२८।२५	१,६८७,४०२।३१	५,३०९,८०२।१५
अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता	८५९,६२१।८१	८४५,४२८।२५	१,६८७,४०२।३१	५,३०९,८०२।१५
खानेपानी तथा सरसफाई	८५९,६२१।८१	८४५,४२८।२५	१,६८७,४०२।३१	५,३०९,८०२।१५
लैगिक तथा सामाजिक समावेशीता	५७३,०८१।२०	५६३,६१८।८४	१,१२४,९३४।८७	३,५३९,८६८।१०
लक्षित वर्ग उत्थान - महिला वालबालीका तथा जेष्ठनागरिक	१,४३२,७०३।०१	१,४०९,०४७।०९	२,८१२,३३७।१९	८,८४९,६७०।२५
भाषा, संस्कृति, कला साहित्य	५७३,०८१।२०	५६३,६१८।८४	१,१२४,९३४।८७	३,५३९,८६८।१०
भौतिक पूर्वाधार	**१७,८१०,०४२।४२**	**१७,५१५,९७३।८५**	**३४,९६०,३८२।०६**	**११०,०१०,९३८।४७**
आवास तथा वस्ती विकास	१,९५९,१०४।६७	१,९२६,७५७।१२	३,८४५,६४२।०३	१२,१०१,२०३।२३
सडक तथा यातायात	८,९०५,०२१।२१	८,७५७,९८६।९२	१७,४८०,१९१।०३	५५,००५,४६९।२३
सिंचाई	२,६७१,५०६।३६	२,६२७,३९६।०८	५,२४४,०५७।३१	१६,५०१,६४०।७७
विद्युत तथा वैकल्पीक उर्जा	१,६०२,९०३।८२	१,५७६,४३७।६५	३,१४६,४३४।३९	९,९००,९८४।४६
सञ्चार तथा सूचना प्रणाली	१७८,१००।४२	१७५,१५९।७४	३४९,६०३।८२	१,१००,१०९।३८
ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधार	१,४२४,८०३।३९	१,४०१,२७७।९१	२,७९६,८३०।५७	८,८००,८७५।०८
सार्वजनिक निर्माण	१,०६८,६०२।५५	१,०५०,९५८।४३	२,०९७,६२२।९२	६,६००,६५६।३१

गत आ.व. को खुद आय र क्षेत्रगत खर्च (रु. मा)				
	२०७४÷७५	२०७५÷७६	२०७६÷७७	२०७७÷७८
वन, वातावरण तथा विपद ब्यवस्थापन	**४,५६६,२१७।१९**	**४,४९०,८२२।६०**	**८,९६३,२९६।८८**	**२८,२०५,०८९।४०**
वन विकास तथा ब्यवस्थापन	९१३,२४३।४४	८९८,१६४।५२	१,७९२,६५९।३८	५,६४१,०१७।८८
जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण	६८४,९३२।५८	६७३,६२३।३९	१,३४४,४९४।५३	४,२३०,७६३।४१
वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण	४५६,६२१।७२	४४९,०८२।२६	८९६,३२९।६९	२,८२०,५०८।९४
जलवायू परिवर्तन अनुकुलन तथा न्यूनीकरण	४५६,६२१।७२	४४९,०८२।२६	८९६,३२९।६९	२,८२०,५०८।९४
पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण	१,१४१,५५४।३०	१,१२२,७०५।६५	२,२४०,८२४।२२	७,०५१,२७२।३५
विपद सचेतना, उद्धार तथा पूनस्थापना	९१३,२४३।४४	८९८,१६४।५२	१,७९२,६५९।३८	५,६४१,०१७।८८
लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा	**४,१८९,१९०।०८**	**४,१२०,०२०।७३**	**८,२२३,२०८।१५**	**२५,८७६,२२८।८१**
सार्बजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकास	८३७,८३८।०२	८२४,००४।१५	१,६४४,६४१।६३	५,१७५,२४५।७६
नीति तथा कानुन तर्जुमा	४१८,९१९।०१	४१२,००२।०७	८२२,३२०।८१	२,५८७,६२२।८८
योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता	६२८,३७८।५१	६१८,००३।११	१,२३३,४८१।२२	३,८८१,४३४।३२
नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धन	४१८,९१९।०१	४१२,००२।०७	८२२,३२०।८१	२,५८७,६२२।८८
सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षा	१,०४७,२९७।५२	१,०३०,००५।१८	२,०५५,८०२।०४	६,४६९,०५७।२०
पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली	८३७,८३८।०२	८२४,००४।१५	१,६४४,६४१।६३	५,१७५,२४५।७६
योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	**१,१९६,९११।४५**	**१,१७७,१४८।७८**	**२,३४९,४८८।०४**	**७,३९३,२०८।२३**
कुल जम्मा	**५९,८४५,५७२।६४**	**५८,८५७,४३९।००**	**११७,४७४,४०२।१०**	**३६९,६६०,४११।५१**

स्रोत : लेखा शाखा, जेष्ठ २०७८

३.२.४ .२ आगामी पाँचवर्षको वित्तिय अनुमान

समष्टिगत योजना खाका बनाउने क्रममा गाउँपालिकाको वित्तीय स्रोत र आगामी पाँच वर्षको आय अनुमान गरे पश्चात अनुमानित आयको आधारमा क्षेत्रगत योजना प्राथमिकीकरण र उक्त योजना अनुसारको बजेट अनुमान प्रस्तुत गरिएको छ। योजना प्राथमिकीकरण गर्ने क्रममा पूँजीगत खर्चलाई चारवटा क्षेत्रमा बाढेर आ. व. २०७७/७८ लाई आधार वर्ष मानेर सोही आधारमा आगामी आ. व. २०८२/८३ सम्मको प्रक्षेपण गरिएको छ

आगामी पाँच वर्षको लागि गरिएको खर्च प्रक्षेपण निम्न मान्यताहरुको आधारमा गरिएको छ।

क. आधार वर्ष २०७७/७८ मा जम्मा बजेटको क्षेत्रगत रुपमा जति प्रतिशत बजेट विनियोजन भएको छ बाँकी वर्षहरुमा पनि सोही अनुसार विनियोजन गरिएको छ।

ख. अनुमानित व्यय प्रक्षेपण गर्दा अनुमानित आयको प्रक्षेपण औषत वृद्धिदरलाई नै कायम गरिएको छ।

ग. जम्मा बजेटबाट पूँजीगत बजेट प्रक्षेपण गरिसके पश्चात बाँकी रकमलाई चालु खर्चको रुपमा अनुमान गरिएको छ।

तालिका नं. ३.२.४.१ क्षेत्रगत योजना प्राथमिकीकरण र बजेट अनुमान

	आधार वर्ष	प्रक्षेपित व्यय (चालु)				
आर्थिक वर्ष	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	२०८०।८१	२०८१।८२	२०८२।८३
चालु खर्च मौज्दात समेत (क)	**३५१०९३३४३**	**३४९४५९४२२**	**३९३३८५०१०**	**४३२७२६६७१**	**४७६००५१५३।६**	**५२३६१४७५५**
क्षेत्रगत योजना		प्रक्षेपित व्यय (पुंजिगत)				
आर्थिक क्षेत्र	**२११८१५४१।६**	**२२२४०६१८।७**	**२५०३८४८८।५**	**२७५४४८४१।२**	**३०३०२०७९।७९**	**३३३३५३१८**
कृषि पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास	११८६१६६३।२८	१२४५४७४६।४५	१४०२१५५३।५५	१५४२५१११।०६	१६९६९१६४।६८	१८६६७७७८।०६
भुमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिवी निवारण	२११८१५४।१६	२२२४०६१।८७	२५०३८४८।८५	२७५४४८४।१२	३०३०२०७।९८	३३३३५३१।८०
श्रम तथा रोजगारी	१४८२७०७।९१	१५५६८४३।३१	१७५२६९४।१९	१९२८१३८।८८	२१२११४५।५८	२३३३४७२।२६
वैंक तथा वित्तिय संस्था	१२७०८९२।४९	१३३४४३७।१२	१५०२३०९।३१	१६५२६९०।४७	१८१८१२४।७९	२०००११९।०८
पर्यटन - ग्रामिण तथा स्थानीय पर्यटन	२११८१५४।१६	२२२४०६१।८७	२५०३८४८।८५	२७५४४८४।१२	३०३०२०७।९८	३३३३५३१।८०
उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्था	२३२९९६९।५७	२४४६४६८।०५	२७५४२३३।७३	३०२९९३२।५३	३३३३२२८।७८	३६६६८८४।९८
सामाजिक क्षेत्र	**१७६९९३४०५।०३**	**१८५८४३०७५।२८**	**२०९२२२१३४।१५**	**२३०१६५२६९।७८**	**२५३२०४८१३।२९**	**२७८५५०६१५।१०**
शिक्षा	११५०४५७१३।२७	१२०७९७९९८।९३	१३५९९४३८७।२०	१४९६०७४२५।३६	१६४५८३१२८।६४	१८१०५७८९९।८१
स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा	३००८८८७८।८६	३१५९३३२२।८०	३५५६७७६२।८१	३९१२८०९५।८६	४३०४४८१८।२६	४७३५३६०४।५७
यूवा तथा खेलकुद	५३०९८०२।१५	५५७५२९२।२६	६२७६६६४।०२	६९०४९५८।०९	७५९६१४४।४०	८३५६५१८।४५
अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता	५३०९८०२।१५	५५७५२९२।२६	६२७६६६४।०२	६९०४९५८।०९	७५९६१४४।४०	८३५६५१८।४५
खानेपानी तथा सरसफाई	५३०९८०२।१५	५५७५२९२।२६	६२७६६६४।०२	६९०४९५८।०९	७५९६१४४।४०	८३५६५१८।४५
लैगिक तथा सामाजिक समावेशीता	३५३९८६८।१०	३७१६८६१।५१	४१८४४४२।६८	४६०३३०५।४०	५०६४०९६।२७	५५७१०१२।३०
लक्षित वर्ग उत्थान - महिला वालबालीका तथा जेष्ठनागरिक	८८४९६७०।२५	९२९२१५३।७६	१०४६११०६।७१	११५०८२६३।४९	१२६६०२४०।६६	१३९२७५३०।७५
भाषा, संस्कृति, कला साहित्य	३५३९८६८।१०	३७१६८६१।५१	४१८४४४२।६८	४६०३३०५।४०	५०६४०९६।२७	५५७१०१२।३०
भौतिक पूर्वाधार	**११००१०९३८।४७**	**११५५११४८५।३९**	**१३००४२८३०।२५**	**१४३०६०११७।५६**	**१५७३८०४३५।३३**	**१७३१३४२१६।९०**
आवास तथा वस्ती विकास	१२१०१२०३।२३	१२७०६२६३।३९	१४३०४७११।३३	१५७३६६१२।९३	१७३११८४७।८९	१९०४४७६३।८६
सडक तथा यातायात	५५००५४६९।२३	५७७५५७४२।६९	६५०२१४१५।१३	७१५३००५८।७८	७८६९०२१७।६६	८६५६७१०८।४५
सिंचाई	१६५०१६४०।७७	१७३२६७२२।८१	१९५०६४२४।५४	२१४५९०१७।६३	२३६०७०६५।३०	२५९७०१३२।५४
विद्युत तथा वैकल्पीक उर्जा	९९००९८४।४६	१०३९६०३३।६८	११७०३८५४।७२	१२८७५४१०।५८	१४१६४२३९।१८	१५५८२०७९।५२
सञ्चार तथा सूचना प्रणाली	११००१०९।३८	११५५११४।८५	१३००४२८।३०	१४३०६०१।१८	१५७३८०४।३५	१७३१३४२।१७
ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधार	८८००८७५।०८	९२४०९१८।८३	१०४०३४२६।४२	११४४४८०९।४०	१२५९०४३४।८३	१३८५०७३७।३५

	आधार वर्ष	प्रक्षेपित व्यय (चालु)				
आर्थिक वर्ष	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
सार्वजनिक निर्माण	६६००६५६।३१	६९३०६८९।१२	७८०२५६९।८२	८५८३६०७।०५	९४४२८२६।१२	१०३८८०५३।०१
वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन	**२८२०५०८९।४०**	**२९६१५३४३।८७**	**३३३४०९५४।१३**	**३६६७८३८३।६३**	**४०३४९८८९।८४**	**४४३८८९१३।८१**
वन विकास तथा व्यवस्थापन	५६४१०१७।८८	५९२३०६८।७७	६६६८१९०।८३	७३३५६७६।७३	८०६९९७७।९७	८८७७७८२।७६
जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण	४२३०७६३।४१	४४४२३०१।५८	५००११४३।१२	५५०१७५७।५५	६०५२४८३।४८	६६५८३३७।०७
वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण	२८२०५०८।९४	२९६१५३४।३९	३३३४०९५।४१	३६६७८३८।३६	४०३४९८८।९८	४४३८८९१।३८
जलवायू परिवर्तन अनुकुलन तथा न्यूनीकरण	२८२०५०८।९४	२९६१५३४।३९	३३३४०९५।४१	३६६७८३८।३६	४०३४९८८।९८	४४३८८९१।३८
पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण	७०५१२७२।३५	७४०३८३५।९७	८३३५२३८।५३	९१६९५९५।९१	१००८७४७२।४६	११०९७२२८।४५
विपद सचेतना, उद्धार तथा पूनस्थापना	५६४१०१७।८८	५९२३०६८।७७	६६६८१९०।८३	७३३५६७६।७३	८०६९९७७।९७	८८७७७८२।७६
लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा	**२५८७६२२८।८१**	**२७१७००४०।२५**	**३०५८८०३१।३१**	**३३६४९८९३।२४**	**३७०१८२४७।५६**	**४०७२३७७४।१४**
सार्बजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकास	५१७५२४५।७६	५४३४००८।०५	६११७६०६।२६	६७२९९७८।६५	७४०३६४९।५१	८१४४७५४।८३
नीति तथा कानुन तर्जुमा	२५८७६२२।८८	२७१७००४।०२	३०५८८०३।१३	३३६४९८९।३२	३७०१८२४।७६	४०७२३७७।४१
योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता	३८८१४३४।३२	४०७५५०६।०४	४५८८२०४।७०	५०४७४८३।९९	५५५२७३७।१३	६१०८५६६।१२
नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धन	२५८७६२२।८८	२७१७००४।०२	३०५८८०३।१३	३३६४९८९।३२	३७०१८२४।७६	४०७२३७७।४१
सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षा	६४६९०५७।२०	६७९२५१०।०६	७६४७००७।८३	८४१२४७३।३१	९२५४५६१।८९	१०१८०९४३।५३
पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली	५१७५२४५।७६	५४३४००८।०५	६११७६०६।२६	६७२९९७८।६५	७४०३६४९।५१	८१४४७५४।८३
योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	**७३९३२०८।२३**	**७७६२८६८।६४**	**८७३९४३७।५२**	**९६१४२५५।२१**	**१०५७६६४२।१६**	**११६३५३६४।०४**
जम्मा (ख)	**३६९६६०४११।५१**	**३८८१४३४३२।०९**	**४३६९७१८७५।८४**	**४८०७१२७६०।६१**	**५२८८३२१०७।९५**	**५८१७६८२०१।९६**
कुल बजेट (क+ख)	**७२०७५३७५४।०१**	**७३७६०२८५४।१५**	**८३०३५६८८५।५०**	**९१३४३९४३१।८८**	**१००४८३७२६१।५७**	**११०५३८२९५७।२१**

स्रोत : योजना तयारी समूह, जेष्ठ, २०७८

गाउँपालिकाको जम्मा पूँजीगत बजेटको ५.७३ प्रतिशत आर्थिक क्षेत्रमा जाने अनुमान गरिएको छ। गत आ.व.हरुमा विनियोजीत वजेटको प्राथमिकताको आधारमा गरिएको यो प्रक्षेपणले सामाजिक क्षेत्रमा पूँजीगत बजेटको लगभग आधा हिस्सा अर्थात ४७.८८ प्रतिशत विनियोजन हुने अनुमागरिएको छ भने २९.७६ प्रतिशत भौतिक पूर्वाधार क्षेत्रमा विनियोजन हुने अनुमान गरिएको छ।साथै अन्य विविध क्षेत्रको लागि भनेर १६.६३ प्रतिशत अनुमान गरिएको छ।

यस हिसाबले शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी राज्यको आधारभूत आवश्यकता भएको हुनाले यस क्षेत्रमा अरु क्षेत्रको भन्दा वढि वजेट विनियोजन भएको देखिन्छ। क्षेत्रगत रुपमा सवैभन्दा बढी रकम विनियोजन हुन अनुमान भएको सामाजिक क्षेत्रको जम्मा रकमको ६८ प्रतिशत क्षमता विकास तथा शिक्षामा र १७ प्रतिशत स्वास्थ्य, वातावरण तथा पोषणमा विनियोजित गर्ने अनुमान गरिएको छ। गाउँपालिकाको आर्थिक अवस्था सुधार गर्नका लागि आर्थिक क्षेत्रमा विनियोजन हुने अनुमान गरिएको वजेटको ६० प्रतिशत कृषि, पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास मा विनियोजन गर्ने अनुमान गर्न सकिन्छ भने अन्त्यमा भौतिक पूर्वाधार तर्फ विनियोजित हुने अनुमान गरिएको रकमको ६० प्रतिशत सडक निर्माण, स्तरोन्नति र व्यवस्थापनमा र २४ प्रतिशत सिंचाई तथा खानेपानीमा विनियोजन हुने अनुमान गरिएको छ।

यस गाउँपालिकाको क्षेत्रगत योजनामा आगामी पाँच वर्षको बजेट प्रक्षेपण गर्दा जम्मा बजेट रु ५,३१,२३,७३,१४४.३२ (आ.व.२०७७/७८ देखि आ.व. २०८२/८३ सम्म पुगेको छ। जस मध्ये जम्मा पूँजीगत बजेट रु २,७४,००,६१,५८२.७५ र बाँकी चालु बजेट छ। यस पूँजीगत बजेट भित्र चालु प्रकृतिको कार्यक्रम अन्तर्गतका प्रशासकीय खर्चहरु पनि समावेश गरिएको छ। क्षेत्रगत रुपमा जाँदा आर्थिक क्षेत्र भित्रका ६० वटा योजनाहरुका लागि जम्मा रु १५,७०,०५,५२८.७० रकम विनियोजन गरिएको छ।

त्यस्तै सामाजिक क्षेत्र भित्रका ५९ वटा योजनाहरुका लागि रु १,३१,१९,४१,४८५.५९, भौतिक पूर्वाधार क्षेत्र भित्रका २९ वटा योजनाको लागि रु ८१,५४,४२,३२७.२८ रकम विनियोजन गरिएको छ। अन्य शिर्षक अन्तर्गत ४० वटा योजनाको लागि रु ४५,५६,७२,२४१.१८ रकम विनियोजन गरिएको छ। यस क्षेत्रगत योजना प्रक्षेपण अनुसार योजनाहरु ५ वर्षभित्र सम्पन्न गर्नको लागि आवश्यक संस्थागत सुशासन कायम राखेर मन वचन र कर्मले गाउँपालिकाको सम्मृद्धि सोचेर काम गर्ने हो भने यस गाउँपालिकाले लिएको लक्ष्य हासिल गर्न कठिन छैन।

परिच्छेद चार : आर्थिक क्षेत्र

४.१ कृषि,पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास

४.१.१ वर्तमान अवस्था

मेलुङ गाउँपालिकाको ग्रामीण अर्थतन्त्रको आधार कृषि क्षेत्र हो । गाउँपालिकाको कृषि उत्पादनमा मुख्यतया वडा नं. १, ४, ५ र ६ अग्रपंक्तिमा रहेका छन् । धान, मकै, गहुँ, कोदो, फापर लगायतको खाद्यान्न बाली आधार वर्षमा निर्यातको तुलनामा ४४०१९१ कि.ग्रा. आयात गरिएको विद्यमान अवस्थामा खाद्यान्न बालीमा गाउँपालिका अझै पनि आयातमा निर्भर रहनुपरेको तथ्यलाई देखाउँछ । प्राङ्गारिक बालीको अनुपात २३.०३ प्रतिशत रहेको छ । १६.८९ प्रतिशत किसानले बाली तथा पशुपंक्षी बीमा गराएका छन् । सुन्तला र केरा यहाँका प्रमुख फलफूल हुन् । कृषि उपज भण्डारणका लागि एउटा मात्रै सामुदायिक भण्डारण केन्द्र रहेको छ भने ३ वटा हाटबजारको आधुनिकीकरण गरिएको छ । गाउँपालिकाका २ वटा उत्पादनको ब्राण्डिङ गरिएको छ ।

४.१.२ मुख्य समस्याहरु

गाउँपालिकामा सिंचाई सुविधा पुऱ्याउन नसकिएको जमीनमा सिंचाई सुविधा पुऱ्याउन सकेमा कृषि उपजको उत्पादन सजिलै बढाउन सकिने अवस्था छ । भण्डारण स्थल, संकलन केन्द्र, चिस्यान केन्द्र, प्रविधी प्रसार केन्द्र कम छन्, भएका पूर्ण व्यवस्थित छैनन् । यसले गर्दा जोखिम युक्त कृषि उत्पादनहरुको राम्रो बजारीकरण हुन सकेको छैन । त्यस्तैगरी उपलब्ध भूमिकोदिगो व्यवस्था गर्दै भूमिको सहि सदुपयोग गर्न पूर्वाधार, स्थानीय प्रविधि र दक्ष मानव साधन न्यून छ । यहाँ केरा र सुन्तला बाहेक अन्य फलफूलको उत्पादनमा खासै वृद्धि हुन सकेको छैन । अझै पनि बेमौसमी तरकारी खेतीको प्रवर्धन हुन सकेको छैन । रासायनिक मलको प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्न सकिएको छैन ।

४.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

कृषक समूहको बढ्दो चेतनाको स्तर, युवा लक्षित व्यावसायिक कृषि कार्यक्रमको सञ्चालन, परम्परागत हाटबजारको आधुनिकीकरण, सडक पूर्वाधारको विकास यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । एउटामात्र भण्डारण केन्द्र हुनु, कठीन भूवनोटयुक्त क्षेत्रमा सिंचाई सुविधाको विस्तार गर्नु, खाद्यान्न तथा तरकारी बालीमा आत्मनिर्भर हुनु, साना किसानको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु चुनौतीका विषयवस्तु हुन् ।

४.१.४ सोच

भूमि र श्रमको उत्पादकत्व वृद्धि, खाद्यसुरक्षित गाउँपालिका ।

४.१.५ लक्ष्य

कृषि भूमिको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी कृषि क्षेत्रको दिगो विकास गर्ने ।

४.१.६ उद्देश्यहरु

- भूमिको उत्पादकत्व वृद्धि मार्फत कृषि उत्पादन बढाउनु,
- पशुपन्छी र मत्स्य पालक कृषकहरुलाई व्यावसायीक प्रोत्साहन गर्नु,
- कृषि उपज व्यवस्थापन र बजारीकरण गर्न कृषकसंग सहकार्य गर्नु

४.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ४.१.७.१ कृषि, पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. प्राङ्गारिक मल प्रयोग, वित्तीय पहुँचको विस्तार तथा सामूहिक खेतीलाई प्रोत्साहन गर्ने	१. सामूहिक खेतीका लागि मापदण्ड बनाइने छ । २. प्राङ्गारिक मलको प्रयोग बढाई माटोको गुणस्तर वृद्धि गरिने छ । ३. भूमि खण्डीकरण घटाइने छ र भूमि प्राकृतिक क्षमता र उपयुक्तका आधारमा भूमि प्रयोग मापदण्ड लागु गरिने छ । ४. किसानको पशुपंछी विमा तथा वित्तीय पहुँचमा विस्तार गरिने छ ।
२.उच्च प्रतिफल दिने बाली प्रजाति, पशुपन्छी नश्लको प्रबर्द्धन गरी, खाद्य तथा नगदेबाली उत्पादन, पशुजन्य वस्तुहरुको उत्पादन बढाउने	१. उच्चमूल्य बनस्पतिहरु (रैथाने र बाह्य) को प्रवर्धन गर्न गाउँपालिकाको पहलमा शीपमूलक तथा प्रयोगात्मक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ । २. कृषि तथा पशुपालन गर्ने साना, ठूला तथा व्यावसायिक कृषकहरुका लागि प्राथमिकताका आधारमा कृषि साधन तथा पूर्वाधार बिकास गरिने छ । ३. स्थानीयता सुहाउँदा कृषि पकेट क्षेत्र विकास गरिने छ ।
२. कृषि बजारको विकास गर्ने	१. भण्डारण केन्द्रको विस्तार गरी व्यावसायिक मौसमी तथा बेमौसमी खेतीको प्रवर्धन गरिने छ । २. हाट बजारको व्यवस्थित विकास गरिने छ ।

४.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ४.१.८.१ कृषि, पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकासका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.१.८.१	आत्मनिर्भर गा पा को लागि पोषण तथा खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरु	P1
४.१.८.२	आलु उत्पादन तथा प्रसोधन तथा बजारीकरण	P2
४.१.८.३	सून्तला प्रवर्धन कार्यक्रम	P2
४.१.८.४	सून्तला तथा अमिलो जातको फलफुल बालीलाइ संरक्षण तथा सम्बर्दन गर्दै आधुनीकीकरण गर्ने	P1
४.१.८.५	कृषि तथा पशुपक्षी विमा अनिवार्य रुपमा लागु गराइ कृषि तथा पशु प्राविधिकको संख्यामा वृद्धि गरी कृषकहरुलाई सेवा प्रदान गर्ने	P2
४.१.८.६	नश्ल सुधार कार्यक्रमलाई अनिवार्य लागु गर्न आवश्यक जनशक्ति, उपकरण र भौतिक पूर्वाधारको विकास गरी कृषकलाई सेवा पुऱ्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	P2

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.१.८.७	तरकारी तथा तरकारीको विउ उत्पादन तथा बजारीकरणका लागि कृषकलाइ प्रोत्साहन गर्ने	P2
४.१.८.८	आलुको पकेट क्षेत्र साविक ५,६,७ वडा घ्याङसुकाठोकर पकेट क्षेत्रलाइ थप व्यवस्थित गर्दै अन्य तरकारी बालीलाई व्यावसायिक उत्पादन तथा बजारीकरणका लागि कृषकलाई क्षमता अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	P2
४.१.८.९	गाइ, भैसी, बाख्रा, बंगुर, सँगुर, भेडा, मौरी तथा मत्स्यपालन व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्ने खालका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	P2
४.१.८.१०	आलु तथा तरकारीको व्यावसायिक उत्पादनका लागि विशेष पकेट क्षेत्रको घोषणा गरी अनुदान तथा कृषकको क्षमता अभिवृद्धि गरी बजारीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	P1
४.१.८.११	तरकारी तथा फलफुल (किवि, सुन्तला, कागती, केरा, स्याउ, लिची) को व्यावसायिक उत्पादनका लागि कृषक क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	P1
४.१.८.१२	भटमास, लोकल अकबरे खुर्सानी, अदुवा, प्याज, लशुन र बेसारको व्यावसायिक उत्पादनका लागि कृषकको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	P2
४.१.८.१३	आधुनिक तथा व्यावसायिक कृषि प्रवर्धनका लागि बहुवर्षे उच्च मुल्यका वनस्पतीको खेति मार्फत आय आर्जनमा अभिवृद्धि गर्ने	P2
४.१.८.१४	कृषिलाइ सम्मानीत पेशाको रुपमा स्थापीत गर्दै कृषि उद्यमशिलताको विकास गरी यूवा मार्फत व्यावसायिक कृषिको प्रवर्धन तथा खाद्य सुरक्षामा टेवा पुऱ्याउने	P2
४.१.८.१५	फुर्के सल्ला, लहरे, शहरे, मुलपानी र तीतेचौर क्षेत्रलाई आलुको पकेट क्षेत्र घोषणा गरी व्यावसायिक उत्पादन तथा बजारीकरणका लागि कृषकलाई क्षमता अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	P1

अनुसूचीमा १ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

४.१.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा कृषि क्षेत्रको कुल ग्राहस्थ उत्पादन रु. ७२.५४ करोड पुगेको हुनेछ । कृषि भूमिको उत्पादकत्व योजनाको मध्यावधि र अन्त्यमा क्रमशः ०.१६ र ०.२५ मे.ट.प्रति रोपनी पुग्नेछ । योजनाको अन्त्यमा प्राङ्गारिक बालीको अनुपात ३५.२८ प्रतिशत र पशुपंक्षी बिमा ९० प्रतिशत पुग्नेछ । गाउँपालिकाका सबै किसानको कृषि तथा पशुसेवा प्रसारमा पहुँच हुनेछ । कृषि तथा पशुपालन बजार एवं भण्डारण केन्द्रको विकास, कृषि प्रसार कार्यक्रमको विस्तार गर्न सकेको खण्डामा भोकमरीको अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा तथा उन्नत पोषण उपलब्ध गर्ने र दिगो कृषि प्रवर्धन गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा टेवा पुग्नेछ ।

४.२ भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण

४.२.१ वर्तमान अवस्था

पालिकामा ६०८३.२८ हेक्टर खेती योग्य जमीन छ । त्यसमा १७५०.७७ हेक्टर अर्थात जम्मा खेतीयोग्य जमीनको २८.७८ प्रतिशतमा मात्र सिंचाई सुविधा उपलब्ध छ । कुल श्रम शक्तिको

३४.४६ प्रतिशतसंग कृषीबाहेकको पेशा छैन । अहिलेसम्म कृषि क्षेत्रको पूर्ण प्राकृतिक क्षमता प्रयोगमा आएको छैन । आंशिक रुपमा १४८०.६७ हेक्टर जमिनमा सिंचाई पुगेको छ भने २१४१.९२ हेक्टर खेती लगाइने गरिएको जमिन सिंचाईको सम्भावना हुँदाहुँदै असिञ्चित छ ।

गाँउपालिकमा सबैप्रकारको गरी २९७५३.३८ हजार टन खाद्य उत्पादन हुन्छ भने फलफूल उत्पादन १३३४१२.०७ मेट्रिक टन छ । उत्पादनका आधारमा औषत खेतीयोग्य जमीनको उत्पादकत्व प्रति रोपनी ३११.३२ किलो ग्राम प्रति वर्ष छ ।

गाउँपालिकामा सिंचाईको वा अन्य कारणले खेतीनगरिएको जमिनको हिस्सा पनि उल्लेख्य भएकोले कृषि उपजको उत्पादन बढाउन,रोजगारीको सिर्जना गर्न र आन्तरिक आयमा समेत वृद्धि हुने गरी बाँझो जमिनको सवालमा गाउँपालिकाले प्रभावकारी योजना तर्जुमा गर्न पर्ने देखिन्छ। आलु र फलफूल उत्पादन प्रशस्तै हुने भएकोले कृषकको क्षमता विकास,उन्नत जातको वीउ वीजन तथा निर्यातका लागि उपयुक्त बजारको समेत अध्ययन गरी सहजीकरण गरी आन्तरिक आम्दानी बढाउन सकिन्छ।

मौद्रिक क्षेत्रको विकास बिना आर्थिक विकासले गति लिन सक्दैन।सहकारीको व्यवस्थित विकास हुनु जरुरी हुन्छ।४८ वटा सहकारी,४१वटा कृषि सहकारी र ३वटा महिला सहकारीले गाउँपालिकाको वित्तीय क्षेत्रको प्रतिनिधित्व गरेका छन्।७२.९८ प्रतिशत परिवार सहकारीका सदस्य बनेका छन्।गाउँपालिकामा ६२ वटा कृषक समूह, २९ वटा बचत समूह र १९८ वटा महिला समूहले प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गरेका छन् ।

४.२.२ मुख्य समस्याहरु

जमिनको भिरालोपन बढी छ, यसले भूक्षय , पहिरो र माटोको उर्वराशक्ति घटाएको छ । पानीको श्रोत प्रशस्त भएपनि चट्टानी भाग बढी भएकाले सिँचाई संरचना निर्माण गर्न मुस्किल छ । गरा बनाएर खेती गरिएको जमिनको भाग कम छ र जमिन भिरालो भएका कारण गरा बनाएर खेती गर्न बढी खर्चिलो छ । साँघुरा गरा, बढी चट्टानको भाग र उबड, खावड जमिनको सतह भएकाले कृषि कार्यमा मेसिन प्रयोग गर्न मुस्किल छ ।

प्राकृतिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा यावत समस्याहरु भएपनि उपलब्ध भूमिको दिगो व्यवस्थापन गर्दै भूमिको सही सदुपयोग गर्न सकेको खण्डमा कृषि उत्पादनमा वृद्धि हुने र सम्भावित खाद्य संकटको समस्या अन्त्य गर्न सकिन्छ । पालिका बासीमा वित्तीय चेतना बढेको छ । परिणाम स्वरुप गाउँपालिकामा दर्जनौ वित्तीय संस्थाहरु (कृषि सहकारी, महिला सहकारी, बचत तथा ऋण, बचत समूह, साधारण सहकारी) सञ्चालनमा छन् । सहकारी मार्फत कृषि वा पशुपालन क्षेत्रमा हुने लगानी परिणाममुखी छैन ।

४.२.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

हावापानी र माटोको बनावटमा विविधता भएकाले बाली विविधिकरण गर्न सजिलो हुने र सफल पनि भइने अवस्था छ । बजारमा उच्च माग भएका र बहुवर्षे बालीहरु जस्तो हाडे बदाम, ओखर , केशर, रिट्ठा, जस्ता बालीहरु वैकल्पिक खेतीको रुपमा विकास गर्न सकिने । खाद्य बाली, तरकारी बाली, तेल बाली र भिन्न भिन्न प्रजातिका उच्च मूल्य बालीहरुको विकास गर्न सकिने ।सहकारीको विकास र विस्तार मार्फत ग्रामीण बचतको परिचालन गर्ने पर्याप्त सम्भावना देखिन्छ ।

साथै सबै वर्ग र समुदायमा वित्तीय पहुँच विस्तार गरी आर्थिक गतिविधिलाई चलायनमान गराउन सकिन्छ। गाउँपालिकाको सहकारी ऐन २०७५ ले सहकारीको व्यवस्थित विकासका लागि वातावरण सिर्जना गरेको छ । सहकारीको लगानीलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगाउनु, सहकारी आबद्ध व्यावसायिक गतिविधिको प्रवर्धन गर्नु र एउटै प्रकारको माटो र हावापानी भएको खेतीयोग्य जमिनको चक्ला बन्दी गरेर कुनै एक ठाउँमा एकै प्रकारको बाली लगाउँदा हुने फाईदा बारे कृषकलाइ बुझाउन चुनौतिहरु भए पनि संभावना धेरै छन् ।

४.२.४सोच

समायोजित तथा एकीकृत स्रोत साधनहरु (प्राकृतिक, वित्तीय, खनिज, मानव श्रम आदि) परिचालन सहितको उद्यमशील संस्कृति ।

४.२.५ लक्ष्य

प्राप्त स्रोत परिचालनका लागि शीप युक्त मानव साधन विकास गर्दै व्यावसायिक पूर्वाधार सहितको दिगो आर्थिक विकासको आधार तयार गर्ने ।

४.२.६ उद्देश्यहरु

- दिगो भूमि व्यवस्थापनका लागि भू उपयोग निति तयार गरी लागु गर्नु ।
- कृषि, पशुपालन तथा वनमा आधारित उद्यम विकासका लागि दक्ष जनशक्ति विकास गर्नु ।
- सुधारिएको कृषि प्रणाली विकास गरी लागु गर्नु ।
- कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गरी खाद्य तथा पोषण आपूर्ति सुनिश्चित गर्नु ।

४.२.७रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ४.२.७.१ भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. कृषिकार्यलाई सम्मान जनक, प्रतिस्पर्धी, व्यावसायिक र प्रविधि मैत्री बनाउन कृषि यान्त्रीकरण र किसानहरुको क्षमता विकासका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	१. व्यासायिक कृषिगर्ने किसानहरुका लागि करार मार्फत भूमि, कृषि साधन र वित्तीय सहयोग गरिने छ । २. परम्परागत कृषिको स्तरीकरण र आधुनिक खेतीको व्यवहारिक ज्ञान कृषक सम्म पुर्याइने छ । ३. भूक्षय, रासायनिक मल र विषादिको प्रयोगले माटोको उर्वरा शक्ति, उत्पादकत्व , माटोको जीव तत्वमा पारेको असरबारे चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
१. उपलब्ध कृषि जमिनको भौगोलिक तथा प्राकृतिक वर्गीकरणगरी जुन भूमि जे प्रयोजनका लागि उपयुक्त छ । त्यसकै आधारमा संरक्षण र उपयोगका लागि प्रविधि विकास	१खेतीयोग्य भूमिको पहिचान गरी निष्क्रिय जमिनलाई पुनःप्रयोजनमा ल्याइने छ । .२. सहकारी प्रवर्द्धित कृषि उपज उत्पादन तथा बजारको प्रवर्धन गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीतिहरु
तथा लगानीको अवसर सबै कृषकहरुमा सुनिश्चित गर्ने ।	३. उच्चमूल्य वनस्पतिहरु (रैथाने र बाह्य) को प्रबर्द्धन गर्न गाउँपालिकाको पहलमा सिपमूलक तथा प्रयोगात्मक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ ।

४.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ४.२.८.१ भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारणका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.२.८.१	भुउपयोग नीति मार्फत भुमिको बैज्ञानिक प्रयोग गर्दै उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढाउन कृषि सहकारी, कृषक समूह तथा व्यावसायिक कृषि फारमहरुको परिचालन गरी गरिवी न्यूनीकरणमा टेवा पुऱ्याउने	P3
४.२.८.२	सहकारी संस्थाहरुको अनुगमन तथा निरीक्षण कार्यक्रम	P3
४.२.८.३	सहकारी ऐन, कानून, नियमावली सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम	P2
४.२.८.४	कृषि सहकारी, कृषक समूह तथा व्यावसायिक कृषि फारमहरुको माध्यमबाट उत्पादन तथा उत्पादकत्व लाई बढावा दिदै कृषि सहकारी परिचालन गरी गरिवी न्यूनीकरणमा टेवा पुऱ्याउने	P3

अनुसूचीमा १ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

४.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

कृषि भूमिको उत्पादकत्व योजनाको मध्यावधि र अन्त्यमा क्रमशः ०.१६ र ०.२५ मे.ट.प्रति रोपनी पुग्नेछ । योजनाको अन्त्यमा प्राङ्गारिक बालीको अनुपात ३५.२८ प्रतिशत पुग्नेछ ।योजनाको अन्त्यमा कृषि तथा महिला सहकारीको संख्या क्रमशः ६१ र १३ वटा पुगेको हुने छ । सहकारीको उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गरी वित्तीय पारदर्शिता कायम गर्न सकेमा सहकारी मार्फत समावेशी तथा दिगो आर्थिक वृद्धि गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग मिल्नेछ ।

४.३ श्रम तथा रोजगारी

४.३.१ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनको नियमित पुनरावलोकन, लैंगिक समानताको अभियान, नमूना कृषि तथा पशुफर्मको स्थापना, पिछडिएका वर्ग लक्षित प्रदेश तथा गाउँपालिकाका कार्यक्रम, उद्योग तथा व्यवसाय विस्तारको सम्भावना, क्षमता अभिवृद्धिका लागि गाउँपालिकाका कार्यक्रम आदि पक्षले यो क्षेत्रको विकासका लागि सहज वातावरण सिर्जना गरेका छन् । तरपनि रोजगारीको खोजीका क्रममा विदेशिने युवाको संख्या उल्लेख्य छ ।

आधार वर्षमा गाउँपालिकाका ७०० जना युवा र १५० जना महिला रोजगारीका लागि विदेशिएका छन् । केही युवाहरु (२० जना) आधुनिक कृषि तथा पशुपालन व्यवसायमा संलग्न भई आय आर्जनको लागि समाजमा उदाहरणीय बनेका पनि छन् । महिला श्रम सहभागिता दर २६.०५ प्रतिशत रहेको

छ । कुल युवा बेरोजगारीको संख्या १५०० रहेको छ । यी तथ्यले गाउँपालिकामा उत्पादनमूलक आर्थिक गतिविधिलाई गति प्रदान गरी आय आर्जन तथा रोजगारीको सुनिश्चतता गर्नुपर्ने देखिन्छ । पर्यटन, वन, पशुविकास जस्ता स्थानीय क्षमताका क्षेत्रहरुमा हुने अवसरको पूर्ण पहिचान भएको छैन ।

४.३.२ मुख्य समस्याहरु

भौतिक पूर्वाधारको अभावका कारण रोजगारीका नवीनतम अवसरहरु सिर्जना गर्न नसकिनु, स्थानीय उद्योगधन्दाको सुस्त विकास हुनु, पर्याप्त दक्ष जनशक्तिको विकास हुन नसक्नु, स्थानीय आर्थिक क्रियाकलापलाई व्यावसायीकरण गर्न नसक्नु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् । त्यसै गरीव्यवस्थित कृषिका लागि गरा सुधार, सिंचाई प्रविधि विकास, भिरालो जमीन नसुहाउँदा कृषि साधनहरु, कृषि वस्तुको न्यूनतम मूल्य सुनिश्चित नहुनु जस्ता समस्याहरुले पनि युवा समुदाय स्थानीय श्रम प्रति विश्वस्त छैन ।

४.३.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

न्यूनतम ज्यालाको प्रावधान, सुलभ महिला तथा युवा ऋणको सुविधा उपलब्ध गराउने राष्ट्रिय एवं प्रादेशिक नीति, रोजगार सूचना केन्द्रको विस्तार हुँदै गएको अवस्था छ । महिला तथा युवा लक्षित कार्यक्रमहरु समुदायको तल्लोतहसम्म पुगेका छन् । लक्षित वर्गमा आएको आर्थिक तथा सामाजिक चेतनाका कारण महिला तथा युवाहरु आफ्नै अग्रसरतामा सिर्जनशील कार्यमा लाग्नेक्रम बढेको छ ।

तर पालिकाका सबै वडामा औपचारिक वित्तीय सेवा विस्तार गर्न, कृषि क्षेत्रमा भएको लगानीबाट हुने प्रतिफल सुनिश्चित हुन्छ भन्ने आधार बनाउन, विप्रेषणबाट समुदायमा भित्रिने रकम उत्पादनशील क्षेत्रमा एकत्रित हुने वातावरण बनाउन, कृषि उत्पादनको मूल्य श्रृंखलाका चरणहरुबाट हुने प्रतिफल उत्पादकहरुमा फर्कने वातावरण बनाउन चुनौतिहरु छन् ।

४.३.४ सोच

कृषि, वन र पर्यटन विकास रोजगारी र आय आर्जनको मूल आधार ।

४.३.५ लक्ष्य

कृषि र पर्यटन उद्योगको दिगो विकास गरी रोजगारीको सिर्जना गर्ने ।

४.३.६ उद्देश्यहरु

- कृषि कार्यक्रम मार्फतआवश्यक रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्नु,
- सम्भावित पर्यटकीय क्षेत्रको विकास गरी रोजगारीका अवसर बढाउनु ।
- वन तथा स्थानीय प्राकृतिक स्रोतमा आधारित रोजगारीका अवसर खोजी गर्नु ।

४.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ४.३.७.१ श्रम तथा रोजगारीका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. कृषि एवं पशुजन्य उपजमा आधारित व्यावसायिक क्रियाकलापलाई प्रोत्साहन गर्ने	१. कृषि क्रियाकलापमा वृद्धि गरी रोजगारीको सिर्जना गरिने छ । २. आवश्यक औपचारिक र अनौपचारिक शिक्षाका पहुँच विस्तार गरी कृषि क्षेत्रमा रोजगारीका लागि सक्षम जनशक्तिको निर्माण गरिने छ । ३. स्थानीय निकायबीच रोजगारी सिर्जनाका लागि समन्वय गरिने छ । ४. युवा, महिला तथा अपाङ्ग लक्षित अनुदानका कार्यक्रम मार्फतकृषि क्षेत्रमा स्वरोजगारका लागि प्रेरित गरिने छ ।
२. पर्यटन क्षेत्रमा आवश्यक पूर्वाधारको विकास गरी पर्यटकीय गतिविधिलाई बढावा दिने	१. अतिरिक्त रोजगारी सिर्जनाका लागि स्थानीय मठ, मन्दिर, प्राकृतिक क्षेत्रको पूर्वाधार विकास गरी पर्यटन प्रवर्धन गरिने छ । २. पर्यटन क्षेत्रका विविध चरणमा काम गर्न इच्छुक युवाहरुका लागि शीपूलक तालिम र वित्तीय सहयोग गरिने छ ।

४.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ४.३.८.१ श्रम तथा रोजगारी मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.३.८.१	निर्वाहमुखी खेति लाइ व्यावसायिक खेतीको रुपमा विकास गरी रोजगारी सिर्जना गर्ने	P3
४.३.८.२	नदी जन्य पदार्थको उत्खनन् गरी उद्योग स्थापना तथा रोजगारी सिर्जना	P3
४.३.८.३	खानी जन्य पदार्थको उत्खनन् गरी रोजगारी सिर्जना	P3
४.३.८.४	समान काम समान ज्यालाको अवधारणा लाई आत्मसात गर्दै श्रममा लैङ्गीक बिभेद अन्त्य गरी स्थानीय स्तरमा रोजगारीका अवसरहरु वृद्धि गर्ने	P3
४.३.८.५	फलफुल उद्योग मार्फत स्थानीय रोजगारी सिर्जना गर्ने	P3
४.३.८.६	स्थानीय उत्पादनमा आधारीत उद्योग धन्दाको स्थापना गरी रोजगारी सिर्जना गर्ने	P3
४.३.८.७	अमिलो जातको फलफुल उद्योग मार्फत स्थानीय रोजगारी सिर्जना गर्ने	P3
४.३.८.८	विभिन्न रोजगार मुलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै श्रमको प्रचुर मात्रामा प्रयोग गरीने छ	P3
४.३.८.९	लोक्ता, अर्गेली, आलु चिप्स, बनाना चिप्स, साबुन फ्याक्ट्री आदि बनाउने साना तथा मझौला उद्योगको स्थापना गरी रोजगारी सिर्जना गर्ने	P3
४.३.८.१०	सिस्नुको पिठो, सुगन्धीत तेल, चुत्थ्रो, लोक्ता र अर्गेली तथा अन्य जडिबुटी जन्य उत्पादन मार्फत स्थानीय रोजगारी सिर्जना गर्ने	P3
४.३.८.११	बाँसबाट बनाउने विभिन्न सामानहरु, धुप बनाउने, सावुन लगायत अन्य साना तथा मझौला उद्योगको स्थापना गरी रोजगारीको सिर्जना गर्ने	P3
४.३.८.१२	ग्रामिण औधोगिकिरण मार्फत स्थानीय सिप, क्षमताको उच्चतम प्रयोग र प्रवर्धन गर्दै स्थानीय स्तरमा रोजगारीको अवसर सिर्जन गर्ने	P3

अनुसूचीमा १ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

४.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

युवा बेरोजगारको संख्या आवधिक योजनाको मध्यावधिमा घटेर ९०० र अन्त्यमा ५०० पुग्नेछ । योजनाको अन्त्यमा ५०० जना महिलाले रोजगारी पाएका हुनेछन् । महिला श्रम सहभागिता दर ४९.१ प्रतिशत पुग्नेछ । विदेशिने युवा तथा महिलाको संख्यामा तीब्र गिरावट आउनेछ । गाउँपालिकामा साना तथा मझौला उद्योगको विस्तार गर्न सकेमा, सुमधुर श्रम सम्बन्ध कायम राख्दै उद्यमशीलताको विकास गरेको खण्डमा सबै ठाउँबाट सबै प्रकारको गरिबीको अन्त्य गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग मिल्नेछ ।

४.४ बैंक तथा वित्तीय संस्था

४.४.१ वर्तमान अवस्था

वित्तीय क्षेत्रको विकास बिना आर्थिक विकासले गति लिन सक्दैन । यसका लागि बैंक, वित्तीय संस्था र सहकारीको व्यवस्थित विकास हुनु जरुरी हुन्छ । मेलुङ गाउँपालिकामा एउटा बैंक, ४८ वटा सहकारी, ४१ वटा कृषि सहकारी र ३ वटा महिला सहकारी सञ्चालनमा छन् । पालिकाभरिबाट जम्मा ७२.९८ प्रतिशत परिवार कुनै न कुनै वित्तीय संस्थाको सदस्य वनेका छन् ।

औपचारिक वित्तीय प्रणालीबाट रु.४० करोड ऋण परिचालन भएको छ भने रु. ४५.६८ करोड निक्षेप संकलन भएको तथ्यांक छ । अनौपचारिक रुपमा ६२ वटा कृषक समूह, २९ वटा बचत समूह र १९८ वटा महिला समूहक्रियाशील छन् । यस्ता समूहहरुबाट हुने वित्तीय कारोवारको परिमाण थाहा हुन नसके पनि स्थानीय समुदायमा यसले स्पष्ट आकार लिएको छ ।

४.४.२ मुख्य समस्याहरु

बैंक तथा वित्तीय संस्थाको उल्लेख्य उपस्थिति हुँदै गएको भए पनि कृषि, पशुपालन, कृषि तथा स्थनीय स्रोतमा आधारित व्यवसायमा जाने लगानी प्रभावकारी छैन । कृषक, बचत तथा महिला समूहले गाउँपालिकामा बचतको विकास तथा लगानी प्रवर्धनमा भूमिका निर्वाह गरेका भए तापनि पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रमा वित्तीय पहुँच विस्तार गर्न सकिएको छैन । औपचारिक क्षेत्रको वित्तीय लगानी स्थानीय स्रोत परिचालनमा केन्द्रित गर्ने वातावरण बनेको छैन ।

४.४.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

बैंक, वित्तीय संस्था र सहकारीको विकास र विस्तार मार्फत ग्रामीण बचतको परिचालन गर्ने पर्याप्त सम्भावना देखिन्छ साथै सबै वर्ग र समुदायमा वित्तीय पहुँच विस्तार गरी आर्थिक गतिविधिलाई चलायमान बनाउन सकिन्छ । गाउँपालिकाको सहकारी ऐन २०७५ ले सहकारीको व्यवस्थित विकासका लागि वातावरण सिर्जना गरेको छ । सबै वडा तथा बैंकको शाखा गाउँपालिकाका सबै वडामा पहुँच विस्तार गर्नु, सहकारीको लगानीलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगाउनु, सहकारी आबद्धव्यावसायिक गतिविधिको प्रवर्धन गर्नु, सुरक्षित बैंकिङको वातावरण बनाउनु, गाउँपालिकावासीमा वित्तीय चेतना फैलाउनु जस्ता कार्य गर्न चुनौति पूर्ण छ ।

४.४.४ सोच

आर्थिक अनुशासन तथा विकासका लागि बैंक, वित्तीय संस्था र प्रभावकारी वित्तीय साक्षरता ।

४.४.५लक्ष्य

स्थानीय स्रोत परिचालनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोतको संस्थागत प्रवर्धन गर्ने ।

४.४.६उद्देश्यहरु

- सबै परिवारको लागि वित्तीय पहुँच विस्तार गर्न आवश्यक संयन्त्र बनाउनु,
- सहकारीको पहुँच पुगेको परिवारको संख्या वृद्धि गर्नु ।

४.४.७रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ४.४.७.१ बैंक तथा वित्तीय संस्थाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.गाउँपालिकाका सबै वडामा औपचारिक वित्तीय सेवा विस्तार गर्न प्रेरित गर्ने ।	१. स्थानीय समुदायमा भएको सानो सानो पूँजीलाई संस्थागत गर्ने कार्यक्रम ल्याइने छ । २. स्थानीय स्रोतमा आधारित घरेलु तथा लघुउद्यम सञ्चालन गर्ने व्यक्ति तथा परिवारका लागि प्राविधिक र वित्तीय सेवा उपलब्ध गराइने छ । ३. स्थानीय उत्पादनको बजारीकरण गर्न पालीका -समुदाय साझेदारी कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
२.कृषी, पशुपालन, वन र अन्य प्राकृतिक स्रोतमा आधारित साना व्यवसाय सञ्चालनका लागि साधन स्रोत र संयन्त्र विकास गर्ने ।	१. सहकारितामा आधारित कृषि बजार स्थल, सहकारी प्रवर्द्धित कृषि उपज उत्पादन तथा बजारको प्रवर्धन गरिने छ । २. कृषि क्षेत्रमा सहकारी वा समूह लगानी गर्ने वातावरण बनाइने छ । ३. सहकारी तथा बैंकिङ ज्ञानको प्रसार गरिने छ ।

४.४.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ४.४.८.१ बैंक तथा वित्तीय संस्थाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.४.८.१	स्थानीय स्तरमा सञ्चालित विभिन्न आर्थिक गतिविधि सञ्चालन गर्ने समूह, संघ, संस्थाहरुको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्दै तीनिहरुलाइ जन उत्तरदायि तथा वित्तीय अनुशासन कायम गर्ने गराउने खालका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	P3
४.४.८.२	वडा बासीहरुको वित्तीय संघसंस्थाहरुमा पहुँच तथा नियन्त्रण बढाउन, आर्थिक अनुशासन कायम गर्न वित्तीय जागरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	P3

अनुसूचीमा १ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

४.४.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको मध्यावधिमा ३ वटा र अन्त्यमा ५ वटा बैंकको विस्तार हुनेछ । योजनाको अन्त्यमा कृषि तथा महिला सहकारीको संख्या क्रमशः ६१ र १३ वटा पुग्नेछ । रु ६२ करोड निक्षेप सङ्कलन हुनेछ भने रु.७१ करोड बराबर ऋण परिचालन हुनेछ । स्थानीय आर्थिक नीतिको निर्माण, सुरक्षित बैंकिङ सेवाको प्रवर्धन तथा सहकारीको उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी वृद्धि भएको हुने छ ।

४.५ पर्यटन- ग्रामीण तथा स्थानीय पर्यटन

४.५.१ वर्तमान अवस्था

पर्यटन प्रतिष्ठित, दिगो र नाफा मुखी व्यवसायको रुपमा सन्सारको जुन सुकै देशमा स्थापित छ या स्थापित हुने क्रममा छ । पर्यटन व्यवसाय प्राकृतिक, भौगोलिक, धार्मिक, साँस्कृतिक वस्तुहरुलाई माध्यम बनाएर स्थानीय रोजगारी, आय आर्जन, वैदेशीक मुद्रा आर्जन गर्ने सशक्त माध्यम बन्दै गएको छ । स्थानीय अर्थतन्त्र जनजीविका, रोजगारी, जीवन शैली आदिमा यसको अर्थपूर्ण प्रभाव पार्ने गर्छ, (विटन, २००६, र्वकर र राजगोपालन, २००९) । स्थानीय समुदायलाई पूर्वाधार निमार्ण वातावरण सरक्षण महिला सशक्तीकरण, स्रोत पहिचान, जस्ता कार्यमा लाग्न अभिप्रेरित र जिम्मेवार बनाउने गर्छ, (टेफलर र साफले, २००९) ।

समुदाय आसपासका सार्वजनिक स्थल, मठ मन्दिरले चर्चको जमीन, जात्रा, पर्व र मनोरञ्जनमा प्रयोग हुँदै आएका खाली ठाउँ, संरक्षित वन क्षेत्र जस्ता सामुदायिक प्रयोजनमा आउन सक्ने स्थलहरुको पहिचान गरी त्यस्ता ठाउँहरुमा सिर्जनात्मक र प्राकृतिक सुन्दरता बढाउने खालका संरचना बनाउन सकिन्छ । यस्ता ठाउँहरुमा बातावरण सुहाउँदा लोपोन्मुख र दुर्लभ वनस्पति उद्यानहरु बनाउन सकिन्छ । यसले स्थानीय वातावरण संरक्षण सँगै महत्त्वपूर्ण वनस्पतिहरुको प्रवर्धनमा पनि सहयोग पुग्छ ।

मेलुङ गाउँपालिकाको ५२.०७ प्रतिशत भू-भाग वनले ढाकेको छ र पर्यटकीय दृष्टिले प्रचुर सम्भावना बोकेको छ । उर्लेनी झरना, पोखरी, तामाकोशी करिडोर, सितली देवी मन्दिर लगायतका अन्य मन्दिरहरु, तामाङ, थामी, कुमाल, घर्ती, भुजेल र अन्य जातीहरुको मिश्रित बसोवास छ । पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागि ५ वटा पर्यटन व्यावसायीको प्रवर्धन गरिएको छ । पर्यटकलाई लक्षित गरेर हाल यहाँ होटल तथा होमस्टे खोल्ने क्रम बढ्दो छ । होमस्टे, पर्यटन, होटल व्यावसायीहरुका लागि तालिमको व्यवस्था गरिएको छ भने ७ वटा होटल, होमस्टे, खाजाघर दर्ता भई सञ्चालनमा रहेका छन् ।

मेलुङ गाउँपालिकाको ५२.०७ प्रतिशत भू-भाग वनले ढाकेको छ ।मेलुङ पर्यटकीय दृष्टिकोणले प्रचुर सम्भावना बोकेको क्षेत्र हो । उर्लेनी झरना, पोखरी, तामाकोशी करिडोर, सितली देवी मन्दिर लगायतका अन्य मन्दिरहरु, चेपाङ, थामी, कुमाल, तामाङ, घर्ती, भुजेल, थारु जातजातिको सुन्दर बस्तीले पर्यटन क्षेत्रको प्रवर्धन गर्ने अवसर सिर्जना गरेका छन् । पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागि ५ वटा पर्यटन व्यवसायीको प्रवर्धन गरिएको छ । पर्यटकलाई लक्षित गरेर हाल यहाँ होटल तथा

होमस्टे खोल्ने क्रम बढ्दो छ । होमस्टे, पर्यटन, होटल व्यवसायीहरुका लागि तालिमको व्यवस्था गरिएको छ भने ७ वटा होटल, होमस्टे, खाजाघर दर्ता भई सञ्चालनमा रहेका छन् ।

४.५.२ मुख्य समस्याहरु

परम्परागत संस्कृति तथा भौगोलिक विशिष्ठतालाई कायम राख्दै स्थानीय पूर्वाधार, भौतिक निर्माण, परम्परागत संरचनामा विचलन नहुने गरी स्थानीय आर्थिक तथा सामाजिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न समस्या छन् । पर्यटनका लागि आवश्यक जनशक्ति, पूर्वाधार, साधन तथा माध्यमहरु विकास नहुनु,पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना नहुनु, पर्यटकीय पूर्वाधारको कमी हुनु, प्राचीन संस्कृति र धरोहरको उचित संरक्षण हुन नसक्नु, वन सम्पदालाई पर्यटनसँग जोड्न नसक्नु, आवश्यक प्रचार प्रसार हुन नसक्नु जस्ता मुख्य समस्याका कारण आशातीत रुपमा अघि बढ्न सकेको छैन ।

४.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

मेलुङलाई आकर्षक पर्यटकीय स्थलको रुपमा विकास गर्नु, पर्यटन पूर्वाधारको विकास गर्नु, पर्यटन क्षेत्रमा दक्ष जनशक्तिको उत्पादन गर्नु, पर्यटकलाई आवश्यक सेवा सुविधाको व्यवस्था गर्नु, पर्यटकको औषत बसाइ दर बढाउने योजना ल्याउनु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् । गाउँपालिकासँगै जोडिएका अन्य स्थानमा पर्यटकीय स्थलको निर्माण हुने क्रम बढ्नु, स्थानीयवासीमा पर्यटन क्षेत्रको रुपमा मेलुङलाई विकास गर्नुपर्दछ भन्ने भावनाको विकास हुनु, सडक सञ्जालको विस्तार हुँदै जानुले आगामी दिनमा मेलुङलाई एक आकर्षक पर्यटकीय स्थलको रुपमा विकास गर्ने सम्भावना देखिन्छ ।

४.५.४ सोच

सुरक्षित र व्यवस्थित पर्यटन पूर्वाधार ।

४.५.५ लक्ष्य

पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास गर्ने

४.५.६ उद्देश्यहरु

- सामाजिक, साँस्कृतिक र प्राकृतिक महत्त्व बोकेका स्थलहरुको पहिचान, विकास र पूर्वाधार युक्त बनाउनु ।
- मेलुङलाई सुरक्षित र आकर्षक पर्यटन क्षेत्र बनाउनु,
- पर्यटन क्षेत्रका लागि आवश्यक जनशक्तिको उत्पादन गर्नु

४.५.७रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ४.५.७.१ पर्यटन- ग्रामीण तथा स्थानीय पर्यटनका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.पर्यटकीय पूर्वाधारको निर्माण मार्फत सुरक्षित पर्यटकीय गन्तव्यको रुपमा मेलुङलाई चिनाउने	१.पर्यटकीय पूर्वाधारको निर्माण तथा पैदलमार्गको सम्भावित अध्ययन गरिने छ । २.पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना गरिने छ । ३.पर्यटकीय क्षेत्रको बारेमा छिमेकी गाउँपालिका तथा स्वदेशमा प्रचार प्रसार गरिने छ ।
२. स्थानीय पर्यटन प्रवर्धनका लागि दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने	१.युवा वर्गलाई आवश्यक सीप तथा तालिम प्रदान गरी पर्यटकीय क्रियाकलापमा आकर्षीत गरिने छ । २.घरेलु उत्पादनलाई पर्यटन व्यवसायसँग जोडिने छ । ३.पर्यटन क्षेत्रले सिर्जना गर्ने रोजगारीका अवसरमा सबै जाति र समुदायको पहुँच पुऱ्याइने छ ।

४.५.८मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ४.५.८.१ पर्यटन- ग्रामीण तथा स्थानीय पर्यटनका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.५.८.१	धार्मिक स्थानहरु, भ्याकुरे देवी, थाले डाडाँ को सम्भाव्यता अध्ययन गरी ग्रामिण पर्यटनमा टेवा पुऱ्याउने साथै शैलुङ्ग ट्रेकिङ्ग ट्रेलको विकास गर्ने	P2
४.५.८.२	सिमाको पाताल पार्कको DPR गरी निर्माण तथा सञ्चालन	P1
४.५.८.३	गाइखुरा, रिठ्ठा बोटे, कृष्ण मन्दिर क्षेत्र, फिर्के थाप्ने डाँडो, च्याने भिमसेन थान डाडाँ, कालिका नागथान मन्दिरको सम्भाव्यता अध्ययन गरी ग्रामिण पर्यटनमा टेवा पुऱ्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	P1
४.५.८.४	महादेव मन्दिर (भक्तपुर) को DPR गरी ग्रामिण पर्यटनमा टेवा पुऱ्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	P1
४.५.८.५	थापा गाउँ कालिदेवी थानको भौतिक संरचनाको विकास गरी पर्यटन व्यवसायमा जोड दिने	P2
४.५.८.६	टापु महादेवथानको भौतिक संरचनाको विकास गरी पर्यटन व्यवसायमा जोड दिने	P2
४.५.८.७	स्थानीय पर्यटनहरुको गन्तव्य पहिचान गर्दै पर्यटन व्यवसायलाई प्रवर्धन तथा विकास गर्ने	P2
४.५.८.८	शैलुङ्ग, जुरे ढुङ्गा, काली पोखरी, भेड्पु पोखरी, चिरकुनेश्वर महादेव, हल्लिने ढुङ्गा, सतिको माने (बुद्ध स्थल), तीनतले वनझांक्रीको सम्भाव्यता अध्ययन गरी पर्यटन विकास गर्ने	P2
४.५.८.९	फुर्के सल्ला, लहरे, चोसे होमस्टेको व्यावसायिक प्रवर्धनका लागि होमस्टे सञ्चालकको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	P2
४.५.८.१०	बुद्ध स्तुपा, पैंयाखेत देवीथान, भिमेश्वर मन्दिरको सम्भाव्यता अध्ययन गरी पर्यटनको विकास गर्ने	P2
४.५.८.११	स्थानीय स्तरका पर्यटकिय क्षेत्रहरुको पहिचान, एकिन र सो को थप विकास गरी प्रचार प्रसारमा ल्याउने ।	P2

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.५.८.१२	हाल एकिन भै सकेको तामाकोशी नदीमा र्‍याफ्टीङ्गको व्यवस्थीत सञ्चालनका लागि स्थानीय स्तरमा होमस्टे, होटल प्रवर्धनका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	P1

अनुसूचीमा १ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

४.५.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको मध्यावधिमा २५ वटा र अन्त्यमा ३५ वटा होटल, होमस्टे र खाजाघर दर्ता भई सञ्चालनमा आउनेछन् । योजनाको अन्त्यमा होटल पर्यटन र सेवा क्षेत्रमा काम गर्ने १० वटा समूहको प्रवर्धन गरिनेछ । ५ वटा पर्यटन सूचना केन्द्र तथा ८ वटा ट्रेकिङ ट्रेल र ५ वटा हिल स्टेशनको निर्माण गरिनेछ । पर्यटकीय पूर्वाधार र सुरक्षाको उचित प्रबन्ध मिलाउन सकेको खण्डमा पर्यटन मार्फतदिगो आर्थिक वृद्धि र गरिबीको अन्त्य गर्ने दिगो विकासका लक्ष्य प्राप्तिका लागि सहयोग पुऱ्याउन सकिन्छ ।

४.६ उद्योग, ब्यापार र आपूर्ति व्यवस्था

४.६.१ वर्तमान अवस्था

वन पैदावारमा आधारित (काष्ठ, जडीबुटी, गैह्र काष्ठ) व्यवसाय सञ्चालन गर्न आवश्यक कच्चा पदार्थहरु पालिका भित्रैबाट आपूर्ति हुन्छन् । हाते कागज, उच्च मूल्य वनस्पति, फर्निचर, स्लेट आदि प्राकृतिक स्रोतमा आधारमा औद्योगिक वस्तुको माग धेरै छ । विविध माटो, उचाई, हावापानी भएकाले तहगत कृषि तथा वन पैदावारको बजार विकास गर्न सकिने अवस्था छ । उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति प्रणालीको विकास सहज नभए पनि पूर्वाधार विकास सँगै उल्लेख्य प्रगति भएको छ ।

उपयुक्त लगानीको वातावरण, यातायात पूर्वाधारको विकास, दक्ष जनशक्ति उत्पादन, स्थानीय प्रविधी प्रवर्धनगर्नुपर्ने हुन्छ । मेलुङ गाउँपालिकामा जम्मा एउटा ठूलो उद्योग छ भने २ वटा साना तथा मझौला उद्योग रहेका छन् । स्थानीय निकायमा १७६ वटा व्यवसाय दर्ता भएर चलिरहेका छन् भने ३१५ वटा दर्ताविना सञ्चालनमा रहेका छन् । कृषक, बचत तथा महिला समूहले स्थानीय वित्तीय स्रोत परिचालन र व्यक्तिगत बचत गर्ने बानीलाई प्रोत्साहन गरिरहेका छन् । उद्यमशील युवा तथा महिलाको संख्या बढ्दै गएको अवस्था छ ।एउटा खानी क्षेत्रको पहिचान भए तापनि उत्खनन् भने हुन सकेका छैन । बैंकको अनुपस्थितिमा वित्तीय क्षेत्रको प्रतिनिधित्व केवल सहकारीले मात्र गरिरहेका छन् ।

४.६.२ मुख्य समस्याहरु

वर्तमानमा स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगको पर्याप्त हुन सकेको छैन । यातायातको सहज व्यवस्थाको अभावमा वस्तु तथा सेवाको प्रभावकारी आपूर्ति भएको छैन । साथै दीर्घकालीन मुनाफा केन्द्रित उद्योग व्यवसायको विकास हुनु नसक्नु, स्थानीय उपजमा आधारित व्यवसायलाई

प्रवर्धन गर्न नसक्नु, अधिकांश व्यवसाय दर्ता नभई सञ्चालित हुनु, आर्थिक क्षेत्र प्रवर्धनका लागि स्थानीय नीति नियमको अभाव हुनु जस्ता कारणले यो क्षेत्र विकासमा पछाडि परेको छ ।

४.६.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

लगानीमैत्री वातावरणको सिर्जना गरी उद्योग स्थापनाका लागि प्रोत्साहन गर्नु, उत्पादन लागत न्यूनीकरण गर्ने उपायहरुको खोजी गर्नु, ग्रामीण उत्पादनको गुणस्तर कायम गर्नु, आवश्यक सामाजिक-औद्योगिक पूर्वाधारको निर्माण गर्नु, यस क्षेत्रका चुनौतीकारुपमा रहेका छन् । स्थानीय विकास एवं आवश्यक नीति नियम बनाउने अधिकार गाउँपालिकालाई प्राप्त हुनु, शिक्षा र पर्यटनको विकास हुँदै जानु, वन पैदावार र कृषि आधारित उद्योग स्थापनाको सम्भावना देखिनु, आर्थिक क्रियाकलापमा युवा सक्रियता बढ्दै जानु अवसरका रुपमा रहेका छन् ।

४.६.४ सोच

स्थानीय स्रोत र लगानीमा आधारित उद्योग, व्यापार समृद्ध मेलुङको आधार ।

४.६.५ लक्ष्य

स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित उद्योग तथा व्यापारको विकास गरी ग्रामीण जीवनस्तरमा सुधार गर्ने ।

४.६.६ उद्देश्यहरु

- गाउँपालिकामा वस्तु तथा सेवा आपूर्ति सुनिश्चित गर्नु
- उद्योग स्थापनाका लागि लगानीमैत्री वातावरण सिर्जना गर्नु
- स्वतन्त्र बजार प्रणालीलाई प्रवर्धन गर्नु,

४.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ४.६.७.१ उद्योग, ब्यापार र आपूर्ति व्यवस्थाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. ग्रामीण आयात निर्यात व्यापारलाई व्यवस्थित गरी आपूर्ति प्रणालीमा सुधार गर्ने	१. व्यापारिक क्रियाकलापलाई व्यवस्थित गराई वस्तुको सहज र सर्वसुलभ आपूर्तिको व्यवस्था मिलाइने छ ।
२. स्थानीयस्तरमा उद्योग स्थापनाका लागि पूर्वाधार विकास गर्ने तथा बाह्य लगानी आकर्षण गर्ने	१. औद्योगिक ग्राम स्थापना तथा स्वरोजगार प्रवर्धन कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । २. व्यावसाय सञ्चालनका लागि सहुलियत कर्जाको व्यवस्था मिलाइने छ । ३. लगानी सम्मेलन आयोजना गरिने छ ।
३. बजार गतिविधिलाई पारदर्शी बनाउने	१. स्थानीय व्यापार व्यवसायलाई अनुशासित र पारदर्शी बनाउन मापदण्ड निर्माण गरिने छ । २. उपभोक्ताको मौलिक अधिकार सुनिश्चित गरिने छ ।

४.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ४.६.८.१ उद्योग, ब्यापार र आपूर्ति व्यवस्थाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.६.८.१	गा पा क्षेत्रभित्र आवश्यकताका आधारमा उद्योग स्थापना गर्ने, व्यापारीक क्षेत्रहरुको पहिचान गरी औधोगीकग्राम स्थापना गरी सञ्चालन गर्ने	P1
४.६.८.२	आपूर्ति व्यवस्था सहज बनाउन स्थानीय उत्पादकको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	P1
४.६.८.३	कृषि, पशुपक्षी, वनमा आधारीत साना तथा मझौला उद्योगको स्थापना गर्न वडा वासीलाइ प्रोत्साहन गर्ने	P1
४.६.८.४	मट्टी टार पाखामा औधोगिक ग्रामको स्थापनाका लागि DPR गर्ने	P1
४.६.८.५	धुप उद्योगको स्थापना गर्ने	P1
४.६.८.६	स्थानीय स्रोत साधनमा आधारीत साना तथा मझौला उद्योगको स्थापना गरी व्यापार तथा आपूर्तिलाइ सहज गर्दै प्रवर्धन गर्ने	P1
४.६.८.७	मिल्ती खोला-कोपिला-शुगुँरे महादेवथान-थाम डाडाँ-फोगटे हुहै शैलुङ्ग जाने पदमार्गको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	P1
४.६.८.८	इन्द्रावती र वडारे क्षेत्रको सम्भाव्यता अध्ययन गरी तामाखानी उत्खनन् गर्ने उद्योगको स्थापना गर्ने	P1

अनुसूचीमा १ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

४.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यसम्ममा ३ वटा ठूला उद्योग र ९ वटा साना तथा मझौला उद्योगको स्थापना हुनेछ । दर्ता भइ सञ्चालनमा रहेका व्यवसायको संख्यामा उल्लेख्य रुपमा वृद्धि (५०० वटा) हुनेछ । औद्योगिक लगानीमा वार्षिक ०.०९ प्रतिशत वृद्धि हुनेछ । यातायातको पहुँच वृद्धि, बजार तथा लगानी प्रवर्धन गर्न सकेको खण्डमा दिगो औद्योगिकरणको प्रवर्धन गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिका लागि सहज वातावरण सिर्जना गर्न सकिन्छ ।

परिच्छेद पाँच : सामाजिक क्षेत्र

५.१ शिक्षा

५.१.१ वर्तमान अवस्था

स्वस्थ, सभ्य र प्रगतिशील समुदायचेतनामूलक, व्यावहारिक र प्रगतिशील शिक्षा प्रणाली, भाषिक,सांस्कृतिक र सामाजिक दृष्टिले सहिष्णु र आत्मनिर्भर परिवार सामुहिक प्रयासको परिणाम हो । शिक्षा सामाजिक आर्थिक रुपान्तरणको प्रमुख माध्यम हो । शिक्षाले मानवीय क्षमता अभिवृद्धि गरी जीवनपद्धतिलाई उत्कृष्ट बनाउन सहयोग गर्दछ । मेलुङ गाउँपालिकाको शैक्षिक स्थिति अन्य पहाडी क्षेत्रको शैक्षिक स्थितिसँग मिल्दो जुल्दो छ । यहाँको साक्षरतादर ९१.०५ प्रतिशत छ । माध्यमिक तहको खुद भर्नादर ७२.१९ प्रतिशत छ ।

पालिकाभरिमा सबैतहका गरी ३४ सामुदायिक विद्यालयहरु छन् । जम्मा विद्यालय मध्ये २९ विद्यालयमा स्वच्छ पिउने पानीको सुविधा छ । हाल गाउँपालिकामा ४० प्रतिशत बालमैत्री पूर्वाधार भएका सार्वजानिक विद्यालय छन् भने कुल ७८ जना शिक्षक र २८ जना शिक्षिकाले गाउँपालिकामा दक्ष जनशक्ति उत्पादनको कार्य गरिराखेका छन् । शिक्षक शिक्षिकाको क्षमता विकासका लागि आधार वर्षमा ५ वटा तालिम सञ्चालन गरिएको छ । कम्प्यूटर ल्याब भएका दुई वटा र विज्ञान ल्याव भएका दुई वटा विद्यालय रहेका छन् । जम्मा २७.६५ प्रतिशत अपाङ्गता भएका विद्यालय उमेरका बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच पुगेको छ । गाउँपालिकामा अझै पनि व्यावसायिक तथा प्राविधिक विद्यालयको कमी छ ।

५.१.२ मुख्य समस्याहरु

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको विकास गर्न पर्याप्त स्रोतसाधन छैन । विद्यालय उमेरका सबै बालबालीका विद्यालय औपचारिक शिक्षाको दायरामा ल्याउन भौगोलिक, सामाजिक या आर्थिक कठिनाई हुनु,विज्ञान, सूचना प्रविधी, प्राविधक तथा व्यावहारिक शिक्षामाहुने लगानी पर्याप्त छैन । विद्यालय उमेरका ३.२१ प्रतिशत बालक र ४.६० प्रतिशत बालिका विद्यालय नगएको अवस्था छ । विद्यालयमा गुणस्तरीय पुस्तकालयको व्यवस्था नहुनु, विज्ञान ल्याव तथा कम्प्यूटर ल्याव भएका विद्यालय २/२ वटा मात्र छन् ।शिक्षामा भएको लगानीको प्रतिफल सबै सेवाग्राहीसम्म समान रुपले सुनिश्चित गर्न भौगोलिक दुरीका कारण मुस्किल छ । सडक, विद्युत, सञ्चार, खानेपानी आदि पूर्वाधारहरुको विकास गर्न खर्चिलो र जोखिमयुक्त छ ।

५.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

गुणस्तरीय सर्वसुलभ शिक्षाको व्यवस्था गर्नु, आवश्यक शैक्षिक पूर्वाधारको निर्माण गर्नु, अपाङ्ग एवं बालमैत्री सेवा सुविधाको विद्यालयमा विस्तार गर्नु, सबै बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउनु, कक्षा छाड्ने दर शून्यमा झार्नु, व्यावसायिक तथा प्राविधिक शिक्षाको व्यवस्था गर्नु चुनौतीपूर्ण देखिन्छ । संवैधानिक एवं स्थानीय नीतिले शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था गर्नु, गुणस्तरीय शिक्षा मार्फत युवामा स्वरोजगारीको सिर्जना गरी गाउँपालिकाबाट युवा पलायनलाई रोक्ने वातावरण सिर्जना गर्न सकिने, शिक्षालाई व्यावहारिक जीवनमा उपयोगीमूलक बनाई आय

आर्जनको माध्यम बनाउन सकिने, शिक्षा मार्फत नैतिकवान, चरित्रवान र सक्षम नागरिकको निर्माण गर्ने वातावरणको सिर्जना हुनु यस क्षेत्रका लागि अवसरहरु हुन् ।

५.१.४ सोच

समग्र समुदायको क्षमता विकासका लागि शिक्षा ।

५.१.५ लक्ष्य

गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच बढाई समाजको दिगो विकास गर्ने

५.१.६ उद्देश्यहरु

- पठनपाठनको माध्यमलाई प्रविधिमैत्री बनाउनु
- आधारभूत शिक्षामा सबै वर्ग, जाति र क्षेत्रका वासिन्दाको पहुँच बढाउनु
- शैक्षिक संघसंस्थाको गुणस्तर वृद्धि गर्नु

५.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.१.७.१ शिक्षाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.पठनपाठनको माध्यमलाई प्रविधिमैत्री बनाउन शिक्षक तालिमको व्यवस्था गर्ने	१.योग्य शिक्षकको उत्पादन मार्फत गुणस्तरीय शिक्षाको अभिवृद्धि गरिने छ ।
२.विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षामा समाहित गर्ने	१.स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास तथा अध्यापनको वातावरण मिलाइने छ । २.बालविकास केन्द्रको विस्तार गरिने छ ।
३.विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर विकासका लागि आवश्यक कार्ययोजना तयार गर्ने	१.शैक्षिक संघसंस्थाको पूर्वाधार विकासमा जोड दिइने छ । २.विद्यालय शिक्षामा गुणस्तर मापदण्ड अनिवार्य गरिने छ ।

५.१.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.१.८.१ शिक्षाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.१.८.१	सबैको लागि निशुल्क शिक्षाको अवधारणलाई साकार पार्न सामुदायिक विद्यालयहरुको नितिगत सुधार गर्दै आवश्यक ऐन कानुनलाई प्रभावकारी रुपमा लागु गर्ने	P1
५.१.८.२	वडा स्तरीय शिक्षा समिति मार्फत विद्यालयहरुको नियमित अनुगमन तथा शुपरीवेक्षण गरी शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिमा जोड दिने	P2
५.१.८.३	सामूदायिक विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्दै शिक्षाका लागि विद्यालय फर्क अभियान सञ्चालन गर्ने	P2
५.१.८.४	विद्यालयको आन्तरिक स्रोत अभिवृद्धि तथा विद्यार्थीहरुको अतिरिक्त क्षमता विकासलाइ समेत ध्यानमा राखी विद्यालयको नेत्तृत्वमा आय आर्जनका गतिविधि सञ्चालन गर्ने	P2

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

५.१.९ अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाको कुल साक्षरता दर आवधिक योजनाको मध्यावधिमा ७९ प्रतिशत र अन्त्यमा ८४ प्रतिशत पुग्नेछ । योजनाको अन्त्यसम्ममा ९ वटा सामुदायिक सिकाइकेन्द्रको स्थापना हुनेछ । ९१ प्रतिशत विद्यालयमा बालबालिकामैत्री शौचालय र ९८.६ प्रतिशत विद्यालयमा खानेपानीको सुविधा उपलब्ध हुनेछ । ५-१८ वर्षका विद्यालय नगएका बालबाबालिकाको संख्यामा कमी आइ १.५ प्रतिशत पुग्नेछ । खुला तथा वैकल्पिक शिक्षा लगायत प्राविधिक शिक्षामा स्थानीयको पहुँच वृद्धि गरी विद्यालय एवं शिक्षक शिक्षिकाको स्तरोन्नति गर्न सकेको खण्डमा समावेशी तथा गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा मद्दत पुग्नेछ ।

५.२ स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा

५.२.१ वर्तमान अवस्था

आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा गाउँपालिकाका सबै नागरिकको समान अधिकार हुन्छ । गाउँपालिकालाई आवश्यक दक्ष र सीपयुक्त जनशक्तिको निर्माण गर्नका लागि स्वास्थ्य क्षेत्रको यथोचित विकास र विस्तार हुनु आवश्यक छ । गाउँपालिकाको स्वास्थ्य ऐन २०७५ ले स्वास्थ्य क्षेत्रलाई व्यवस्थित बनाउन मार्ग निर्देश गरेको छ ।गाउँपालिकाको विद्यमान स्वास्थ्यस्थितिमा गाउँपालिकावासीको औसत आयु ६४.७० वर्ष पुगेको छ । प्रसूति र गर्भवती जाँचको सेवा लिने महिलाको संख्या जम्मा ४६.७१ प्रतिशत रहेको छ । पालिका भरिबाट ७४.६२ प्रतिशत जनताको ४५ मिनेटको दुरीमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच पुगेको छ । कुल बालबालिकाको ६६.३८ प्रतिशत बालबालिकाले पोषणको जाँच गराएका छन् । स्थानीय गतिविधिलाई वातावरणमैत्री बनाउन सकेमा गाँउपालिकावासीको स्वस्थजीवन सुनिश्चित गर्न सकिन्छ ।

५.२.२ मुख्य समस्याहरु

आधुनिक तथा आयुर्वेदिक चिकित्साको विकास गरी गाउँपालिकामा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच बढाउनु आवश्यक देखिन्छ । रासायनिक पदार्थ र विषादीको न्यून प्रयोग मार्फत स्वस्थ कृषि उपजको उत्पादन गर्न सकिन्छ । तथापि समयानुकूल गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न नसक्नु, स्वास्थ्य चौकी तथा निजी स्वास्थ्य संस्थामा आधुनिक स्वास्थ्य सामग्री नहुनु, खानेपानी तथा सरसफाइको उचित व्यवस्थापन हुन नसक्दा बालबालिका झाडापखाला लगायतका रोगको शिकार हुनु, पोषणयुक्त खानपानका बारेमा चेतना नहुनु, पर्याप्त खाद्यान्नबालीको उत्पादन नहुनु, दक्ष स्वास्थ्य जनशक्तिको अभाव हुनु, प्राकृतिक स्रोतको अव्यवस्थित प्रयोग, वातावरणमैत्री पूर्वाधारको विकास नहुनु यस क्षेत्रका मुख्य समस्याहरु हुन् ।

५.२.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

निजी स्रोत साधनको परिचालन गरी स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी बढाउने सम्भावना देखिन्छ भने ग्रामीण सडक सञ्जालको विस्तार मार्फत स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा विस्तार गर्ने सम्भावना छ । त्यस्तै गरी

खाद्य उपजको सहज आपूर्तिको व्यवस्था गरी कुपोषणको अवस्थालाई शून्य अवस्थामा झार्न सकिन्छ । खानेपानी र सरसफाईको उचित व्यवस्था गरी विभिन्न रोगहरुको नियन्त्रण गर्ने सम्भावना छ । ग्रामीणस्तरमा बढ्दै गइरहेको चेतनाको स्तर, स्थानीय क्रियाकलापमा समुदायको बढ्दो सहभागिता यस क्षेत्रका लागि अवसर हुन् । गाउँपालिकामा स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी बढाउनु, दक्ष स्वास्थ्य जनशक्तिको उपलब्धता, स्वास्थ्य संघसंस्थाको स्तरोन्नति, औषधिको उचित उपयोग गर्ने वातावरणको निर्माण गर्नु, स्वास्थ्य संस्थालाई सेवामुखी बनाउनु यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरु हुन् ।

५.२.४ सोच

सन्तुलित पोषण स्वस्थ जीवन सुलभ स्वास्थ सेवा समुन्नत नागरिक ।

५.२.५ लक्ष्य

स्वास्थ्य क्षेत्रको पूर्वाधारको विकास गरी स्वास्थ्य सेवाको पहुँच बढाउने ।

५.२.६ उद्देश्यहरु

- स्वास्थ्य सम्बन्धि पूर्वाधार र दक्ष जनशक्ति सुनिश्चित गर्नु ।
- आधारभूत स्वास्थ्य पूर्वाधारको निर्माण र स्तरोन्नति गर्नु ।
- स्वास्थ्य सेवामा, बालबालिका,पिछडिएको वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई पहिलो प्राथमिकता दिँदै सबैनागरिकका लागि सुलभ स्वस्थ्य सेवामा पहुँच बढाउनु ।

५.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.२.७.१ स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. गाउँपालिकाका स्वास्थ्य चौकीको गुणस्तर वृद्धि गर्ने ।	१. गाउँपालिकाको स्वास्थ्य चौकीलाई साधनस्रोत सम्पन्न बनाउँदै अन्य स्वास्थ्य पूर्वाधारको निर्माण गरिने छ । २. स्वास्थ्य संस्था वा स्वास्थ्य केन्द्रको संख्या र सेवाग्राहीको संख्या बीचको अनुपात समान हुने गरी स्वास्थ पूर्वाधार तयार गरिने छ । ३. स्वास्थ्यका पूर्वाधार विस्तार गर्दा भौगोलिक दुरी र विकटतालाई आधार मानेर स्वास्थ्य पूर्वाधार तयार गरिने छ ।
२. स्वास्थ्य संस्थालाई न्यूनतम स्रोत साधन (स्वास्थ कर्मी, औषधी, उपकरण, प्रयोगशाला, अन्तरङ्ग सेवा, आपतकालीन सेवा) सम्पन्न बनाउने ।	१. स्वास्थ्य सम्बन्धीका स्रोतसाधनहरु आपूर्ती र सहज व्यवस्थापन गरिने छ । २. स्वच्छ खानेपानीको पहुँच विस्तार गरी पानीजन्य रोगको नियन्त्रण गरिने छ । ३. ग्रामिण स्वास्थ्य सचेतना सहित आवधिक घुम्ती स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

रणनीति	कार्यनीतिहरु
३. सुत्केरी महिला, बालबालीका, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि विषेश व्यवस्था सहित स्वस्थ र पोषण युक्त चुलो अभियान चलाउने ।	१. लक्षित समूह (सुत्केरी महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति) सहित सबैका लागिस्वस्थ, स्वच्छ र पोषण युक्त खाना-दीर्घ र सक्रिय जीवन परियोजना सञ्चालन गरिने छ । २.वातावरण बचाउ तथा फोहर मैला व्यवस्थापनका कार्य व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाइने छ । ३. खाद्य श्रङ्खलामा स्थानीय उत्पादनको हिस्सा बढाइने छ । ४. खाद्य सुरक्षा र दिगो पोषण आपूर्तिलाई अहम् चुनौतीका रुपमा परिभाषित गरी दिगो समाधानको उपाय खोजिने ।

५.२.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.२.८.१ स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.२.८.१	आधारभुत स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गरिने छ ।	P2
५.२.८.२	आमा समूहहरुको थप क्षमता विकास तथा परिचालन मार्फत स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	P2
५.२.८.३	स्थानीय स्तरमा उपलब्ध खाद्य वस्तुहरुको प्रयोगमा जोड दिदै जंक फुड प्रयोगलाइ निरुत्साहित गर्दै सूनौला हजार दिन, पूर्ण सरसफाइ जस्ता कार्यक्रमहरु लाई बढोत्तरी गर्ने	P2
५.२.८.४	स्वास्थ्य नै धन हो भन्ने मुल मन्त्रको साथ वडा भित्रको सम्पुर्ण जनसंख्याको पहुँचमा आधारभुत स्वास्थ्य सेवा पुर्याइएने छ । वडा भित्रको स्वास्थ्य सम्बन्धी सरोकार राख्ने सवै पक्षलाइ परिचालन गर्दै स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्यकर्मिहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै लगिने छ	P3
५.२.८.५	उत्पादन लाइ आधुनिकीकरण गर्दै सवै वडावासीलाई पोषणयुक्त खाद्यान्नको सुनिश्चित गरिने छ ।	P2
५.२.८.६	प्रत्येक घरधुरीमा करेसावारी अभियान सञ्चालन गरी कुपोषण हटाउन मद्धत गर्ने खालका कार्यक्रम सञ्चालन	P2
५.२.८.७	सुत्केरी सम्मान र समवेदना कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिने	P2

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

६.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा गाउँपालिकावासीको अपेक्षित आयु ८१ वर्ष पुग्नेछ । कम तौल भएका बालबालिकाको संख्या २ प्रतिशतमा र रक्त अल्पता भएका महिलाको संख्या २ प्रतिशतमा सिमित हुनेछ । ९४ प्रतिशत जनसंख्याको ४५ मिनेटको दुरीमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच पुग्नेछ । प्रसूति र गर्भवती जाँचको सेवा लिएका महिलाको संख्या ९७ प्रतिशत पुग्नेछ । सबै उमेर समूहका व्यक्तिको स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिका लागि परम्परागत स्वास्थ्य उपचार पद्धतिलाई निरन्तरता दिँदै स्वास्थ्य पूर्वाधारको विकास र विस्तार गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

५.३ युवा तथा खेलकुद

५.३.१ वर्तमान अवस्था

युवाको समग्र विकास मार्फत गाउँपालिकाको विकासमा युवाको पूर्ण सदुपयोग गर्ने उद्देश्य बमोजिम मेलुङमा विविध युवा विकासका प्रयासहरु गरिएका छन् । युवा लक्षित व्यावसायिक कृषि कार्यक्रम, आधुनिक कृषि तथा पशुपालन व्यवसायमा युवाको संलग्नताले युवा स्वरोजगारका सम्भावनालाई देखाएको छ । हाल गाउँपालिकामा १५ देखि ३९ वर्ष उमेर समूहको युवा जनसंख्या ४१.९७ प्रतिशत रहेको छ ।

उद्यमशील कार्यका लागि युवालाई प्रोत्साहन गरिएको भए तापनि अधिकांश युवा बेरोजगार छन् । युवा प्रतिभा विकासका लागि खेलकुद क्षेत्रको विकासलाई प्राथमिकता दिइएको छ । गाउँपालिकाभित्र प्रमुखरुपमा ६ वटा खेलहरु खेलिन्छन् । खेलकुदका लागि २८ वटा खुला चौर र २४ वटा खेल मैदान प्रयोग गरिएको छ । एउटा साहसिक खेलकुदको विकास गरिएको छ । आधार वर्षमा गाउँपालिकाका खेलाडीले राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय खेलकुदमा पदक जित्न सफल भएका छन् ।

५.३.२ मुख्य समस्याहरु

युवाका लागि सिमित रोजगारीका अवसर हुनु, समयानुकूल आर्थिक क्रियाकलापमा वृद्धि नहुनु, दक्ष युवाको विकास नहुनु, युवाहरु विदेशिने क्रम बढ्नु, रंगशालाको अभाव यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

५.३.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

सूचना प्रविधिको विकाससँगै नयाँ अवसरको सिर्जना हुनु, युवा स्वरोजगार कार्यक्रम प्रदेश र संघीय सरकारको प्राथमिकतामा पर्नु, स्थानीय स्तरमा युवा विकासका लागि कार्यक्रम थपिँदै जानु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । युवा पलायन रोक्नु, सबै क्षेत्र र वर्गका युवा लक्षित रोजगारमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु, वित्तीय स्रोतमा युवा पहुँच बढाउनु, खेलकुद क्षेत्रमा भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्नु यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरु हुन् ।

५.३.४ सोच

युवाको साथ विकासको आधार ।

५.३.५ लक्ष्य

युवालाई सक्षम बनाई आर्थिक गतिविधिमा क्रियाशील बनाउने

५.३.६ उद्देश्यहरु

- युवाको दक्षता अभिवृद्धि गरी उद्यमशील युवा तयार गर्नु ।

- युवालाई वातावरणमैत्री क्रियाकलाप गर्न प्रोत्साहन गर्नु, ।
- खेलकुद क्षेत्रको विकास गर्नु ।

५.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.३.७.१ युवा तथा खेलकुदका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.युवाको उच्च शिक्षामा पहुँच बढाई युवा दक्षता अभिवृद्धि गरी उद्यमशीलता प्रवर्धन गर्ने ।	१.युवालाई व्यावसायिक शिक्षाप्रति आकर्षितगरिने छ । २.युवालाई स्वरोजगारका लागि प्रोत्साहन गरिने छ । ३.युवाद्वारा सञ्चालित उद्योगको प्रवर्धनगरिने छ । ४.व्यवसाय सञ्चालनका लागि युवाको वित्तीय स्रोतमा पहुँच बढाइने छ ।
२.खेलकुद क्षेत्रको व्यवस्थित विकास गरी युवा प्रतिभाको विकास गर्ने ।	१.रंगशाला तथा खेलकुद मैदानको विकास गरिने छ । २.खेलकुद मार्फत सामाजिक कुरीति, अन्धविश्वास विरुद्ध युवाको परिचालन गरिने छ ।
३.वातावरण संरक्षण गतिविधिमा युवाको परिचालन गर्ने ।	१. वैकल्पिक उर्जा प्रयोग, उद्यान निर्माण, सरसफाई लगायतका वातावरण प्रवर्धनका क्रियाकलापमा युवा सहभागिता बढाइने छ ।
४. किशोर किशोरी मैत्री समाज र विद्यालय क्षेत्र निर्माण गर्न ठोस कार्य गर्ने ।	१. किशोर किशोरीको मानसिक स्वास्थ्य, चालचलन र व्यवहारमा सकारात्मक सोच र परिवर्तन ल्याउन सूचना प्रविधि र सामाजिक सञ्जाललाई मर्यादित तरिकाबाट प्रयोग गर्ने बारे सचेतना गरिने छ । २.औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट बाल बालिका तथा किशोर किशोरी शिक्षा सञ्चालन गरिने छ ।

५.३.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.३.८.१ युवा तथा खेलकुदका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.३.८.१	युवा स्वरोजगार कार्यक्रम	P1
५.३.८.२	खेलकुद ग्रामको निर्माण गरी व्यावसायिक खेलाडि उत्पादन गरिने छ ।	P1
५.३.८.३	थाले डाडाँमा युवा लक्षित खेल मैदानको निर्माण गरी खेलकुदको विकास तथा प्रोत्साहन गर्ने	P2
५.३.८.४	गोठाले चौर (कालिका माध्यमिक विद्यालय मुनी) क्षेत्रको DPR गरी खेलकुदको विकासका लागि खेल मैदानको निर्माण गर्ने	P1
५.३.८.५	हाल सञ्चालनमा रहेका युवा क्लवहरुको वृत्ति विकासका लागि तथा नयाँ युवा क्लव सञ्चालनका लागि समन्वयकारी भुमिका निर्वाह गर्ने	P1
५.३.८.६	युवा लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ साथै समग्र खेलकुदको विकासको लागि आवश्यक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ ।	P1
५.३.८.७	खेलग्राम मैदानको निर्माण तथा विकास गर्ने	P2
५.३.८.८	डाडाँखर्क मा. विद्यालयको आसपासमा एक खेलमैदानको DPR गरी खेलकुदको विकास गर्ने	P1
५.३.८.९	मेलुङ टुडीखेलको DPR गरी खेल मैदानको विकास गर्ने	P1

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.३.८.१०	स्वास्थ्यका लागि खेलकुद नारालाई आत्मसात गर्दै बिद्यालय तथा समुदाय तहमा खेलकुद संरचनाको विकास तथा प्रतियोगीताहरु सञ्चालन गर्ने	P3
५.३.८.११	यूवाहरुको सिप क्षमताको अभिवृद्धि गरी स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधन तथा अवसरहरुको पहिचान गरी यूवा लक्षित रोजगारको अवसर वृद्धि गर्ने	P2

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

५.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा १५ देखि ३९ वर्ष उमेर समूहको यूवा जनसंख्या ६० प्रतिशत पुग्नेछ । युवा दुर्व्यसनीमुक्त समाजको निर्माण हुनेछ । योजना अवधिमा ३ वटा रंगशाला र ३ वटा युवा श्रृजनशिल कोष स्किमको स्थापना गरिनेछ । वडा भित्र खेलिने प्रमुख खेल र प्रतिस्पर्धाहरुको संख्या ११ वटा पुग्नेछ । युवा तथा खेलकुद क्षेत्रको विकासका लागि आधारभूत खेलकुद पूर्वाधारको निर्माण तथा रोजगारी सिर्जना गर्ने वातावरण बनाएमा मर्यादित कामको प्रवर्धन गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा सहजता हुनेछ ।

५.४ अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता

५.४.१ वर्तमान अवस्था

मेलुङ गाउँपालिका प्राकृतिक रुपमा सौन्दर्य छ र यसको आफ्नै ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक विविधता छ । प्रकृति, इतिहास र स्थानीय संस्कृतिविच लुकेका रहस्यको खोज र स्थानीय वातावरणमा सिर्जनात्मक क्रियाकलापको प्रवर्धन गर्ने पर्याप्त सम्भावना देखिन्छ । स्थानीय कला र संस्कृति, परम्परागत प्रविधिको संरक्षणका लागि अन्वेषणको ठूलो महत्त्व हुन्छ । यद्यपि गाउँपालिकामा यस तथ्यलाई व्यवहारिक रुपमा आत्मसात गरिएको पाइँदैन । स्थानीय मेला र महोत्सवका भरमा मात्रै प्राचीन परम्परा र संस्कृतिको जगेर्ना हुँदै आएको छ । स्थानीय सम्पदाको संरचना परिवर्तन एवं कलात्मकता सिर्जना गरीगाउँपालिकाको महिमा बढाउने सम्भावना देखिन्छ । यसका लागि ठोस कार्य योजना बनाउनुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

५.४.२ मुख्य समस्याहरु

गाउँपालिकामा लामो समयदेखि मनाइँदै आएका जात्रा, महोत्सवमा प्रयोग हुने कला, सामग्रीको खोज तथा अनुसन्धान गरी समयानुकूल सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण तथा प्रवर्धन गर्ने पर्याप्त आधारहरु देखिएका छन् । यस्तै गरी स्थानीय खेतीबालीको अध्ययन तथा माटोको परीक्षणका लागि प्रयोगशालाको निर्माण गरी स्थानीय अन्वेषणलाई बढावा दिई स्थानीय उत्पादनको प्रवर्धन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । तर स्थानीय जनजीवनसँग जोडिएका घरेलु साधनहरुलाई आधुनिकीकरण गर्न सकिएको छैन । पुस्तौनी सीप युवामा हस्तान्तरण हुन सकेको पाइँदैन । स्थानीय प्रविधिको प्रयोगबारे पर्याप्त मात्रामा जानकारी पाइँदैन ।

५.४.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

युवा वर्गको स्थानीय उद्यममा सहभागिता बढ्नु, स्थानीय परम्परालाई पर्यटनसँग आबद्ध गर्ने गाउँपालिकाको नीति हुनु, स्थानीय सीप र प्रविधिलाई आधुनिकीकरण गरी लागत तथा लाभको सिर्जना गर्ने सम्भावना हुनु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । स्थानीय सीप र प्रविधीको महत्त्वबारे चेतना फैलाउनु, सहजरुपमा उपलब्ध आधुनिक प्रविधि तथा सामग्रीसँग प्रतिस्पर्धा गर्नु, अन्वेषणका लागि दक्ष जनशक्तिको अभाव हुनु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

५.४.४सोच

स्थानीय जीविकोपार्जनका परम्परागत प्रविधिको संरक्षण ।

५.४.५ लक्ष्य

परम्परागत सामाजिक आर्थिक क्रियाकलापसँग जोडिएका सीप र प्रविधिको अन्वेषण तथा प्रवर्धनमा जोड दिने

५.४.६ उद्देश्यहरु

- स्थानीय सीप र प्रविधिको संरक्षण गर्नु
- सिर्जनात्मक क्रियाकलापको प्रवर्धन गर्नु

५.४.७रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.४.७.१ अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता का लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. स्थानीय सीप र प्रविधिको अभिलेख सङ्कलन तथा तालिमको व्यवस्था गर्ने ।	१.प्रवर्धनात्मक सीप र प्रविधिका बारेमा अनुसन्धानलाई प्रोत्साहन गरिने छ । २.स्थानीय वस्तु उत्पादन तथा उपयोगमा सिर्जनात्मक क्रियाकलापका लागि तालिमको व्यवस्था गरिने छ ।
२. कृषि, उद्योग तथा सामाजिक क्रियाकलापमा सिर्जनात्मक गतिविधिलाई प्रोत्साहन गर्ने	१.युवाको दक्षता अभिवृद्धि गरी युवाको सिर्जनशीलतालाई अन्वेषणका लागि प्रोत्साहन गरिने छ । २.अन्वेषण तथा अनुसन्धानका लागि गुणस्तरीय प्रयोगशालाको निर्माण गरिने छ ।

५.४.८मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.४.८.१ अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकताका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.४.८.१	खानीजन्य उद्योगहरुको स्थापनाका लागि पहल गर्ने	P2

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.४.८.२	सामुदायिक वनमा रहेका जडिबुटहरुको पहिचान गरी संरक्षण तथा सम्वर्द्धन गर्ने	P2
५.४.८.३	उच्च मुल्यका बनस्पतीहरुको सम्भाव्यता अध्ययन गरी सामुदायिक वन, निजी वन वा सरकारी वनमा बृक्षारोप गरी आय आर्जनमा टेवा पुऱ्याउने खालका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरीने छ ।	P2
५.४.८.४	बढ्दो प्लास्टीक तथा प्लाष्टीकजन्य सामग्री शिसाको प्रयोगले मानव तथा वातावरणमा पारेको नकरात्मक प्रभावको अध्ययन विश्लेषण र सो को आधारमा जनचेतना अभिवृद्धि गरी प्लाष्टिक तथा शिसा प्रयोगको बैकल्पीक वस्तुहरुको खोज र प्रयोग जोड दिने	P2
५.४.८.५	वडा भित्र रहेका सम्भावित खनिज (स्लेट ढुङ्गा, फलाम) हरुको सम्भाव्यता अध्ययन गर्दै उद्योगहरुको स्थापना गरीने छ ।	P2

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

५.४.९ अपेक्षित उपलब्धि

नवीन खोजलाई प्रवर्धन गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिका लागि स्थानीय स्रोत साधनको मौलिक प्रयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ । स्थानीय सीप तथा प्रविधिको संरक्षण हुनेछ, स्थानीय परम्पराको संरक्षण हुनेछ, युवा सिर्जनशीलताको विकास हुनेछ ।

५.५ खानेपानी तथा सरसफाइ

५.५.१ वर्तमान अवस्था

खानेपानी तथा सरसफाइ मानव जीवनका महत्त्वपूर्ण पक्षहरु हुन् । स्वस्थ र दीर्घ जीवनका लागि यिनको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । मेलुङ गाउँपालिकाको ३९ प्रतिशत जनता अझैपनि सुरक्षित खानेपानीको पहुँच बाहिर छन् । खुला कुवा, मूल र नदीको पानी प्रयोग गर्ने परिवार क्रमशः १.७६, १.५६ र ०.६८ प्रतिशत रहेका छन् । सबै घरपरिवार शौचालयको पहुँचभित्र छन् । विद्यमान खानेपानी र सरसफाइको अवस्थामा सुधार ल्याउन सकेमा गाउँपालिकावासीको स्वास्थ्य स्थिति र औषत आयुमा सुधार ल्याउन सकिन्छ ।

५.५.२ मुख्य समस्याहरु

गाउँपालिकाले अवलम्बन गरेका एक घर एक धारा, एक घर एक शौचालय नीति, प्लाष्टिकजन्य तथा सिसाजन्य फोहोरमैलाको व्यवस्थापनको योजना, खानेपानी उपभोक्ता समितिको गठन तथा विस्तार योजनाले गाउँपालिकाको खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको व्यवस्थित विकासका लागि भूमिका निर्वाह गरेको भए तापनि वर्तमानमा स्थानीय जलस्रोतहरु प्रदूषित हुँदै गइरहेका छन् भने गाउँपालिकावासीद्वारा सिर्जित फोहरको उचित व्यवस्थापन हुन सकेको छैन । सबै स्थानमा पाइपको पानी वितरण गर्न सकिएको छैन ।

५.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

खानेपानी तथा सरसफाइबारे जनचेतना बढ्दै जानु, गाउँपालिकामा खानेपानीको सुविधाको माग बढ्नु, खानेपानीको वितरणमा निजी क्षेत्रको आकर्षण बढ्नु, समाजका गतिविधिमा सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाको उपस्थिति देखिनु यस क्षेत्रमा देखिएका अवसरहरु हुन् । सबै समुदायमा खानेपानीको पाइप विस्तार गर्नु, शहरोन्मुख क्षेत्र बढ्दै जानु, सडक निर्माण तथा खानेपानी पाइप वितरणमा तालमेल मिलाउनु, यस क्षेत्रमा चुनौतीका रुपमा रहेका छन् ।

५.५.४ सोच

रोगमुक्त समाजका लागि प्रदूषणरहित स्वच्छ खानेपानी ।

५.५.५ लक्ष्य

गाउँपालिकाका सबै क्षेत्रमा खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाको विस्तार गर्ने ।

५.५.६ उद्देश्यहरु

- गाउँपालिकाका सबै जाति, वर्ग र क्षेत्रमा खानेपानीको सुविधा विस्तार गर्नु
- सबैसमुदाय र क्षेत्रमा गाउँपालिकाको सरसफाइ सेवालाई थप प्रभावकारी बनाउनु

५.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.५.७.१ खानेपानी तथा सरसफाइका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.खानेपानीका पूर्वाधारको निर्माण मार्फत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्ने ।	१.सबै वडाका घरधुरीमा खानेपानीको पाइपलाइन विस्तार गरिने छ । २.खानेपानीका स्रोतको संरक्षण मार्फत स्वच्छ खानेपानीको आपूर्तिको व्यवस्था मिलाइने छ । ३.खानेपानी आयोजनाको विस्तार गरिने छ ।
२.व्यवस्थित बस्ती विकास मार्फत सरसफाइको व्यवस्थापन गर्ने ।	१.स्वच्छ वातावरणका लागि बस्तीबाट निस्कने फोहोर पानी र मलमूत्रको उचित व्यवस्थापन गरिने छ । २.ढल तथा फोहरमैला निकासको दिगो व्यवस्था गरिने छ । ३.सवै वडामा सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्था गरिने छ ।

५.५.८मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.५.८.१ खानेपानी तथा सरसफाइका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.५.८.१	खानेपानी मुहानको संरक्षण गर्दै सवै वडाबासीहरु लाई एक घर एक धारा अनुरुप सुद्ध खानेपानीको व्यवस्था गरिदै लगिने छ साथै सरसफाइ निति लाइ समय सापेक्ष परिमार्जन गर्दै लगिने छ ।	P1

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.५.८.२	मुहान देखि मुखसम्म शुद्ध पानीको उपलब्धतालाई जोड दिदै एक घर एक धारा कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याउने	P1
५.५.८.३	सफा, स्वच्छ हरियाली वातावरण प्रवर्धन लाई जोड दिदै पूर्ण सरसफाइ वडा निर्माणका लागि कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	P1
५.५.८.४	खानेपानी नयाँ मुहान पहिचान गरी आवश्यक स्थानमा पानीको वितरण गर्ने	P2
५.५.८.५	बुडथली खानेपानी योजनाको DPR गरी खानेपानी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	P2
५.५.८.६	अराले खानेपानी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	P1
५.५.८.७	मिल्ती र फड्के खोलाबाट एयर लिफ्टीङ गरी खानेपानीको व्यवस्था मिलाउने	P2

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

५.५.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा सुरक्षित खानेपानी पुगेको जनसंख्या ९७ प्रतिशत पुग्नेछ । जम्मा ९९.२ प्रतिशत परिवारमा पाइपको खानेपानीको पहुँच पुग्नेछ र ९९.३ प्रतिशत परिवारमा फ्लस-सेफ्टि ट्याङ्कमा जोडिएको शौचालयको पहुँच पुग्नेछ । प्राकृतिक स्रोतको व्यवस्थापन गरी स्थानीय फोहरमैला र ढलको उचित व्यवस्थापन गर्दै खानेपानी तथा सरसफाइसँग सम्बन्धित नीति नियम बनाएको खण्डमा सबैका लागि स्वच्छ खानेपानी र सरसफाइको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने दिगो विकासको प्राप्तिमा सहयोग मिल्नेछ ।

५.६ लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशिता

५.६.१ वर्तमान अवस्था

नेपालमा लैंङ्गिक विभेद अन्त्य गरी लैंगिक समानता कायम गर्नका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीयस्तरबाट विभिन्नि किसिमका प्रयासहरु भइरहेका छन् । मेलुङमा पनि सोही बमोजिम विभिन्न प्रयासहरु गरिएको छ । त्यसको परिणामस्वरुप नीति निर्णायक तहमा महिलाको पहुँच १९.१० प्रतिशत पुगेको छ । महिला श्रम सहभागिता दर २६.०५ प्रतिशत रहेको छ । आधार वर्षमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक दक्षता अभिवृद्धि कार्यक्रममा ३ प्रतिशत महिला सहभागी भएका छन् । आधुनिक कृषि तथा पशुपालन व्यवसायमा २२३ जना महिलाहरुसंलग्न छन्। विद्यमान परिस्थितिमा महिलालाई अझै सशक्तरुपमा सामाजिक आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

५.६.२ मुख्य समस्याहरु

लैंगिक हिंसाविरुद्धको राष्ट्रव्यापी वार्षिक अभियान, राज्य संरचनामा महिलाको कम्तीमा ३३ प्रतिशत प्रतिनिधित्व गराउने व्यवस्था, नेपाल सरकारको सबै किसिमका हिंसा विरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीति, गाउँपालिकाको नीति तथा कार्यक्रममा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणले प्राथमिकता पाउनुले यस क्षेत्रको विकासका लागि सकारात्मक वातावरण सिर्जना गरेको छ । तर अझैपनि समाजमा महिला हिंसाका घटना रोक्न सकिएको छैन । नीति निर्णायक तहमा महिलाको उल्लेख्य पहुँच पुग्न सकेको छैन । महिलामाथि हुने विभेद व्यावहारिकरुपमा हट्न सकेको छैन ।

५.६.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

लैंगिक मैत्री कानूनको निर्माण, लैंगिक उत्तरदायी बजेटको व्यवस्था, नीति निर्णायक तहमा महिलाको पहुँच बढ्दै जानु यस क्षेत्रका अवसर हुन् । परम्परागत सामाजिक दृष्टिकोणमा परिवर्तन ल्याउनु, महिलालाई सशक्तीकरण गर्नु, लैंगिक हिंसा न्यूनीकरण गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

५.६.४ सोच

महिला सक्रियता मार्फत सामाजिक रुपान्तरण

५.६.५ लक्ष्य

महिलाको सीप र शिक्षाको अभिवृद्धि गरी महिलालाई सामाजिक नेतृत्वकर्ताकारुपमा विकास गर्ने

५.६.६ उद्देश्यहरु

- महिला सशक्तीकरण गर्नु
- महिलाको साक्षरतादर बढाउनु

५.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.६.७.१ लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीताका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.महिला लक्षित रोजगारीका कार्यक्रम तथा बजेट ल्याई महिला सशक्तीकरण गर्ने ।	१.कृषि तथा स्थानीय व्यवसाय लक्षित रोजगारीका अवसरको सिर्जना गरिने छ । २.स्थानीय स्तरमा लैंगिक उत्तरदायी बजेटको व्यवस्था गरिने छ ।
२.महिलालाई औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षामा समावेश गरी साक्षरता दर वृद्धि गर्ने ।	१.महिला ज्ञान तथा सीप विकास केन्द्रको स्थापना गरिने छ । २.महिलालाई सम्मानित जीवनयापनको अनुभूति गराइने छ । ३.लैंगिक हिंसा न्यूनीकरणका उपायहरुको खोजी गरिने छ ।

५.६.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.६.८.१ लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीताका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.६.८.१	लैगिंक तथा सबै खालका विभेदहरु अन्त्य गर्दै समतामुलक समाज निर्माणका लागि विशेष निति अवलम्बन गरी कार्यान्वयन गर्दै लगिने छ	P2
५.६.८.२	महिला तथा दलितको समूह तथा संगठन निर्माण तथा परिचालन गरी स्थानीय सरकारको नीति नियम तर्जूमामा उनीहरुको पहुँच सुनिश्चीत गर्ने	P1
५.६.८.३	महिला तथा दलितहरुको राजनीतिक प्रक्रिया मार्फत स्थानीय सरकारमा पहुँच तथा नियन्त्रण अभिवृद्धि गरी लैंगिक तथा सामाजिक समाबेशीताको मुद्दालाइ विकासको मुल प्रवाहीकरण गर्ने	P2

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

५.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको मध्यावधिमा प्राकृतिक श्रोतको उपयोगमा स्थानीय समुदायको लगानी अंश ८.९ प्रतिशत र योजनाको अन्त्यमा १०.५ प्रतिशत पुग्नेछ । योजनाको अन्त्यमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक दक्षता अभिवृद्धि कार्यक्रममा १४ प्रतिशत महिलाको सहभागिता हुनेछ । नीति निर्णायक तहमा ३३ प्रतिशत महिलाको पहुँच पुग्नेछ । स्थानीय तहका सेवा सुविधामा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गरी आवश्यक नीति निर्माणका माध्यमबाट लैंगिक समानता हासिल गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिका लागि उपयुक्त वातावरणको सिर्जना हुनेछ ।

५.७ लक्षित वर्ग उत्थान-बालबालीका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता

५.७.१ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा हाल ३२५ जना अपाङ्ग र २६९४ जना दलित रहेका छन् । ०.६७ प्रतिशत दलित र १.२३ प्रतिशत अपाङ्ग विभिन्न किसिमका उद्यम तथा व्यवसायमा संलग्न रहेका छन् ।सा.व.उ.स.(कार्यसमिति) मा ८.८६ प्रतिशत दलितको सहभागिता रहेको छ । १५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहका ३.६४ प्रतिशत महिलाले मात्र रोजगारी प्राप्त गरेका छन् । तामाङ र घर्ती भुजेलगाउँपालिकाका सिमान्तकृत समुदाय हुन् । गाउँपालिकामा समावेशी विकासका लागि लक्षित वर्गको विकास गर्नु जरुरी छ ।

५.७.२ मुख्य समस्याहरु

गाउँपालिकामा तामाङ, घर्ती भुजेल लगायतका सिमान्तकृत समुदाय, अपाङ्ग र दलित वर्गको उत्थानका लागि विविध कार्यहरु गरिएको छ । सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिमा दलित तथा पिछडिएको समुदायको सहभागिता बढेको भएपनि निर्णायक तहमा आवाज कमजोर हुनु । व्यावसायिक क्रियाकलापमा अपाङ्गको उपस्थिति बढ्नु, केही सकारात्मक पक्षहरु हुन् । तर लक्षित वर्गको शैक्षिक तथा आर्थिक स्तर बढाउन सकिएको छैन । पर्याप्त मात्रामा स्वरोजगारका कार्यक्रम ल्याउन सकिएको छैन । अपाङगता भएका व्यक्तिप्रति हेरिने सामाजिक दृष्टिकोणमा परिवर्तन आउन सकेको छैन ।

५.७.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

विभिन्न राष्ट्रिय तथा प्रदेश स्तरीय लक्षित वर्ग केन्द्रित सेवा सुविधा तथा ऐन कानुनको व्यवस्था हुनु, गाउँपालिकामा लक्षित वर्ग केन्द्रित क्रियाकलाप बढ्नु, शैक्षिक तथा वित्तीय सेवाको पहुँच बढ्दै जानु, स्वरोजगारीका कार्यक्रमहरु सञ्चालन हुनु यस क्षेत्रका अवसर हुन् । लक्षित वर्गलाई रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्नु, लक्षित वर्गको संस्कृति संरक्षण गर्नु, दक्ष जनशक्तिको उत्पादन गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

५.७.४ सोच

लक्षित वर्गको दक्षता वृद्धि मार्फत समाजको दिगो विकास

५.७.५ लक्ष्य

गाउँपालिकाका गतिविधिमा लक्षित वर्गको अर्थपूर्ण सहभागिता गराई विकासका लक्ष्य प्राप्ति गर्ने

५.७.६ उद्देश्यहरु

- पिछडिएका वर्गको दक्षता वृद्धि गर्नु,
- पिछडिएका वर्गलाई सामाजिक क्रियाकलापमा क्रियाशील गराउनु,
- पिछडिएका वर्गको आधारभूत सेवा सुविधामा पहुँच सुनिश्चित गर्नु,

५.७.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.७.७.१ लक्षित वर्ग उत्थान- बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गताका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.पिछडिएका वर्गको शिक्षामा पहुँच बढ्ने ।	१.अपाङ्ग, दलित, सिमान्तकृत समुदायको विद्यालय शिक्षामा पहुँच बढाइने छ ।
२.पिछडिएका वर्गलाई सामाजिक विकासका गतिविधिमा सक्रिय बन्ने ।	१.पिछडिएका वर्गलाइ कृषि तथा व्यावसायिक क्रियाकलापमा सहभागी हुन प्रोत्साहन गरिने छ । २.लक्षित वर्ग केन्द्रित सीप विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
३.पिछडिएका वर्गको आधारभूत सेवामा पहुँच वृद्धिका लागि आवश्यक व्यवस्था मिल्ने ।	१.घुम्ती सेवा सञ्चालन गरी पिछडिएका वर्गलाई गाउँपालिकाको सेवा सुविधामा पहुँच बढाइने छ ।
४.बाल विकास र जेष्ठ नागरिकहरुका लागि स्वास्थ्य बिमा, सामुहिक आवास, धार्मिक तथा सांस्कृतिक पक्षका क्रियाकलापहरुको सृजनात्मक प्रयोग र सुरक्षा व्यवस्थित गर्ने कार्यक्रम ल्याईने ।	१.जेष्ठ नागरिकहरुको जीवन निर्वाह, स्वास्थ्य सुरक्षा, र जीवन यापनको अवस्थामा सुधार ल्याउन विशेष कार्यक्रम ल्याइने । २.जेष्ठ नागरिकहरुका प्रयोग सिद्ध ज्ञान तथा शीप युवा पुस्तामा हस्तान्तरण गर्ने संयन्त्र बनाइने । ३.बालबालिकाको शारीरिक तथा मानसिक स्वस्थ्य प्रवर्धन गर्न रचनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

५.७.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.७.८.१ लक्षित वर्ग उत्थान- बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गताका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.७.८.१	महिला, बालबालिका तथा जेष्ठ नागरीकहरु माथि हुने सबै किसिमका विभेदहरुको अन्त्य गर्दै सुसंस्कृत, सभ्य तथा पारिवारीक, सामाजिक सदभाव युक्त समाज निर्माणमा टेवा पुऱ्याउने कार्यक्रमहरुलाइ सञ्चालन गर्ने	P1
५.७.८.२	पिपल डाडो स्थानमा जेष्ठ नागरीक ग्राम स्थापना गर्ने	P1
५.७.८.३	वडा भित्र रहेका लक्षित समुदायको उत्थानको लागि विशेष कार्ययोजना बनाइ लागु गरिने छ ।	P2

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

५.७.९ अपेक्षित उपलब्धि

योजना अवधिको अन्त्यमा ५.४ प्रतिशत महिलाले रोजगारीको अवसर प्राप्त गर्नेछन् । सा.व.उ.स.(कार्यसमिति) मा दलितको सहभागिता १४ प्रतिशत पुग्नेछ । सबै अपाङ्गले अपाङ्गता परिचयपत्र प्राप्त गर्नेछन् । लक्षित वर्गको उत्थानका लागि ठोस कदम चालिएको खण्डमा सबै प्रकारको गरिबीको अन्त्य गर्ने तथा समावेशी विकाससँग सम्बन्धित दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग पुग्नेछ ।

५.८ भाषा, संस्कृति, कला साहित्य

५.८.१ वर्तमान अवस्था

स्थानीयस्तरमा चलिआएको र मनाउँदै आएको धार्मिक, सांस्कृतिक, परम्परा, त्यहाँको कला र साहित्य स्थानीयवासीका मौलिक पहिचान हुन् । त्यसैले ती सबैको उचित संरक्षण र संवर्द्धन हुनु आवश्यक छ । सोही बमोजिम सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक सम्पदाहरुको अध्ययन अनुसन्धानलाई गाउँपालिकाले महत्त्व दिएको छ । यसै क्रममा ६ वटा अनुसन्धान गरी आगामी प्रक्रिया अघि बढाइएको छ । भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिको संरक्षण र प्रवर्धनमा क्रियाशील संघ संस्थाहरुलाई प्रवर्धन गरिएको छ । धार्मिक र ऐतिहासिक स्थलमा ६ वटा पूर्वाधारको निर्माण गरिएको छ । धर्म संस्कृतिको संरक्षण र विकासमा लागेका अभियन्ताहरुको वृत्ति विकासका लागि प्रयास भएको छ । पुरातन कला र साहित्यलाई जीवन्त राख्न अझै थुप्रै प्रयास गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

५.८.२ मुख्य समस्याहरु

गाँउपालिकाले धर्म, संस्कृति, कला तथा साहित्य र ऐतिहासिकता संरक्षणका लागि कार्यरत संस्थाको प्रवर्धन गर्ने नीति लिएको छ । स्थानीय मेला तथा महोत्सवलाई निरन्तरता दिइएको छ । तर पर्याप्त बजेटको अभाव तथा आधुनिकीकरणका कारण स्थानीय कला, भाषा तथा साहित्य लोपोन्मुख अवस्थामा रहेका छन् । धर्म संस्कृति, कला र साहित्यलाई पर्यटनसँग जोड्न सकिएको छैन । सांस्कृतिक ग्रामको स्थापना हुन सकेको छैन ।

५.८.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

तामाङ, खाम, नेवारी भाषा लगायतका भाषासँग सम्बन्धित कला र साहित्यको प्रवर्धन गर्नु, स्थानीय स्तरमा रहेका मन्दिरको संरक्षण मार्फत धार्मिक पर्यटनको विस्तार गर्नु, स्थानीय मौलिक सीपको संरक्षण गर्नु, स्थानीय रीतिरिवाज र परम्परालाई पर्यटनमैत्री बनाउनु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरु हुन् । सूचना प्रविधिको बढ्दो प्रयोगसँगै स्थानीय परम्पराप्रति आकर्षण घट्दै जानु, धार्मिकस्थलको संरक्षणका लागि पर्याप्त बजेटको व्यवस्था गर्नु, युवा वर्गको मौलिक भाषाप्रतिको मोह हराउँदै जानु यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरु हुन् ।

५.८.४ सोच

भाषा, संस्कृति, कला तथा साहित्य गाउँपालिकाको पहिचान ।

५.८.५ लक्ष्य

स्थानीय कला, संस्कृति र साहित्य मार्फतगाउँपालिकाको अलग्गै पहिचान स्थापित गर्ने

५.८.६ उद्देश्यहरु

- स्थानीय कला, संस्कृति एवं इतिहासको संरक्षण गर्नु,
- धार्मिक पर्यटनको प्रवर्धन गर्नु

५.८.७रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.८.७.१ भाषा, संस्कृति, कला साहित्यका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.ग्रामीण कला, साहित्य र परम्पराको संरक्षण मार्फतगाउँपालिकाको पहिचान स्थापित गर्ने ।	१.स्थानीय सास्कृतिक गुठी तथा संस्थाको प्रवर्धनलाई निरन्तरता दिइने छ । २.सांस्कृतिक धार्मिक स्थल संरक्षणको लागि ठोस योजना बनाइने छ । ३.युवालाई मौलिक परम्परा, कला, भाषा र साहित्यप्रति आकर्षण गरिने छ । ४.स्थानीय चाडपर्व तथा महोत्सवको संरक्षण गरिने छ ।
२.धार्मिक स्थलमा रहेका भौतिक पूर्वाधारको संरक्षण गरी पयर्टन प्रवद्धन गर्ने ।	१.सांस्कृतिक ग्राम तथा संग्रहालयको स्थापना गरिने छ । २.धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थलमा सडक तथा खानेपानी सुविधाको विस्तार गरिने छ ।

५.८.८मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.१.८.१ भाषा, संस्कृति, कला साहित्यका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.८.८.१	गा पा भित्र बोलीचालीमा रहेका भाषा, संस्कृति, कला, साहित्यको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्दै लगिने निति अवलम्वन गरीने छ ।	P2
५.८.८.२	स्थानीय स्तरमा परम्परा देखि चली आएका असल मूल्य मान्यता, कला संस्कृतीहरुको संरक्षण, प्रवर्धन गर्दै त्यसको पहिचान र महत्त्वको उजागर हुने कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	P2
५.८.८.३	स्थानीय मात्रीभाषाको विकास गर्दै सवै भाषाको प्रवर्धनका लागि विशेष नीति बनाइ कार्यान्वयन गरिने छ ।	P2
५.८.८.४	वडा भित्र रहेका विविध जातिय, कला, संस्कृति, भेषभुषा, धर्मको संरक्षण एवं प्रवर्धन गर्न विशेष नीति अवलम्वन गरिने छ ।	P2

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

५.८.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिसँग सम्बन्धित ५ वटा सङ्ग्रहालय तथा २ वटा सांस्कृतिक ग्रामको स्थापना गरिनेछ । ६ वटा परम्परागत तथा सांस्कृतिक गुठीको संरक्षण तथा सम्वर्द्धन गरिनेछ । १७ वटा सांस्कृतिक तथा पुरातात्त्विक सम्पदाहरुको अध्ययन अनुसन्धान सम्पन्न गरिनेछ । योजना बमोजिम सांस्कृतिक ग्राम र सङ्ग्रहालयको स्थापना हुन सकेमा तथा परम्परागत संस्कृति झल्काउने धार्मिक ऐतिहासिक स्थानको संरक्षण गर्न सकेमा समावेशी विकाससँग सम्बन्धित लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग मिल्नेछ ।

अध्याय छ : पूर्वाधार विकास

६.१ आवास तथा बस्ती विकास

६.१.१ वर्तमान अवस्था

शिक्षा र चेतनाको स्तरको वृद्धिसँगै ग्रामीण रहनसहन र जीविकोपार्जनमा परिवर्तन आउनु स्वाभाविक हो । जनसंख्या वृद्धिसँगै बस्ती तथा शहरोन्मुख क्षेत्रको विकास हुने गर्दछ । मेलुङमा शहरोन्मुख क्षेत्रको पहिचान गरी शहरोन्मुख/ बजारोन्मुख बस्ती क्षेत्रको पूर्वाधार विकास योजना तयार गरिएको छ । ७६.२९ प्रतिशत बासिन्दालाई सुरक्षित आवासमा पहुँच पुऱ्याइएको छ । यद्यपि व्यवस्थित बस्ती विकासका लागि अझ धेरै कार्य गर्न बाँकी छ ।

६.१.२ मुख्य समस्याहरु

गाउँपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ तथा सडक निर्माण कार्यको विस्तार हुनु, वातावरण संरक्षणमा जनचेतना बढ्नु, योजनावद्ध विकासको थालनी हुनुले यो क्षेत्रको विकासका लागि सहयोगी वातावरणको निर्माण भएको भए तापनि बस्ती व्यवस्थापनका लागि बजार केन्द्रहरु, सामुदायिक भवन तथा उद्यान्न लगायतका आधारभूत पूर्वाधारको पर्याप्तमात्रामा निर्माण हुन सकेको छैन ।

६.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

व्यवस्थित बस्ती विकास गरी विपद न्यूनीकरण गर्नु, सरसफाइ, खानेपानी लगायतका आधारभूत सुविधाको सहज एवं निरन्तर पहुँच विस्तार गर्नु, यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् । बढ्दो साक्षरता दर, स्थानीयवासीको चेतनामा हुँदै गएको वृद्धि, वातावरण प्रति सचेत समुदायको निर्माण हुने क्रम बढ्दै जानु, पूर्वाधार निर्माणमा लगानी बढ्दै जानु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरु हुन् ।

६.१.४ सोच

व्यवस्थित बस्ती विकास सुन्दर शहरी क्षेत्र समृद्ध मेलुङ ।

६.१.५ लक्ष्य

गाउँपालिकाको बस्तीलाई व्यवस्थित गरी सुन्दर बस्तीको विकास गर्ने

६.१.६ उद्देश्यहरु

- आवास क्षेत्रलाई व्यवस्थित गर्नु
- सन्तुलित र सुन्दर शहर तथा बस्ती निर्माण गर्नु

६.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ६.१.७.१ आवास तथा बस्ती विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.बस्ती वरपर गुणस्तरीय भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्ने ।	१.बस्ती क्षेत्रमा खानेपानीको सहज आपूर्तिको व्यवस्था मिलाइने छ । २.बस्ती वरपर उद्यान्न निर्माण गरिने छ । ३.सडक तथा उर्जाको पहुँच विस्तार गरिने छ ।
२.सुन्दर एवं व्यवस्थित बस्ती विकासका लागि मापदण्ड निर्धारण गर्ने ।	१.घर तथा ढल निर्माण लगायतका कार्यका लागि बनाइएका मापदण्ड अनिवार्य लागु गरिने छ । २.शहरोन्मुख क्षेत्रमा सरसफाईको दिगो व्यवस्थापन गरिने छ । ३.व्यवस्थित बजारको स्थापना गर्ने तथा सेवा सुविधा वितरणका लागि सामुदायिक भवन निर्माणको कार्यलाई निरन्तरता दिइने छ ।

६.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ६.१.८.१ आवास तथा बस्ती विकासका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.१.८.१	जोखिमयुक्त बस्तीहरुलाइ स्थानान्तरण गरी भौतिक पूर्वाधार युक्त बस्ती विकास गर्दै लगिने छ ।	P2
६.१.८.२	समृद्ध वडा निर्माणका लागि दिगो भौतिक संरचना उत्तरदायि समुदाय विकासमा जोड दिने ।	P2
६.१.८.३	जमिनको वर्गीकरण गर्दै आवासिय क्षेत्रको पहिचान गरी व्यवस्थीत बस्ती गुरु योजना बनाइ लागु गरिने छ ।	P2

अनुसूचीमा ३ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

६.१.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको मध्यावधिमा ८८ प्रतिशत र योजनाको अन्त्यमा ९६ प्रतिशत जनतामा सुरक्षित आवासको पहुँच पुग्नेछ। योजनाको अन्त्यमा ८ वटा शहरोन्मुख/ बजारोन्मुख बस्ती क्षेत्रको पूर्वाधार विकास योजना सम्पन्न गरिनेछ। योजना अवधिमा ७० प्रतिशत घर नक्सा पास गरी निर्माण हुनेछन् । सार्वजनिकस्थलमा वातावरणमैत्री पूर्वाधारको निर्माण तथा आवश्यक ऐन कानुनको निर्माण गरी सहर तथा मानव बसोवासलाई समावेशी, सुरक्षित, उत्थानशील र दिगो बनाउने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा सहजता मिल्नेछ ।

६.२ सडक तथा यातायात

६.२.१ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा कृषि, उद्योग र पर्यटन विकासको आधारको रुपमा सडक निर्माणलाई प्राथमिकता दिइएको छ । मेलुङ गाउँपालिकाको पूर्वाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी ऐन, २०७५लाई लागु गरिएको छ । गाउँपालिकाका सडकको मर्मत सम्भारका लागि मर्मत सम्भार कोषको स्थापना गर्ने योजना बनाइएको छ । आधार वर्षमा अस्थायी सडक पहुँच भएको जनसङ्ख्या २५००० पुगेको छ । कुल जनसंख्याको ७० प्रतिशत जनसंख्या एक घण्टाको दुरीमा यातायातको पहुँचभित्र छन् । आधार वर्षमा २३.२३ कि.मि. सडकको स्तरोन्नति भएको छ । गाउँपालिका तथा वडा जोड्ने २.९० कि.मि. सडकको निर्माण सम्पन्न भएको छ भने कुल २६० कि.मि. सडकको निर्माण भएको छ ।

६.२.२ मुख्य समस्याहरु

मेलुङ गाउँपालिकाको पूर्वाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी ऐन, २०७५मा उल्लेख गरिएका व्यवस्थालाई पूर्णरुपमा लागु गर्न सकिएको छैन । आवश्यक बजेट विनियोजनमा कठिनाइ तथा दक्ष जनशक्तिको अभावमा गाउँपालिकामा आशातीत रुपमा सडक सञ्जालको विस्तार गर्न सकिएको छैन । यातायात क्षेत्रको व्यवस्थित विकास गर्न सकिएको छैन ।

६.२.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

सडक सञ्जालको विस्तार मार्फत कृषि उत्पादनको बजार सुनिश्चित गर्नु, प्रदेशस्तरबाट सडक सञ्जाल विस्तारको पहल गरिनु, समयमै सडक स्तरोन्नती गरी लागत घटाउनु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । वातावरण अनुकूल हुने गरी सडकको निर्माण गर्नु, सडक निर्माणका लागि बजेटको व्यवस्थापन गर्नु, समयमै सडक आयोजना सम्पन्न गर्नु, पक्की सडकको सञ्जाल विस्तार गर्नु चुनौतीपूर्ण देखिन्छ ।

६.२.४ सोच

घर घरमा सडक ।

६.२.५ लक्ष्य

सडक क्षेत्रको विकास गरी ग्रामीण क्षेत्रका आधारभूत आवश्यकता पूर्तिको व्यवस्था मिलाउने ।

६.२.६ उद्देश्यहरु

- न्यून लागतमा व्यवस्थित सडक विकास गर्नु,
- मौजुदा सडकको स्तरोन्नति गर्नु ।
- सडक सञ्जाल विस्तार गरी सेवा सुविधाको पहुँच विस्तार गर्नु ।

६.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ६.२.७.१ सडक तथा यातायातका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.सडकको संरक्षणका लागि समयमै सडकको मर्मत संभारको व्यवस्था गर्ने ।	१.समयमै सडक मर्मत गरी सडक दुर्घटना तथा सडक निर्माण लागत न्यूनीकरण गरिने छ । २.सडक विस्तार तथा व्यवस्थापनमा समुदायको सहभागिता बढाउने नीति अवलम्बन गरिने छ ।
२.सडक विस्तार तथा व्यवस्थापनका लागि आवश्यक पूर्व तयारी गर्ने ।	१.निरन्तर ग्रामीण सेवा सुविधा विस्तारका लागि पक्की सडक सञ्जालको विस्तार गरिने छ । २.यातायातका साधनको आवश्यक अभिलेख राख्ने व्यवस्था मिलाइने छ । ३.सडकको स्तर वर्गीकरण गरी सोही बमोजिम यातायातका साधन चल्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
४.विशेष प्राथमिकता प्राप्त स्थलहरु, पकेट क्षेत्रहरु, धार्मिक तथा साँस्कृतिक स्थलहरु, पर्यटनका दृष्टिले महत्त्वपूर्ण स्थलहरुका लागि सडक सम्पर्क बढाउन प्राथमिकता दिने ।	१.पहिरो, भल, ढुंगा खस्ने ठाउँहरु भएर पार हुने सडक खण्डको व्यवस्थापन गरि सडक जोखिम घटाइने छ । २.स्थानीय रोजगारी, आय आर्जन र स्रोत परिचालनमा योगदान दिने स्थानहरुमा सडक विस्तार गर्न प्राथमिकता दिइने छ ।

६.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ६.२.८.१ सडक तथा यातायातका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.२.८.१	सित्तली मेलुङ बुद्धचोक भैंसे सडक स्तरोन्नती गरी कालोपत्रे गर्ने	P3
६.२.८.२	नयाँपुल पवटी डाँडाखर्क सडक स्तरोन्नती गरी कालोपत्रे गर्ने	P2
६.२.८.३	सत्येश्वर मार्ग (सिम्टे देखि थालडाँडा खुन्द्रुके भञ्ज्याङ्) स्तरोन्नती गरी कालोपत्रे गर्ने	P2
६.२.८.४	भ्याकुरे देवी मार्ग (रातोपाटी भ्याकुरे चरङ्गे सम्म) स्तरोन्नती गरी कालोपत्रे गर्ने	P1
६.२.८.५	काकलिङ बुद्धचोक माग (मेलुङ मानेदेखि भञ्ज्याङ सम्म)	P1
६.२.८.६	गोलेगाउँ मार्ग (मालुखोला देखि धामीबारी सम्म) स्तरोन्नती गरी कालोपत्रे गर्ने	P1
६.२.८.७	लामाटार मार्ग (चौतारापाखा आँगेटार देखि मालुखोला सम्म)	P1
६.२.८.८	मेलुङ माने दुधिले भञ्याङ सडक योजना	P1
६.२.८.९	भुमेथान मार्ग (मेलुङ माने देखि निकासी मिल्तीखोलासम्म)	P1
६.२.८.१०	पौवा तिर्नपिप्ले सडक योजना	P1
६.२.८.११	भञ्याङ कल्लेरी मालुखोला सडकको स्तरोन्नती गरी कालो पत्रे गर्ने	P1
६.२.८.१२	कर्कले, सत्तेश्वर, कात्तिके सडक निर्माण	P1
६.२.८.१३	शिवालय, देउराली, चैतेघाट सडक निर्माण	P1
६.२.८.१४	ठाडे देखि वडा कार्यालय हुदै भन्ज्याङ सम्मको सर्वयाम सडक विस्तार	P1
६.२.८.१५	वडा भित्रका सडक सञ्जालको सर्वयाम स्तरोन्नती गर्ने	P1
६.२.८.१६	मालुखोला-धनुके-गोले गाउँ-बुद्ध चोक हुदै जुके-लहरे हुदै शैलुङ्ग जाने सडकको सर्वयाम स्तरोन्नती	P1

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.२.८.१७	नयाँपुल पवटी डाँडाखर्क सडक स्तरोन्नती गरी कालोपत्रे गर्ने	P1
६.२.८.१८	काउले-सोती ओडारे-बुतेनी-आरु खर्क-महादेव थान सडकको सर्वयाम स्तरोन्नती	P1
६.२.८.१९	हल्दार टोल-कोपिला-जामुने-शुँगुरे महादेव थान सडक सर्वयाम स्तरोन्नती	P1
६.२.८.२०	महादेव थान-पाखे डाडाँ-दोभान खोला सडक सर्वयाम सडक स्तरोन्नती	P1
६.२.८.२१	छापपैँया खेत काफ्ले सडक	P1
६.२.८.२२	त्रिमावि सडक	P1
६.२.८.२३	सल्ले डाडाँ निगुरे सडक	P1
६.२.८.२४	हिले काउले सडक	P1

अनुसूचीमा ३ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

६.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा शतप्रतिशत जनता एक घण्टाको दुरीमा यातायातको पहुँचमा हुनेछन् । गाउँपालिका तथा वडा जोड्ने ६० कि.मि. सडक निर्माण सम्पन्न हुनेछ । योजना अवधिमा ४ वटा बसपार्क, १० वटा पक्की पुल र १४ वटा झोलुंगे पुलको निर्माण हुनेछ । साथै ३२५ कि.मि. सडकको निर्माण सम्पन्न हुनेछ । वित्तीय स्रोतको व्यवस्था गरी समयमै सडक आयोजनाको निर्माण सम्पन्न गर्न सकेको खण्डमा उत्थानशील पूर्वाधारको निर्माण गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग मिल्नेछ ।

६.३ सिंचाई

६.३.१ वर्तमान अवस्था

सिंचाई सुविधा विस्तार मार्फत कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व बढाई खाद्य सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्न सकिन्छ । यस दृष्टिकोणबाट हेर्ने हो भने मेलुङमा अझै धेरै ठोस कार्यहरु गर्नुपर्ने देखिन्छ । आधार वर्षमा १.९५ हेक्टर जमीनमा सिंचाई सुविधा विस्तार भएको छ । १६.९३ कि.मि. लामो सिंचाई कुलो र ३५ वटा सिंचाई आयोजना मार्फत कृषि भूमिलाई सिञ्चित गरिएको छ । २८.७८ प्रतिशत जमीनमा मात्रै वषैभरि सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराइएको छ । सिंचाई नपुगेको तर सिंचाईपुऱ्याउन सकिने जमीन ३५.२१ प्रतिशत रहेको छ ।

६.३.२ मुख्य समस्याहरु

गाउँपालिकाको लिफ्ट सिंचाई योजना प्रणालीको सम्भाव्यता अध्ययन योजना, साना सिंचाई प्रणालीको विकासको प्रयास, नदीको कुशल व्यवस्थापन गरी सिंचाई क्षेत्र विस्तार गर्न सकिने सम्भावना रहनु यस क्षेत्रका सबल पक्षहरु हुन् । तर सबै कृषियोग्य भूमिमा सिंचाई सुविधा पुऱ्याउन नसक्नु, जलस्रोतको उचित व्यवस्थापन हुन नसक्नु, सिंचाईका आधुनिक प्रविधि प्रयोगमा ल्याउन नसक्नु जस्ता मुख्य समस्याका कारण यो क्षेत्रको आशातीत विकास हुन सकेको छैन ।

६.३.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

सिंचाई समूहको निर्माण, सिंचाई सुविधा विस्तारको सहज सम्भावना हुनु, कृषकमा चेतनाको स्तर बढ्दै जानु यस क्षेत्रका अवसर हुन् । सबै खेतीयोग्य जमीनमा सिंचाई सुविधा पुऱ्याउनु, सिंचाई आयोजनाको स्तरोन्नती गर्नु, उपलब्ध जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्नु चुनौतीपूर्ण देखिन्छ ।

६.३.४ सोच

खाद्य आत्मनिर्भरताका लागि दिगो सिंचाई प्रणाली ।

६.३.५ लक्ष्य

पानीका मुहान र स्रोतको संरक्षण गरी सिंचाई सुविधाको विस्तार गर्ने ।

६.३.६ उद्देश्यहरु

- जलाधार स्रोतको संरक्षण गरी सिंचाईको सुनिश्चितता गर्नु,
- सिंचाई क्षेत्र बढाई कृषि उत्पादन वृद्धि गर्नु,

६.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ६.३.७.१ सिंचाईका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. जल सम्पदाको बहु आयामिक उपयोगिता (खाने पानी, सिंचाई, विद्युत, फोहर व्यवस्थापन) लाई एकीकृत वा बहु-उपयोगको अवधारणा प्रयोग गर्ने ।	१.एउटै पानीको स्रोतलाई जलविद्युत,सिंचाई, खानेपानी, सरसफाइ जस्ता कार्यमा प्रयोगमा ल्याउन सकिने गरिका कार्यक्रम बनाईने छ । २.उर्जा उत्पादनमा स्थानीय समुदायको सहभागिता बढाइने छ ।
२. सिंचाईका स्रोतको संरक्षणका कार्य एवं नीति तर्जुमा गर्ने ।	१.खोला, कुला र पानीका मुहानको संरक्षण नीति निर्माण गरिने छ । २.जलाधार स्रोतको संरक्षण गरी सिंचाईको सुनिश्चितता गरिने छ । ३.वन सम्पदाको संरक्षण र विस्तार गरिने छ ।
३. आधुनिक सिंचाई प्रणालीमा जोड दिने ।	१.सिञ्चित भूमिको क्षेत्र बढाउन थोपा सिंचाई तथा लिफ्ट सिंचाई प्रणाली लगायतका आधुनिक सिंचाई प्रविधिको प्रयोग गरिने छ ।

६.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ६.३.८.१ सिंचाईका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.३.८.१	धान खेति हुने खेतहरुको लागि सिंचाईको प्रबन्ध गर्दै लगिने छ	P2

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.३.८.२	लङ्केखोला बगुवा सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.३	घ्याङखोला सिंचाई आयोजना (ठुली बेंशी)	P2
६.३.८.४	घ्याङखोला सिंचाई आयोजना (मेलुङ १ पवटी)	P2
६.३.८.५	तामाकोशी सित्तली बेशी आयोजना	P2
६.३.८.६	सातधारे सिंचाई आयोजना मेलुङ ४	P2
६.३.८.७	फङ्केखोला नौसय बेशी सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.८	घ्याङखोला टारीखेती सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.९	लङ्केखोला बाँशबोट सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.१०	अरले सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.११	घ्याङखोला सिंचाई आयोजनको DPR गरी पूनर्निर्माण गर्ने	P2
६.३.८.१२	एयस लिफ्टीङ माध्यमबाट अँधेरी खोलाको पानी सिम्टे सम्म ल्याउनका लागि DPR गरी योजना अगाडि बढाउने	P2
६.३.८.१३	अँधेरी सिस्ने खोला अमाले मट्टी टार सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.१४	अँधेरी, कमेरे, काभ्रेखोला सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.१५	सर्वयाम सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराइ कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढाउने खालका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	P2
६.३.८.१६	भाटाघारी सिंचाई आयोजना DPR गरी पुनर्निमाण गर्ने	P2
६.३.८.१७	घ्याङखोला टाहार खेत जाने माथिल्लो कुलो DPR सहित पुनर्निमाण गर्ने	P2
६.३.८.१८	रिठ्ठे छाँगो सिंचाई आयोजनाको पुनर्निर्माण गर्ने	P2
६.३.८.१९	च्यासेघारी मुहान सिचाइ आयोजना निर्माण गर्ने	P2
६.३.८.२०	सवै खेति योग्य जमिनमा सिंचाई सुविधा पुर्याइने छ ।	P2
६.३.८.२१	बुङथली सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.२२	गंगा जमुना सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.२३	ठुटे पिपल रुख मुनी धनुके सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.२४	शैलुङ्ग फेदी-हिले सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.२५	केशर पानी-चौरी खोला-काउले सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.२६	शल्ले घट्ट खोला-जामुने-हरिसिद्धि पाखर्क सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.२७	मंसिरे खोला-भांगे चौर-पनित-साँखिने सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.२८	मंसिरे खोला-कुडुले खेत सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.२९	पैंयाखेत बाँसघारी, दियाले सिंचाई आयोजना	P2
६.३.८.३०	फङ्के खोलो मुलकुलो सिंचाई आयोजना	P2

अनुसूचीमा ३ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

६.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा १३ हेक्टर जमिनमा सिञ्चित क्षेत्रको विस्तार हुनेछ । सिंचाई कुलोको लम्वाइ विस्तार गरी ४० कि.मि. पुऱ्याइनेछ । वर्षभरि सिंचाई पुगेको जमिन७२.५८ प्रतिशत पुग्नेछ । सिंचाई आयोजनाको विस्तार तथा कुशल व्यवस्थापन एवं आधुनिक सिंचाई प्रणालीको विकास गरी दिगो आर्थिक वृद्धि प्राप्त गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा गाउँपालिकाले सहयोग पुऱ्याउन सक्दछ ।

६.४ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा

६.४.१ वर्तमान अवस्था

उर्जा सहज जीवनयापनका लागि अपरिहार्य साधन हो । सामाजिक विकासक्रम सँगसँगै जलविद्युत र वैकल्पिक उर्जाको विकास एवं प्रयोग बढ्दो छ । गाउँपालिकाको आफ्नै जलविद्युत आयोजना नभए तापनि गाउँपालिका भएर वहने तामाकोशी नदीबाट ७० कि.वा. जलविद्युत उत्पादनको सम्भाव्यता रहेको छ । चालु र निर्माणाधीन अवस्थामा रहेका आयोजनाहरु वैकल्पिक तथा अन्य उर्जा उत्पादन क्षमता ४० किलोवाट रहेको छ । ९९ प्रतिशत परिवारमा जलविद्युत सुविधा पुगेको छ । २.५० प्रतिशत र ०.३६ प्रतिशत परिवारले क्रमशः वायो ग्याँस र सौर्य उर्जा प्रयोग गर्ने गर्दछन् । यो तथ्यले अझै पनि उर्जा विकास र विस्तारका लागि गाउँपालिकाले लगानी बढाउनुपर्ने आवश्यकता देखाउँदछ ।

६.४.२ मुख्य समस्याहरु

उद्योगधन्दा तथा व्यवसायको बढ्दो क्रमले गाउँपालिकाको उर्जा माग बढ्ने देखिन्छ । वातावरणमैत्री संघ र प्रदेश सरकारका नीति बमोजिम सौर्य उर्जा लगायत अन्य वैकल्पिक उर्जा प्रवर्धनका लागि सहयोगी वातावरण सिर्जना भएको छ । गाउँपालिकाको उर्जा माग धान्ने उर्जा उत्पादनका लागि विद्यमान आयोजनाले थेग्ने सम्भावना देखिन्छ । तर सम्भावित जलविद्युत उत्पादनका लागि लगानीको अभाव छ । विद्युत सेवा विस्तारका लागि कानूनी एवं प्रक्रियागत कठिनाइ देखिन्छ । वैकल्पिक उर्जा प्रवर्धनमा दक्ष जनशक्तिको अभाव छ । गाउँपालिकावासीमा नवीकरणीय उर्जाका बारेमा यथार्थ जानकारी पाइँदैन ।

६.४.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

जलविद्युत एवं वैकल्पिक उर्जाको विस्तार मार्फत स्वच्छ वातावरणको निर्माण गर्नु, दाउरोको प्रयोगमा कमी ल्याउनु, वातावरण अनुकूल उर्जा प्रयोगमार्फत स्वस्थ जीवनशैलीको प्रत्याभूति गर्नु यस क्षेत्रका अवसर हुन् । सर्वसुलभ मूल्यमा वैकल्पिक उर्जा उपलब्ध गराउनु, सबै घरधुरीमा विद्युत सेवाको विस्तार गर्नु, जलविद्युत आयोजनाको निर्माण गर्नु यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरु हुन् ।

६.४.४ सोच

विद्युत, नवीकरणीय र वैकल्पिक उर्जा उज्यालो भविष्य ।

६.४.५ लक्ष्य

उर्जाको प्रयोग बढाई आर्थिक, सामाजिक र प्रशासनिक कार्य सक्षम बनाउने ।

६.४.६ उद्देश्यहरु

- विद्युत सेवाको विस्तार गर्ने
- वैकल्पिक उर्जाको पहुँच वृद्धि गर्नु

६.४.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ६.४.७.१ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. सबै घरपरिवार र आर्थिक इकाइमा विद्युतसेवाको पहुँच विस्तार गर्ने ।	१.घरेलु उद्योग एवं कलकारखानामा विद्युतको वितरण प्रणाली सहज बनाइने छ । २.विद्युत वितरण प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाई विद्युतको कुशल उपयोगलाई जोड दिइने छ ।
२. विद्युत उत्पादनको परिमाण बढाउन एकीकृत पूँजी विकासको वातावरण मिलाएर संयुक्त पूँजी परिचालन गरी विद्युत उत्पादन क्षमता बढाइने र उत्पादित विद्युत राष्ट्रिय प्रसारण लाइनमा जोडने कार्यक्रम ल्याइने ।	१. स्वच्छ उर्जा उत्पादनका लागि स्थानीय उर्जाकोष स्थापना गरिने छ । २. नवीकरणीय उर्जा उत्पादन र प्रयोग गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।
३.वैकल्पिक उर्जाको सम्भावित प्रयोगकर्ताको पहिचान गर्ने	१.वातावरण प्रतिकूल उर्जाका स्रोतको प्रयोगमा कमी ल्याइने छ । २.वैकल्पिक उर्जा उत्पादन गरी उर्जाको माग पूरा गरिने छ । ३.वैकल्पिक उर्जा प्रयोगकर्तालाई प्रोत्साहन गरिने छ ।

६.४.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ६.४.८.१ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.४.८.१	बैकल्पिक उर्जाको उपयोग गरी सडक बत्ती जडान गर्ने कार्यलाइ अभियानका रुपमा सञ्चालन गर्ने	P1
६.४.८.२	आवश्यकताका आधारमा लिफ्ट सिंचाई योजना सञ्चालन गर्ने	P1
६.४.८.३	उज्यालो मेलुङ अभियान अन्तरर्गत वडाका महत्वपूर्ण मठ मन्दिर, विद्यालय तथा टोल बस्तीमा सौर्य बत्ती जडान कार्यक्रम लाई बढावा दिने	P1
६.४.८.४	ग्रामिण विद्युतिकरणमा नाङ्गा तारहरुलाई विस्थापीत गर्दै सुरक्षित कालो तार मार्फत सुरक्षित विद्युतीकरणमा जोड दिने	P1
६.४.८.५	गोवर ग्याँस तथा सौर्य उर्जालाई अधिकतम प्रयोग गर्ने खालका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	P1

अनुसूचीमा ३ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

६.४.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको प्रथम वर्षमा सबै घरधुरीमा विद्युतको पहुँच पुग्नेछ । वायो ग्याँस र सौर्य उर्जा प्रयोग गर्ने परिवार क्रमशः ७ र ५ प्रतिशत पुग्नेछ । पर्याप्त मात्रामा जल विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जाको उत्पादन मार्फत जलवायु परिवर्तनको प्रभाव नियन्त्रण गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग मिल्नेछ ।

६.५ सञ्चार तथा सूचना प्रणाली

६.५.१ वर्तमान अवस्था

प्रभावकारी सूचना प्रणालीको विकास मार्फत योजनावद्ध विकासका कार्यक्रमहरुको निर्माण र सञ्चालनमा सहज वातावरणको सिर्जना हुन्छ। गाउँपालिकामा गाउँपालिकाको वस्तुस्थितिको बारेमा तथ्याङ्क संकलन गर्ने कार्यको थालनी भएसँगै गाउँपालिकाको यथार्थस्थितिबारे सबैमा जानकारी पुग्ने वातावरण सिर्जना भएको छ। आधार वर्षमा ७७.५१ प्रतिशत परिवारले टेलिभिजनको प्रयोग गरेका छन् भने ८.२८ प्रतिशत परिवारमा इन्टरनेटको सुविधा पुगेको छ। आम सञ्चारमा प्रतिव्यक्ति ७० रुपैया बजेट बिनियोजन गरिएको छ।

६.५.२ मुख्य समस्याहरु

गाउँपालिकामा ७२ प्रतिशत साक्षरता दर पुग्नु, स्थानीय सरकार मार्फतगाउँपालिकामा विद्युतीय सेवा उपलब्ध गराउने प्रयासको थालनी गरिनु, कृषि र व्यवसायको प्रवर्धनसँगै आयस्तर बढ्ने क्रममा हुनाले गाउँपालिकाको सञ्चार तथा सूचना प्रणलीको विकासका लागि सकारात्मक वातावरणको सिर्जना गरेका छन् । यद्यपि आधुनिक सूचना प्रविधि विस्तारमा बजेटको अभाव, भौगोलिक अवस्थितिका कारण सोचेअनुरुपको सूचना प्रणाली निर्माण हुन नसक्नु, तथ्याङ्कसंकलनमा कठिनाइ, व्यवस्थित सूचना प्रणालीको विकास हुन नसक्नु जस्ता समस्याका कारणले गर्दा यो क्षेत्रको समयानुकूल विकास हुन सकेको छैन ।

६.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

गाँउपालिकावासीबाट आवश्यक तथ्याङ्क सहजरुपमा प्राप्त गर्नु, आधुनिक सूचना प्रविधिमा पहुँच बढाउनु, सुचना प्रविधिको सही सदुपयोगको वातावरण निर्माण गर्नु यस क्षेत्रका मुख्य चुनौती रहेका छन् । सूचना प्रविधि मार्फत ग्रामीण चेतनास्तरमा वृद्धि ल्याउनु, सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत शैक्षिक गुणस्तरमा वृद्धि गरी विकासलाई गति दिनु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् ।

६.५.४ सोच

सुचना प्रविधिमैत्री गाउँपालिका ।

६.५.५ लक्ष्य

शिक्षा, स्वास्थ्य, सामाजिक, आर्थिक, प्रशासनिक लगायतका सेवामा सूचना प्रविधिको पहुँच बढाउने ।

६.५.६ उद्देश्यहरु

- दूरसञ्चारका साधनको पहुँच बढाउनु,
- ग्रामीण सूचनामा सबै वर्ग,जाति, र भाषीको पहुँच बढाउनु

६.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ६.५.७.१ सञ्चार तथा सूचना प्रणालीका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. गाउँपालिकाका सबै वडामा सञ्चारका साधनको पहुँच बढ्ने ।	१.गाउँपालिकावासीको आयस्तरमा वृद्धि गरी सञ्चारका साधनमा पहुँच बढाइने छ । २.सूचना प्रविधिको विस्तारका लागि आवश्यक पूर्वाधारको विकास गरिने छ ।
२. सार्वजनिक स्थलमा सूचनामुलक सामग्री राखी जनचेतना बढ्ने ।	१.सबै समुदायलाई गाउँपालिकाका गतिविधिबारे सुसूचीत हुने व्यवस्था मिलाइने छ । २.सार्वजनिक स्थलमा पत्रिका तथा सञ्चारका साधनको व्यवस्था गरिने छ । ३.गाउँपालिकामा सञ्चारका साधनको प्रवर्धनगरिने छ ।

६.५.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ६.५.८.१ सञ्चार तथा सूचना प्रणालीका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.५.८.१	स्मार्ट गा पा स्मार्ट वडा अभियान सञ्चालन गर्ने	P3
६.५.८.२	वडा, विद्यालय लगायत सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाइ भरपर्दो इन्टरनेट मार्फत डिजिटल सेवा प्रवाहलाइ सार्वजनिक तथा सरलीकरण गर्ने	P3
६.५.८.३	वडा लगायत वडा स्तरमा सञ्चालीत सार्वजनिक सेवाहरुलाइ डिजिटाइजेशन गरी सो को सार्वजनिक र सर्बसाधारणको पहुँचमा अभिवृद्धि गर्ने ।	P3

अनुसूचीमा ३ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

६.५.९ अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्त्यसम्ममा सबै घर परिवारमा टेलिभिजनको पहुँच हुनेछ । इन्टरनेट प्रयोगकर्ताको संख्या ३४ प्रतिशत पुग्नेछ । आम सञ्चारमा प्रतिव्यक्ति रु ३०० बजेट बिनियोजन गरिनेछ । गाउँपालिकामा सरल सूचना सामग्रीको विकास तथा आम सञ्चारका साधनको पहुँच पुऱ्याउन सकेको खण्डमा समावेशी विकासको दिगो लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग मिल्नेछ ।

६.६ ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधार

६.६.१ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा साक्षरता दरको वृद्धिसँगै स्थानीय स्तरमा चेतनाको स्तर पनि बढ्दै गएको छ । गाउँपालिकाका महिला समूह तथा वनउपभोक्ता समूह, सिंचाई समूह लगायतका समूहले स्थानीय गतिविधिलाई वातावरणमैत्री रुपमा सञ्चालन गर्नमा केहीहदसम्म सहयोग पुऱ्याइरहेका छन् । यस परिदृश्यमा फोरहमैलाको व्यवस्थापन तथा ढल निकासलाई व्यवस्थित गराउने प्रयासको थालनी

भएको छ । सडक विस्तार र अन्य भौतिक निर्माण पूव निर्धारित योजना बिना विस्तार हुँदै गएका र यस्ता योजना कार्यान्वयन हुँदा फोहर मैला र वातावरण व्यवस्थापनका पक्षहरुलाई कम प्राथमिकता दिइएकाले चुनौति थपिँदै गएको अवस्था छ ।

गाउँपालिकाका सबै वडामा सार्वजनिक शौचालयको विस्तार गर्ने योजना बनाइएको छ । ढल निकास तथा फोहरमैलाको व्यवस्थापनका बारेमा जनचेतना बढ्दै गएको भए तापनि गाउँपालिकाले यस क्षेत्रमा ठोस कदम चाल्न सकेको छैन । यद्यपि गाउँपालिकाका नीति तथा कार्यक्रममा विभिन्न योजनाहरु भने बनाइने गरिएको छ ।

६.६.२ मुख्य समस्याहरु

ढल निकास तथा पूर्वाधार निर्माणका लागि आवश्यक बजेटको अभाव देखिन्छ । स्थानीय वासिन्दामा परम्परागत फोहरमैला निकास र व्यवस्थापन बारेका शीप आधुनिक निर्माणको ढाँचामा प्रयोग गर्न सकिएको छैन । सडक, सार्वजनिक स्थल र घरबाट निस्कने फोहरको एकीकृत व्यवस्थापन संयन्त्र बनाउन प्राविधिक कठिनाइहरु छन् । ठोस र तरल, सड्ने र नसड्ने फोहर व्यवस्थापनमा समान धारणा, शीप र जिम्मेवारी बोध हुन सकेको छैन । सडकको नाली, ह्युम पाइप लगायतका ढल निकासका सामग्रीको प्रयोगको महत्त्वका बारेमा सर्वसाधारणमा चेतना कम छ । फोहरमैला प्रशोधनका लागि पर्याप्त कार्यहरु गर्न सकिएको छैन ।

६.६.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

छिमेकी गाउँपालिकामा ढल तथा फोहरमैला निकासका लागि गरिएका प्रयासहरुबाट गाउँपालिकालाई आवश्यक योजना बनाउन मद्दत पुग्नेछ । वातावरणमैत्री नीति तथा योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनको चरणमा रहेका छन् । फोहरमैलामा कार्यरत कर्मचारीहरुको सेवा सुविधामा स्तरोन्नति गरिएको छ । यी सबै कार्यले यस क्षेत्रको विकासका लागि वातावरण सिर्जना गरेका छन् । ढल निकास तथा फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधारको लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था गर्नु, डम्पिङ साइटको वातावरणमैत्री व्यवस्थापन गर्नु, फोहरमैला प्रशोधन प्रविधिको प्राप्ति गरी प्रयोग गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

६.६.४ सोच

फोहरमैलाको व्यवस्थापन मार्फत स्वच्छ गाउँपालिकाको निर्माण ।

६.६.५ लक्ष्य

ढल एवं फोहरमैलाको व्यवस्थित निकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारको निर्माण गर्ने ।

६.६.६ उद्देश्यहरु

- सुरक्षित र व्यवस्थित ढल निकासको व्यवस्था गर्नु,
- फोहरमैला प्रशोधनका लागि निजी संस्थालाई प्रोत्साहन गर्नु ।

६.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ६.६.७.१ ढल निकास, फोहोरमैला प्रशोधन पूर्वाधारका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.सुरक्षित र व्यवस्थित ढल निकासका लागि दीर्घकालीन ढल निकास मार्ग तय गर्ने ।	१.सडक एवं खोलानालाको संरक्षण हुनेगरी ढल निकास मार्गको दिगो व्यवस्था गरिने छ । २.प्रत्येक वडामा ह्युम पाइपयुक्त ढल निकासको व्यवस्था गरिने छ ।
२. फोहरमैला प्रशोधनका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	१.सुरक्षित डम्पिङ साइटको निर्माण गरिने छ । २.निजी क्षेत्रलाई फोहरमैला रिसाइक्लिङका लागि प्रोत्साहन गरिने छ ।

६.६.८ मुख्यकार्यक्रमहरुतथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ६.६.८.१ ढल निकास, फोहोरमैला प्रशोधन पूर्वाधारका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.६.८.१	ग्रामिण तथा बजार क्षेत्रबाट उत्सर्जन हुने फोहरलाइ व्यवस्थापन गर्न ल्याण्डफिल्ड साइटको व्यवस्थापन गरिने छ ।	P2

अनुसूचीमा ३ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

६.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापन भई स्वच्छ गाउँपालिकाको निर्माण हुनेछ । व्यवस्थितरुपमा ढलको निकास हुनेछ ।

६.७ सार्वजनिक निर्माण

६.७.१ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकाको प्रशासनिक संरचना विकासको क्रममा रहेको हुँदा गाउँपालिकालाई आवश्यक पर्ने सार्वजनिक भवन निर्क्यौल तथा निर्माणका योजनाहरु बन्ने क्रममा रहेका छन् । विद्यमान समयमा प्रहरी चौकी, स्वास्थ्य चौकी, विद्यालय, गाउँपालिकाको कार्यालय सञ्चालनमा रहेको छन् भने सार्वजनिक क्षेत्रगत सूचना केन्द्र, भण्डारण केन्द्र, सांस्कृतिक ग्राम लगायतका अन्य सार्वजनिक भवन अझैपनि योजनामा सिमित रहेका छन् । वडागत सेवा सुविधाका लागि विद्यमान सार्वजनिक भवन अपुग देखिन्छन् ।

६.७.२ मुख्य समस्याहरु

वि.सं. २०७३ को स्थानीय तह क्षेत्र निर्धारण आयोगको सिफारिस अनुसार साविकका गा.वि.स.हरु टुक्रयाएर वा गाभेर हालका गाउँपालिकाहरुको प्रशासनिक संरचना तयार भएको छ । स्थानीय प्रशासन र राजनितीक संरचनामा यसले सहजता थपेको छ । नागरिकहरुका अत्यावश्यक सेवा उपभोग गर्ने अधिकारमा सहजता पनि थपेको छ । तर, पुरानो गा.वि.स.का केन्द्रहरुलाई नै अहिलेको वडा केन्द्रको रुपमा प्रयोग गरिएकाले सबै सर्वसाधारणलाई सेवामा समान पहुँच पुऱ्याउन कठिन छ ।

स्वास्थ्य, खानेपानी, खोप र अन्य सेवालिने सेवाग्राही वडाकेन्द्रबाट टाढा छन् । वडा र गाउँपालिका केन्द्रबाट दिईने सेवाहरुलाइ व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन भौतिक संरचनाले प्रत्यक्ष प्रभावपारेको छ । प्रशासन, विषयगत शाखा, गोदाम र आपतकालीन प्रयोजनका लागि न्यूनतम सुविधा सहितका भवन निर्माण गर्न र नागरिक सेवाको दायरा बढाउन आवश्यक पर्ने भवन तथा अन्य पूर्वाधार निर्माण्का लागि आवश्यक जमीन व्यवस्था गर्न समस्या छ ।

६.७.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

गाउँपालिकाको आफ्नै आन्तरिक आय छ, संघ र प्रदेशबाट प्राप्तहुने अनुदान विधि सम्मत खर्चगर्ने अधिकार पनि स्थानीय गाउँपालिकासँग छ । गाउँपालिकाको प्राविधिक शाखाले भौतिक निर्माण तथा व्यवस्थापनको नेतृत्व गर्छ तर निर्माण सामग्री तथा निर्माण स्थलको टुङ्गो लगाउन र व्यवस्थापन गर्न चुनौतिपूर्ण छ । अहिले स्थानीय सेवाका इकाइहरु कहाँ राख्ने, खाने पानी तथा सडक व्यवस्थापनको विषय विवाद रहित कसरी बनाउने जस्ता सवालमा धेरै विमतिहरु छन् ।

६.७.४ सोच

सार्वजनिक सेवाका लागि पर्याप्त र प्रभावकारी निर्माण ।

६.७.५ लक्ष्य

व्यवस्थित सार्वजनिक सेवाका लागिआवश्यक भवन तथा भौतिक साधनको व्यवस्था गर्ने ।

६.७.६ उद्देश्यहरु

- सार्वजनिक भवनलाई बाल तथा अपांङ्गमैत्री बनाउनु
- सार्वजनिक उद्यान्नको निर्माण तथा संरक्षण गर्नु

६.७.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ६.७.७.१ सार्वजनिक निर्माणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.सार्वजनिक भवनमा बाल तथा अपाङ्गमैत्री पूर्वाधारको निर्माण गर्ने	१.सार्वजनिक भवनलाई बाल तथा अपाङ्गमैत्री बनाइ सबैको पहुँच बढाइने छ । २.सार्वजनिक भवन तथा उद्यान्नको नियमित मर्मत संभार गरिने छ ।

२.सार्वजनिक उद्यान्नको संख्या वृद्धि गरी वातावरण प्रवर्धन गर्ने	१.सार्वजनिक उद्यान्नको संरक्षणमा स्थानीय युवा तथा महिलालाई सहभागी गराइने छ ।

६.७.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ६.७.८.१ सार्वजनिक निर्माणका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.७.८.१	संस्थागत तथा सार्वजनिक निर्माणलाई आवश्यकताका आधारमा व्यवस्था गरिने छ ।	P3
६.७.८.२	पवटीको वडा कार्यालय भैरहेको जिर्ण भवनलाई भत्काइ नयाँ संरचना निर्माण गर्ने	P3
६.७.८.३	जेष्ठग्रामको निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने	P2
६.७.८.४	पार्कको निर्माण गरी सञ्चालन गर्ने	P3
६.७.८.५	सामुदायिक तथा सहकारी भवनहरुको निर्माण गर्दै जाने	P3
६.७.८.६	वडा कार्यालयको नयाँ भवन निर्माण	P3
६.७.८.७	सरस्वती वाल विकास केन्द्रको नयाँ भवन निर्माण	P2
६.७.८.८	ऐसेलु चौरमा (पुरानो गाविस भवन छेउ) DPR गरी पार्कको निर्माण गर्ने	P3
६.७.८.९	संस्थागत तथा सार्वजनिक निर्माणलाई आवश्यकताका आधारमा व्यवस्था गरिने छ ।	P3
६.७.८.१०	जेष्ठग्रामको निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने	P2
६.७.८.११	सामुदायिक तथा सहकारी भवनहरुको निर्माण गर्दै जाने	P3
६.७.८.१२	मठ मन्दिर, गुम्वाहरुको जिर्णोद्धार गर्दै जाने	P2
६.७.८.१३	मेलुङ बजार रहेको सार्वजनिक जग्गामा DPRगरी धर्मशालाको निर्माण गर्ने	P2
६.७.८.१४	निकासी हिल्सा गुम्वाको DPRगरी गुम्वाको स्थाइ संरचनाको निर्माण गर्ने	P3
६.७.८.१५	पार्कको निर्माण गरी सञ्चालन गर्ने	P3

अनुसूचीमा ३ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

६.७.९ अपेक्षित उपलब्धि

सार्वजनिक सेवाका लागि पर्याप्त र सुरक्षित भवन निर्माण भएको हुनेछ ।

परिच्छेद सात : वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन

७.१ वन विकास तथा व्यवस्थापन

७.१.१ वर्तमान अवस्था

वनसम्पदाको संरक्षण र व्यवस्थापनले स्वच्छ वातावारण कायम गर्न, जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्न, वन आधारित उद्योगको विकास गर्न तथा पर्यटन प्रवर्धनमा ठूलो टेवा पुऱ्याउँदछ। वन व्यवस्थापनमा समुदायको सहभागिता, वन उपजमा सबै समुदायको समान पहुँच एवं जैविक विविधताको संरक्षण मार्फत वन क्षेत्रको दिगो विकास गर्न सकिन्छ । मेलुङको आधाभन्दा बढी क्षेत्रफल (५२.०७ %) वनले ओगटेको छ ।

दिगो वन व्यवस्थापन र उपयोगमा १९६९ घरधुरीको पहुँच पुगेको छ। वार्षिक ४.६७ मे.टन उच्च मूल्यका जडीबुटी र गैरकाष्ठ वन पैदावारको उत्पादन हुने गरेको छ । कुल वन क्षेत्र मध्ये २२०८ हेक्टर वनक्षेत्रफल समुदायबाट व्यवस्थापन गरिएको छ । वन तथा वनपैदावारको संरक्षण तथा वातावरण मैत्री वनपैदावारको उपयोगका लागि आधारवर्षमा २२ वटा सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिलाई तालिम प्रदान गरिएको छ । वन व्यवस्थापनमा सबै वर्ग र प्रतिनिधिको सहभागिता जनाउन सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिमा दलित तथा महिलाको अनिवार्य सहभागिता गराइएको छ ।

७.१.२ मुख्य समस्याहरु

वन क्षेत्रको समयानुकूल व्यवस्थापन हुन नसक्नु, आवश्यक ज्ञानको अभावमा जैविक विविधता संकटमा पर्ने सम्भावना देखिनु, समुदाय संलग्न नभएको स्थानमा वन अतिक्रमण बढ्नु, वन पैदावारको चोरी निकासी, सडक पूर्वाधार विकास गर्दा वातावरणीय सन्तुलनमा विशेष ध्यान नदीइनुयस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

७.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

वन क्षेत्रमा रहेका जैविकि विविधताको संरक्षण गर्नु, वन पैदावारमा समान पहुँचको अवस्था सिर्जना गर्नु, वन आधारित जडीबुटीको प्रशोधन एवं व्यावसायिक प्रयोग गर्नु यस क्षेत्रका प्रहुख चुनौतीहरु हुन् ।दिगो वन व्यवस्थापन र उपयोगमा समुदायको पहुँच बढ्दै जानु, वन आधारित उद्योगको स्थापना तथा विकास मार्फत रोजगारीको सिर्जना गर्नु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् साथै वनको संरक्षण मार्फत कार्वन सञ्चितमा वृद्धि गरी भावी आम्दानीको आधार तय गर्ने सम्भावना पनि देखिन्छ ।

७.१.४ सोच

उद्यमशीलता र जीविकोपार्जनका लागि वन ।

७.१.५ लक्ष्य

वन सम्पदाको वैज्ञानिक व्यवस्थापन मार्फत उद्यमशीलताको विकास गर्ने ।

७.१.६ उद्देश्यहरु

- वनसम्पदाको कुशल व्यवस्थापन गरी ग्रामीण जीविकोपार्जनको आधार बनाउनु
- वन आधारित आय आर्जन लघु उद्योगको प्रवर्धन गर्नु

७.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ७.१.७.१ वन विकास तथा व्यवस्थापनका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.वन क्षेत्र (निजी, सामुदायिक, सरकारी, संस्थागत) लाई बहुआयामिक जीविकोपार्जन तथा आय आर्जनको स्रोतको रुपमा विकास गरी स्थानीयहरुको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा योगदान पुऱ्याउने ।	१.वनक्षेत्रको जैविक क्षमता, आर्थिक क्षमता र वातावरणीय सन्तुलनको वस्तुस्थितिबारे विश्लेषण गरी वनका सम्भावित अवसरहरुको खोजी गरिने छ । २.उच्च मूल्य वनस्पतिहरुको खेती बारेको प्राविधिक ज्ञान कृषक र वन उपभोक्ता समिति सदस्य सम्म पुऱ्याइने छ । ३.वन सम्पदामा आधारित पर्यटनको विकास गरिने छ । ४.वन क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापन गरी स्थानीय वातावरणको संरक्षण गरिने छ । ५.वन पैदावरको सिर्जनात्मक प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिने छ ।
२.वन आधारित अवसर (कृषि वन, उच्च मूल्य वनस्पति, घाँस, गैह्र काष्ठ आदि) को पहिचान प्रयोग र व्यावस्थापन सहित लघु तथा घरेलु उद्योगको विस्तार गर्ने ।	१.वन पैदावारमा आधारित घरेलु उद्योगको उत्पादन वृद्धि गरिने छ । २.घरेलु उद्योग स्थापनाका लागि वित्तीय स्रोतको व्यवस्था गरिने छ । ३.प्राकृतिक तथा भौगोलिक रुपले विविधता युक्त वन क्षेत्रहरु पहिचान गरी वनलाई आयमूलक र मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलाप गर्ने माध्यम बनाइने छ । ४.सामुदायिक वा निजी वनभित्र वार्षिक र बहुवर्षे घाँसे बाली विकास गरी पशु आहारा आपूर्तिमा योगदान पुऱ्याइने छ । ५.काठ तथा गैर काष्ठ उपज संकलन , प्रयोग र निकासी, बजार गुणस्तर र राजस्व परिचालनमा सुधार गरिने छ ।

७.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ७.१.८.१ वन विकास तथा व्यवस्थापनका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.१.८.१	सामुदायिक वन लगायत सवै खालको वनको व्यवस्थापन तथा नियमन गरिने छ साथै सरकारी वन र अन्य वनको सिमांकन गरिने छ ।	P2
७.१.८.२	नर्सरीको स्थापना गरी सामुदायिक वन, सरकारी वन क्षेत्र तथा सडक क्षेत्रमा बहु वर्षिय, बहु उपयोगी बृक्षारोपण तथा संरक्षणका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	P2
७.१.८.३	वन क्षयिकरणलाई रोकथामका लागि वन उपभोक्ता समितिको क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	P2
७.१.८.४	हाल संरक्षणमा रहेका सामुदायिक, निजी वनहरुबाट हुने कार्वन संचितिकरणको एकिन गरी सो को व्यापारका लागि पहल गर्ने	P2
७.१.८.५	सामुदायिक वन लगायत सवै खालको वनको व्यवस्थापन तथा नियमन गरिने छ साथै सरकारी वन र अन्य वनको सिमांकन गरिने छ ।	P2

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.१.८.६	जमिनको बर्गीकरणको आधारमा नीजि सामुदायिक क्षेत्रमा बहु वर्षे बहु उद्धेशिय व्यवस्थापन गरीने छ	P2

अनुसूचीमा४ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

७.१.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा वनले ढाकेको क्षेत्रफल ५४.८ प्रतिशत पुग्नेछ । समुदायबाट २६६० हेक्टर वनक्षेत्रफलको व्यवस्थापन हुनेछ । दिगो वन व्यवस्थापन र उपयोगमा २७०० घरधुरीको पहुँच पुग्नेछ । काठमा आधारित ३ वटा लघु उद्यम तथा उद्योगहरुको प्रवर्धन गरिनेछ । वनको दिगो व्यवस्थापन तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्त गर्नका लागि गाउँपालिकामा वन क्षेत्रको प्रवर्धनमा निजी क्षेत्रलाई संलग्न गराई स्थानीय सामुदायिक वनक्षेत्रको संरक्षण र प्रवर्धनको लागि ठोस कार्ययोजना बनाइ लागु गर्नुपर्दछ ।

७.२ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण

७.२.१ वर्तमान अवस्था

खानेपानी र सिंचाईको प्रमुख आधार जलाधार क्षेत्रको उचित संरक्षण र विकास गर्न सकेमा स्थानीय अर्थतन्त्रले कोल्टे फेर्न सक्दछ । मेलुङ भएर बग्ने तामाकोशी नदी, फड्के खोला, घ्याङ खोला, लड्के खोला लगायतका खोलाहरु एवं भेडपु पोखरी जस्ता अन्य पोखरीहरुको सही सदुपयोग गर्न सकेमा मेलुङमा खानेपानी र सिंचाई सुविधाको सहज पहुँच विस्तार गर्न सकिने अवस्था विद्यमान छ । प्रति वर्ग कि.मि. २०.१० को संख्यामा पाइने जैविक विविधताको संरक्षण गर्न सकेमा गाउँपालिकाको पर्यावरणीय सन्तुलन कायम राख्न मद्दत पुग्ने देखिन्छ । यसका लागि आवश्यक कार्ययोजना बनाएर अघि बढ्नु आवश्यक देखिन्छ ।

७.२.२ मुख्य समस्याहरु

गाउँपालिकामा सिंचाई समूह तथा वन उपभोक्ता समूहको गठन हुनु, गाउँपालिकाको दुई वटा स्थानमा एकीकृत जलाधारको व्यवस्थापन गरिनु, एउटा जडीबुटी प्रशोधन र भण्डारण उद्योग सञ्चालनमा हुनु, दिगो वन व्यवस्थापन र उपयोगमा समुदायको पहुँच बढ्नुले जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षणका लागि सकारात्मक वातावरणको सिर्जना गरेको छ । तर उपलब्ध जलस्रोतको उचित व्यवस्थापन हुन सकेको छैन । सिंचाई सुविधालाई आवश्यकता अनुसार विस्तार गर्न सकिएको छैन भने पोखरी तथा खोलामा प्रदूषण बढ्दै गइरहेको छ । स्थानीय प्रजातिहरु लोपोन्मुख हुने अवस्थामा छन् ।

७.२.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

उपलब्ध खोला तथा पोखरीको संरक्षण मार्फत आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी गाउँपालिकामा आवश्यक पानी तथा सिंचाईको पर्याप्त व्यवस्था मिलाउने सम्भावना देखिन्छ । तर भौगोलिक अवस्थिति र चेतनाको कमीका कारण उपलब्ध जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण एवं उपयोग

चुनौतीपूर्ण देखिन्छ। चेतनाको कमी एवं चोरी शिकारीका कारण जैविक विविधता संरक्षणमा चुनौती थपिएको छ।

७.२.४ सोच

जलाधार क्षेत्रको संरक्षण सुरक्षित र स्वस्थ जीवन।

७.२.५ लक्ष्य

जलाधार क्षेत्रको संरक्षण मार्फत खानेपानीको सुविधाको दिगो विकास गर्ने।

७.२.६ उद्देश्यहरु

- जलाधार तथा जैविक विविधताको व्यवस्थित विकास एवं संरक्षण मार्फत ग्रामीण विकास गर्नु
- जलाधार क्षेत्र र जैविक विविधताको संरक्षण गरी वातावरण संरक्षण गर्नु

७.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ७.२.७.१ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. गाउँपालिकाका जलाधार क्षेत्रको संरक्षणमा स्थानीयको सहभागिता गर्ने।	१.स्थानीय कृषक, महिला समूह एवं संघसंस्थालाई जलाधार तथा जैविध विविधताको संरक्षणका लागि प्रोत्साहन गरिने छ। २.प्राचीन ताल तथा पोखरीको संरक्षण गर्नका लागि समुदायमा पहल गरिने छ।
२.जलाधार क्षेत्र तथा जैविक विविधतायुक्त क्षेत्रको यथार्थ विवरण संकलन गरी संवर्द्धनको योजना तयार गर्ने।	१.जलाधार क्षेत्र तथा जैविक विविधता संरक्षणका लागि स्थानीय स्तरमा आवश्यक नीति तथा कानुनको तर्जुमा गर्ने २.जलाधार क्षेत्रका संरक्षण गरी खानेपानी तथा सिंचाईको समस्या समाधानमा योगदान पुऱ्याइने छ।

७.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ७.२.८.१ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षणका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.२.८.१	पोखरी, खानेपानीको मुहान, जलाधार क्षेत्र, सिमसार क्षेत्रको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गरिने छ।	P2
७.२.८.२	अँधेरी तथा घ्याङ खोला जलाधार क्षेत्रको उचित संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गरी जैविक विविधता तथा पानीको मुहानको संरक्षण गर्ने	P2
७.२.८.३	रिठ्ठे छाँगा र लामा छाँगाको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गरी जैविक विविधता जोगाउने खालका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	P2
७.२.८.४	च्याने काउले पानी पोखरी, डाडाँगाउँ साहु टोल पोखरी संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्ने	P2

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.२.८.५	जलाधार तथा जैविक विविधताको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न आवश्यक कार्य योजना बनाइ लागु गरिने छ ।	P2
७.२.८.६	भेड्पु पोखरी, काली पोखरी, फड्के खोला, दम्बुवा खोला, लड्के खोला जलाधार क्षेत्रको उचित संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गरी जैविक विविधता तथा पानीको मुहानको संरक्षण गर्ने	P2
७.२.८.७	सातधारे, झिल्के धारा, सिस्नेघारी, अरले मुहान, साङला देवी खानेपानी मुहान, सराङथली ठुलो खोला वतासे खाने पानी मुहानको संरक्षण गर्ने	P2
७.२.८.८	औंले खोला जलाधार क्षेत्रको उचित संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गरी जैविक विविधता तथा पानीको मुहानको संरक्षण गर्ने	P2
७.२.८.९	भर्याङ खोला क्षेत्रको उचित संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गरी जैविक विविधता तथा पानीको मुहानको संरक्षण गर्ने	P2
७.२.८.१०	मंसिरे खोला क्षेत्रको उचित संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गरी जैविक विविधता तथा पानीको मुहानको संरक्षण गर्ने	P2
७.२.८.११	फड्के खोला जलाधार संरक्षण गरी जैविक विविधता तथा पानीका मुहानहरुको संरक्षण गर्ने	P2

अनुसूचीमा ४ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

७.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्त्यमा जैविक विविधताको उपलब्धतामा वृद्धि भई प्रतिवर्ग कि.मि.२६ वटा जैविक विविधता पाइनेछ । थप एउटा जडीबुटी प्रशोधन र भण्डारण उद्योगको स्थापना हुनेछ । ३ वटा स्थानमा एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन गरिने छ । जलाधार व्यवस्थापन कार्ययोजनालाई मूर्तरुप दिन सकेका खण्डमा तथा स्थानीयको सक्रियतामा जैविक विविधताको संरक्षण गर्न सकिएमा जलवायु संरक्षण र खानेपानी सुविधामा विस्तार गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग मिल्नेछ ।

गाउँपालिकाको जलाधार क्षेत्र तथा जैविक विविधताबारे यथार्थ विवरण प्राप्त हुनेछ, जैविक विविधताको संरक्षणमा स्थानीयको उल्लेख्य सहभागिता बढ्नेछ, ।

७.३ वातावरण संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रण

७.३.१ वर्तमान अवस्था

स्वस्थ जीवनशैलीका लागि स्वच्छ वातावरण र जलवायु अनुकूल गतिविधिको आवश्यकता पर्दछ । रासायनिक पदार्थ र विषादीको न्यून प्रयोग, वातावरणमैत्री पूर्वाधारको विकास एवं प्राकृतिक स्रोतको प्रयोग मार्फत स्वच्छ वातावरणको सुनिश्चितता गर्न सकिन्छ । मेलुङको ५० प्रतिशतभन्दा बढी क्षेत्रफल वनले ढाकिनु वातावरण संरक्षणका दृष्टिकोणले महत्त्वपूर्ण मानिन्छ । दाउरा, मट्टितेल लगायतका परम्परागत उर्जाका स्रोतको प्रयोगमा कमी ल्याउन सकेमा वातावरण अनुकूल घरधुरीको निर्माण गर्न सकिन्छ । यातायातको व्यवस्थित विकास तथा प्रदूषण मापदण्डको निर्धारण नभएका कारण सवारीजन्य प्रदूषणको नियन्त्रण हुन सकेको छैन । साथै मेलुङ चट्याङ, बाढी पहिरो लगायतका

प्राकृतिक विपत्तिबाट अछुतो रहन सकेको छैन । विद्यमान गाउँपालिकाको संरचना विपदको क्षति न्यूनीकरण र प्रदूषण नियन्त्रणका लागि सक्षम देखिदैन ।

७.३.२ मुख्य समस्याहरु

उपलब्ध वन क्षेत्र एवं जैविक विविधताको संरक्षण मार्फत गाउँपालिकालाई हराभरा बनाउन सकिन्छ । तर बढ्दो जनसंख्या, अव्यवस्थित बस्ती विकास, प्राकृतिक स्रोतको अव्यवस्थित प्रयोग, वातावरणमैत्री पूर्वाधारको विकास नहुनु यस क्षेत्रमा प्रमुख समस्याका रुपमा देखा परेका छन् ।

७.३.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

वातावरण संरक्षणका लागि जनचेतना वृद्धि हुनु, वनसम्पदाको संरक्षण मार्फत पर्यटन विकासको सम्भावना हुनु, दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिको आधारमध्ये वातावारण संरक्षण प्रमुख हुनु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरु हुन् । समग्र समुदायमा वातावरण बारे सचेतना फैलाउनु, भूमिमा विषादी प्रयोगमा कमी ल्याउनु, वातावरण मैत्री भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्नु, गाउँपालिकाको बस्ती वरपर हरियाली प्रवर्धन गर्नु, यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

७.३.४ सोच

वातावरण मैत्री गतिविधि मार्फत हरित वातावरणको सुनिश्चितता ।

७.३.५ लक्ष्य

गाउँपालिकामा स्वच्छ वातावरणको सुनिश्चितता गर्ने ।

७.३.६ उद्देश्यहरु

- वातावरण मैत्री भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्नु ।
- प्रदूषणजन्य गतिविधिको रोकथाम गर्नु ।

७.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ७.३.७.१ वातावरण संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.सडक, ढल निकास, भवन निर्माण लगायतका भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्दा वातावरणीय मापदण्ड लागु गर्ने ।	१.भौतिक पूर्वाधार निर्माण मापदण्ड कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन गरिने छ । ३.व्यावसायिक क्रियाकलापबाट सिर्जित फोहोरमैलाको रिसाइक्लिङ्गका लागि प्रोत्साहन गरिने छ ।
२.विद्युतीय तथा वैकल्पिक उर्जाको प्रयोग तथा वन संरक्षणलाई प्रोत्साहन गर्ने ।	१.वैकल्पिक उर्जा प्रयोगका लागि अनुदानको व्यवस्था गरिने छ । २.वन तथा जैविक विविधताको संरक्षण मार्फत स्वच्छ वातावरणको सुनिश्चित गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीतिहरु
	३.वृक्षारोपण कार्यक्रमलाई बढावा दिई ग्रामीण हरियाली कायम गरिने छ ।

७.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ७.३.८.१ वातावरण संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रणका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.३.८.१	डढेलो नियन्त्रण, परम्परागत रुपमा बुकमा पोल्ने कार्यलाइ निरुत्साहित गर्ने	P2
७.३.८.२	जैविक उत्पादन लाइ बढावा दिइ वातावरण संरक्षण तथा प्रदुशण नियन्त्रण गर्ने	P2
७.३.८.३	वडा भित्र यत्रतत्र फालिएका प्लाष्टिक तथा काँच, सिसाको टोल विकास समिति मार्फत संकलन गरी उचित स्थानमा व्यवस्थापन गर्दै प्लाष्टिक मुक्त वडाको घोषणा अभियान सञ्चालन गर्ने	P2
७.३.८.४	वातावरण संरक्षणलाइ प्राथमिकतामा राख्दै प्रदुषण नियन्त्रणको कार्य योजना बनाइ लागु गरिने छ ।	P2

अनुसूचीमा ४ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

७.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

स्वच्छ वातावरणको सिर्जना हुनेछ । जलवायु परिवर्तनको नकारात्मक असरमा न्यूनीकरण हुनेछ । हरित गाउँपालिकाको निर्माण हुनेछ ।

७.४ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरण

७.४.१ वर्तमान अवस्था

विश्वभर भइरहेको तापक्रमको वृद्धिसँगै नेपालमा पनि बढ्दो तापक्रमको अनुभूति गरिएको वर्तमान अवस्थामा स्थानीय स्तरमा जलवायु अनुकूलन गतिविधीलाई प्राथमिकता दिनु अपरिहार्य देखिन्छ । तर गाउँपालिका आधारभूत सेवा सुविधा वितरण र आयको स्रोत वृद्धिका लागि प्रयासरत देखिएको वर्तमान समयमा वातावरणमैत्री स्थानीय गतिविधि तथा जलवायु अनुकूलन औद्योगिक तथा व्यावसायिक क्रियाकलापलाई प्रवर्धन गर्न गाउँपालिकाले ठोस कदम चालेको पाइदैन । यस परिप्रेक्षमा जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरणका लागि कार्ययोजना बनाई लागु गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

७.४.२ मुख्य समस्याहरु

वातावरणमा ह्रास तथा जलवायु परिवर्तन विश्वभरि चिन्ताको विषय बनेको छ । नेपालमा पनि जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असर देखा पर्न थालेका छन् । यसै तथ्यलाई आत्मसात गरी वातावरण मैत्री उर्जाको प्रयोग एवं वनक्षेत्रको संरक्षण तथा संवर्द्धनलाई गाउँपालिकाले प्राथमिकता दिएको छ । प्राङ्गारिक खेतीलाई प्रोत्साहन दिई गाउँपालिकामा सरसफाइ कायम गर्न विविध मापदण्ड निर्धारण गरिएको छ । यद्यपि प्राकृतिक स्रोतको अव्यवस्थित दोहन, वैकल्पिक उर्जाको कम प्रयोग, भूमिमा रासायनिक मलको बढ्दो प्रयोग, फोहरमैलाको बढ्दो उत्सर्जन, बढ्दो शहरीकरणका कारण वातावरणमैत्री समाजको निर्माण गर्न सकिएको छैन ।

७.४.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

वातावरण संरक्षणका लागि जनचेतना वृद्धि हुनु, वनसम्पदाको संरक्षणमा स्थानीयको सहभागिता बढ्नु, फोहरमैला व्यवस्थापनको प्रयास गरिनु, हरियाली गाउँपालिका निर्माणका लागि गाउँपालिकाबाट नीतिगत पहल गरिनु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरु हुन् । रासायनिक मलको बढ्दो प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्नु, प्राकृतिक स्रोत सम्पदाको संरक्षण गर्नु, गाउँपालिकाको बस्ती वरपर हरियाली प्रवर्धन गर्नु, वातावरणमैत्री पूर्वाधारको निर्माण गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

७.४.४ सोच

जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापनमा सक्रिय समाज

७.४.५लक्ष्य

जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना निर्माण गरी जलवायु परिवर्तनको प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरण गर्ने

७.४.६ उद्देश्यहरु

- जलवायु परिवर्तन अनुकूल नीति निर्माण गर्नु
- वातावरणमैत्री आर्थिक सामाजिक क्रियाकलापलाई प्रवर्धन गर्नु

७.४.७रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ७.४.७.१ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.जलवायु परिवर्तन प्रभाव न्यूनीकरणका लागि नीति निर्माण गर्न विशेषज्ञ समिति गठन गर्ने	१.जनसहभागितामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन नीति तयार गरी लागु गरिने छ । २. योजनाका सबै क्षेत्रमा जलवायु अनुकूलनका कार्य समावेश गरिने छ ।
२.गाउँपालिकावासीका क्रियाकलापलाई वातावरणमैत्री	१.औद्योगिक तथा घरायसी क्रियाकलापलाई वातावरण अनुकूल बनाइने छ । २.वातावरणमैत्री उर्जा प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीतिहरु
बनाउन आवश्यक मापदण्ड निर्धारण गर्ने	

७.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ७.४.८.१ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.४.८.१	जलावयू परिवर्तनका नकरात्मक असर तथा प्रभाव सम्बन्धी आम सचेतीकरण गर्दै त्यसबाट बच्नको लागि पालिका स्तरीय अनुकूलनका योजनाहरु तय गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने	P2
७.४.८.२	जलावयू परिवर्तनका नकरात्मक असर तथा प्रभावलाई मध्यनजर गर्दै गा पा क्षेत्रभित्र वर, पिपल, स्वमी, रुद्राक्ष्य, ओखर आदि बोटविरुवाहरु सार्वजनिक स्थलमा बृक्षारोपण गरिने	P2
७.४.८.३	जलावयू परिवर्तनका नकरात्मक असर तथा प्रभाव सम्बन्धी आम सचेतीकरण गर्दै त्यसबाट बच्नको लागि वडा स्तरीय अनुकूलनका योजनाहरु तय गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने	P3

अनुसूचीमा ४ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

७.४.९ अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकामा जलवायु अनुकूलन गतिविधि बढ्नेछ ।

७.५ पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण

७.५.१ वर्तमान अवस्था

पहिरो तथा भू-क्षयको सम्भावित क्षेत्रको पहिचान गरी समयमै व्यवस्थापनका उपायहरुको अवलम्बन गर्न सकेको खण्डमा जनधनको क्षति न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । प्राकृतिक प्रकोपबाट जनधनको रक्षा गर्नु हरेक स्थानीय सरकारको कर्तव्य हो । मेलुङ गाउँपालिकाले पनि बाढी पहिरो तथा नदी व्यवस्थापन मार्फत सम्भावित जोखिमयुक्त परिवारको संरक्षण गर्ने जमर्को गरेको छ । ०.१५ कि.मि. तटबन्धको निर्माण गरिएको छ भने १८ स्थानमा पहिरो रोकथामको लागि पहल गरिएको छ । त्यस्तै गरी बाढीबाट जोखिममा भएका ७ वटा बस्तीको संरक्षण गरिएको छ ।

७.५.२ मुख्य समस्याहरु

गाउँपालिकामा तटबन्ध निर्माण तथा पहिरो रोकथामको प्रयास गाउँपालिकाबाट गरिएको भए तापनि जलवायु परिवर्तन सँगै आउन सक्ने जोखिमको आकलन गरी सोही बमोजिमका कार्ययोजना बनाउन भने सकिएको छैन । विपद व्यवस्थापनका लागि दक्ष जनशक्तिको अभाव रहेको छ भने खोला तथा नदीको अव्यवस्थित दोहन बढ्दो क्रममा रहेको छ ।

७.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

बाढी पहिरोको पूर्वतयारी र व्यवस्थापनका लागि विपद व्यवस्थापन समितिको व्यवस्था, स्थानीयमा बढ्दै गएको चेतना यस क्षेत्रका अवसर हुन् भने दक्ष जनशक्ति एवं स्रोत साधनको अभाव यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

७.५.४ सोच

बाढी पहिरोको पूर्वतयारी र व्यवस्थापन जोखिम रहित जनजीवन ।

७.५.५ लक्ष्य

सम्भावित बाढी पहिरो ग्रस्त क्षेत्रको पहिचान गरी दीर्घकालीन समस्या समाधानका उपाय खोज्ने

७.५.६ उद्देश्यहरु

- बाढी पहिरो व्यवस्थापनका लागि आवश्यक पूर्वाधारको संयोजन गर्नु,
- नदीको समय सापेक्ष व्यवस्थापन गर्नु

७.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ७.५.७.१ पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.समयमै उद्दार गर्न सक्ने प्राविधिक र दक्ष संयन्त्र निर्माण गर्ने ।	१.विपद व्यवस्थापन जनशक्तिको विकास गरिने छ । २.बाढी पहिरो ग्रस्त क्षेत्रको विकासलाई प्राथमिकता दिइने छ । ३.आवश्यकता अनुसार बस्ती पुनर्स्थापनाका लागि गृहकार्य गरिने छ ।
२.नदी तथा जलाधार क्षेत्रकोको प्राकृतिक धारमा असर पुग्ने खालका क्रियाकलाप निष्क्रिय गर्ने ।	१.तटबन्ध तथा नदीको दोहनलाई व्यवस्थापन गरिने छ । २.नदी तथा खोला नजिक रहेका बस्तीको सुरक्षाका उपायहरुको अवलम्बन गरिने छ । ३.बाढी पहिरोको जोखिम न्यूनीकरण गर्न बृक्षरोपण, गरा सुधार, भल नियन्त्रण, ढल नियन्त्रण जस्ता कार्यक्रमहरु बनाएर कार्यान्वयन गरिने । ४.नदीकटान, नदीउकास र भू-क्षयका कारण हुने जोखिम न्यूनिकरण गर्न समुदायमा आधारित जैविक इन्जिनियरिंग गर्ने कायलाई प्राथमिकता दिने ।

७.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ७.५.८.१ पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रणका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.५.८.१	डोजर प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्दै लगिने छ ।	P3
७.५.८.२	पहिरो तथा भुक्षय नियन्त्रणका बायो इन्जिनियरीङ्ग जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	P3

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.५.८.३	भालुस्वाँरा, अँधेरी खोला कटान, रहेले पैरो, विसौना पैरा, बाखेछाप पैरा, पिपल डाडाँ पैरो, भदौरेको पैरो, चिलाउने चउर खोलको पैरो, सल्ले डाडाँ पैरो, झोलुङ्गे पैरो स्थानहरुमा नदी कटान नियन्त्रण गरी बस्ती तथा खेति योग्य जमिनको संरक्षण गर्ने	P3
७.५.८.४	बसेरी पहिरो, चुचे पहिरो, लामा डाडाँ उर्लिने पहिरो, कल्लेरी पहरा मुनी पहिरो, बाँसबोटे डुडाकी काली पहिरो नियन्त्रण गरी बस्ती तथा खेति योग्य जमिनको संरक्षण गर्ने	P3
७.५.८.५	पहिरो नियन्त्रणका लागि आवश्यक कार्य योजना बनाइ लागु गरिने छ साथै भु संरक्षण निति अवलम्वन गरिने छ ।	P3
७.५.८.६	माथिल्लो डम्वुवा भस्मे पाखा गगतेपाखा पीपलबोट लाकुरीबोट चोत्रेधारा अरले बहिकाट भीम मा.वि वडा कार्यालय कालिखोला गहिरी खेत चित्रे फड्के बाविया खर्क पहिरोको रोकथाम तथा नियन्त्रण गरी बस्ती तथा खेती योग्य जमिनको संरक्षण गर्ने	P3
७.५.८.७	दाँथे, जामुने, ऐरालु, बडारेको पैरो रोकथाम तथा नियन्त्रण गरी बस्ती तथा खेति योग्य जमिनको संरक्षण गर्ने	P3
७.५.८.८	कात्तिके घारापाखा, केराघारी, निकासी, सिमपाखाको पहिरोको रोकथाम तथा नियन्त्रण गरी बस्ती तथा खेति योग्य जमिनको सरक्षण गर्ने	P3
७.५.८.९	तामाकोशी नदीले कटान गरी जोखिममा रहेको ज्यामिरे, सित्तली मिल्तीखोलाले कटाने गरेको मिल्ती बजार, फड्के खोलाले कटान गरेको उर्लिने, फड्के बेशी जस्ता स्थानहरुमा नदी कटान नियन्त्रण गरी बस्ती तथा खेति योग्य जमिनको सरक्षण गर्ने	P3

अनुसूचीमा ४ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

७.५.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा ६ कि.मि. बराबरको तटबन्ध निर्माण गरिनेछ । ८५ वटा स्थानमा पहिरो रोकथामको प्रयास गरिनेछ भने बाढीबाट जोखिममा भएका ३० वटा बस्तीको संरक्षण गरिनेछ । गाउँपालिकाद्वारा भूसंरक्षण तथा पहिरो रोकथामका लागि आवश्यक नीति निर्माण गरी जलाधार क्षेत्र तथा वनको संरक्षण गर्न सकेमा भूक्षय रोकथाम गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

७.६ विपद सचेतना, उद्धार तथा पुनःस्थापना

७.६.१ वर्तमान अवस्था

बढ्दो जनसंख्या, शहरीकरण र सामाजिक आर्थिक पूर्वाधारको निर्माणसँगै मानव तथा प्रकृतिद्वारा सिर्जित विपदको सम्भावना बढेर जाने तथ्यलाई नकार्न सकिदैन । आगलागी, महामारी, संक्रामक रोग नियन्त्रणका लागि सक्षम जनशक्ति तथा स्रोतसाधनको व्यवस्था गर्नु अपरिहार्य मानिन्छ । गाउँपालिकामा विपद सचेतना, उद्धार तथा पुनस्थापनाका लागि गाउँपालिका एवं वडा स्तरमा विपद व्यवस्थापन समितिको निर्माण गरिएको छ । तर वर्तमान स्रोत साधन र जनशक्तिले विपदको कुशल व्यवस्थापन गर्न सक्ने अवस्था देखिँदैन ।

७.६.२ मुख्य समस्याहरु

बाढी पहिरो लगायतका प्राकृतिक विपत्तिबाट समयमै जनधनको सुरक्षाका लागि विपद सचेतना, उद्दार र व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउनुपर्ने हुन्छ । भिरालो जमीन, अव्यवस्थित बस्तीका कारण गाउँपालिका प्राकृतिक प्रकोपको जोखिममा रहेको छ । प्राकृतिक एवं मानव सिर्जित विपदवाट बच्नका लागि गाउँपालिकाको संयन्त्रले निरन्तर कार्य गरिरहेको छ । उद्दार र व्यवस्थापनका लागि भौतिक पूर्वाधारको यथोचित विकास नहुनु बाधक तत्वको रुपमा रहेको छ । विपद व्यवस्थापनका लागि दक्ष जनशक्तिको अभाव रहेको छ । प्राकृतिक स्रोतको निरन्तररुपमा अव्यवस्थित प्रयोगले विपद सिर्जना गर्ने वातावरण पैदा गरेका छन् ।

७.६.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

विपदबारे सचेतना बढ्दै जानु, दैवी प्रकोप उद्दार तथा व्यवस्थापन समिति स्थानीय स्तरमा बन्नु, जोखिम न्यूनीकरणमा समुदायको सहभागिता बढ्दै जानु यस क्षेत्रका अवसर हुन् । विपद पूर्वानुमानका लागि आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गर्नु, उद्धार टोलीलाई उद्धारका आधुनिक सामग्रीको व्यवस्था गर्नु, व्यवस्थित बस्ती विकास गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

७.६.४ सोच

विपदको पूर्वतयारी सुरक्षित जीवनको प्रत्याभूति ।

७.६.५ लक्ष्य

सम्भावित विपद तथा जोखिमयुक्त क्षेत्रको पहिचान गरी दीर्घकालीन समस्या समाधानका उपाय खोज्ने

७.६.६ उद्देश्यहरु

- विपद व्यवस्थापनका लागि आवश्यक पूर्वाधारको संयोजन गर्नु,
- विपद सचेतना मार्फत प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित क्षतिको न्यूनीकरण गर्नु

७.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ७.६.७.१ विपद सचेतना, उद्धार तथा पुन:स्थापनाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.विपद व्यवस्थापनका लागि आवश्यक पूर्वाधार तथा सामग्रीको व्यवस्था गर्ने ।	१.विपद व्यवस्थापन समितिको स्तरोन्नती गरिने छ । २.विपद व्यवस्थापनमा प्रयोग हुने आधुनिक सामग्रीको व्यवस्था गरिने छ ।
२.स्थानीय स्तरमा विपद न्यूनीकरणबारे चेतना बढाई सुरक्षित जीवनको सुनिश्चित गर्ने ।	१.प्राकृतिक विपदबारे जनचेतना फैलाइने छ । २.प्राकृतिक स्रोत प्रयोगबाट प्राप्त आयलाई विपद व्यवस्थापनमा प्रयोग गरिने छ ।

७.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ७.६.८.१ विपद सचेतना, उद्धार तथा पुनःस्थापनाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.६.८.१	विपद सचेतिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	P2
७.६.८.२	विपद सम्बन्धी अभिमुखीकराण गर्दै समुदायमा आधारीत विपद जोखिम न्यूनिकरण योजना निर्माण, कार्यान्वयन गर्ने	P1
७.६.८.३	विपद सुरक्षित स्थानहरुको पहिचान गरी समुदाय द्धारा व्यवस्थीत सुरक्षित स्थानको निर्माण तथा सञ्चालन	P1
७.६.८.४	विपद सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिने । विपद पश्चात उद्धारका लागि आवश्यक व्यवस्था गरिने साथै पुनर्स्थापना केन्द्र निर्माण गरिने छ ।	P1

अनुसूचीमा ४ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

७.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

प्राकृतिक विपत्तिबाट हुने जनधनको क्षति न्यूनीकरण हुनेछ । प्रभावकारी विपद व्यवस्थापन हुनेछ ।

अध्याय आठ : लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा

८.१ सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकास

८.१.१ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा संस्थागत विकासलाई क्षेत्रगत विकासको माध्यम बनाउने प्रयास गरिएको छ। सोही बमोजिम आधार वर्षमा २२ वटा सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिलाई तालिम प्रदान गरिएको छ । ४१ वटा कृषक समूह, ९ वटा महिला कृषक समूह, एउटा दलित समूह, २ वटा सिंचाई समूह र ७२ वटा बचत समूहको प्रवर्धन गरिएको छ। यसैगरी धार्मिक तथा सांस्कृतिक समूह तथा पर्यटन समूहको प्रवर्धन गरिएको छ।

८.१.२ मुख्य समस्याहरु

गाउँपालिकामा सा.व.उ.स. लाई वन व्यवस्थापन तालिम प्रदान, कृषक समूह, सिंचाई समूह, बचत समूह, दलित कृषक समूह, सांस्कृतिक समूहको प्रवर्धनमार्फतगाउँपालिकामा संस्थागत जनशक्तिको क्षमता विकासको प्रयास गरिएको छ । १० प्रतिशत वैज्ञानिक वार्षिक कार्ययोजना बनाउन सक्ने सा.व.उ समिति तयार हुनु आफैमा एक उदाहरणीय कार्य हो । यद्यपि गाउँपालिकामा महिला, दलित, सिमान्तकृत वर्ग सम्मिलित संस्थाको आशातीत रुपमा निर्माण तथा विकास गर्न सकिएको छैन । गाउँपालिकाका सामुदायिक संस्थाका कर्मचारीलाई समयानुकुल प्रतिस्पर्धी बनाउन सकिएको छैन ।

८.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

गाउँपालिकाका विभिन्न क्षेत्रगत समूह तथा संस्थाको जनशक्ति विकास गरी रोजगारी तथा स्थानीय उद्यमको विकास गर्ने प्रचुर सम्भावना देखिन्छ । तर सो कार्यका लागि पर्याप्त बजेटको व्यवस्था गर्नु, स्थानीयमा चेतनाको स्तर बढाउनु, सबै क्षेत्रका जनशक्तिको समान विकास गर्नु चुनौतीपूर्ण देखिन्छ ।

८.१.४ सोच

विकासका अवरोध समाधानका लागि संस्थागत जनशक्तिको क्षमता विकास ।

८.१.५ लक्ष्य

संस्थागत जनशक्ति विकास गरी गाउँपालिकाका विकासका अवरोध हटाउने ।

८.१.६ उद्देश्यहरु

- विकासका अवरोध अन्त्य गर्न सक्षम संस्थागत जनशक्तिको विकास गर्नु ।
- संस्थागत जनशक्ति विकास गरी स्वरोजगार प्रवर्धन गर्नु ।

८.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ८.१.७.१ सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.स्थानीय समूह एवं संस्थाका जनशक्तिको क्षमता वृद्धि गरी विकासका अवरोधको अन्त्य गर्ने ।	१.सामाजिक आर्थिक क्षेत्रका विविध संस्थाका जनशक्ति एवं गाउँपालिकाका कर्मचारीको विकासका लागि आवश्यक तालिमको व्यवस्था गरिने छ । २.दक्ष स्थानीय कर्मचारीको विकास मार्फत ग्रामीण विकासका अवरोधहरुको चिरफार गरिने छ ।
२.संस्थागत जनशक्तिको विकास मार्फत स्थानीय स्तरमा युवा तथा महिलालाई स्वरोजगारीका लागि प्रोत्साहन गर्ने ।	१.उद्यमशील तालिम प्रदान गरी गाउँपालिकामा स्वरोजगार प्रवर्धन गरिने छ । २.कृषक, वन तथा बचत समूहको प्रवर्धन गरी क्षेत्रगत विकासलाई बढावा दिइने छ ।

८.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ८.१.८.१ सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकासका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
८.१.८.१	सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकासका लागि व्यक्तिगत तथा सामुहिक नेत्तृत्व सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।	P2

अनुसूचीमा ५ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

८.१.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा वनमा आधारित ९ वटा उद्यमको प्रवर्धन गरिनेछ । वैज्ञानिक वार्षिक कार्ययोजना बनाउन सक्ने २८ वटा सा.व.उ.स.को निर्माण हुनेछ । सा.व.उ.स.(कार्यसमिति) मा महिला र दलित सहभागिता क्रमशः १४ र ४४ प्रतिशत पुग्नेछ । जम्मा६० वटा कृषक समूह, ६ वटा दलित समूह तथा ८७ वटा बचत समूहको प्रवर्धन गरिनेछ । योजना अवधीमा ६ वटा धार्मिक संस्था र ४ वटा सांस्कृतिक समूहको प्रवर्धन गरिनेछ । योजनावद्ध वडागत संस्थागत विकासको पहल गरिएमा लैंगिक समानता तथा समावेशिता एवं मर्यादित कामको प्रवर्धन गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

८.२ नीति तथा कानुन तर्जुमा

८.२.१ वर्तमान अवस्था

स्थानीय सरकारको पुनर्वहालीसँगै गाउँपालिकामा नीति निर्माण गर्ने क्रम बढ्दो छ । यसै क्रममा स्वास्थ्य ऐन, शिक्षा ऐन, सहकारी ऐन, स्वास्थ्य ऐनको निर्माण गरी लागु गरिएको छ । यद्यपि अन्य

क्षेत्रगत नीति, ऐन तथा कानुनको निर्माण हुन सकेको छैन । गाउँपालिकाका गतिविधिलाई थप पारदर्शी बनाउन तथा आर्थिक सामाजिक विकासमा बाधा अड्चनका रुपमा देखिएका नीतिगत समस्या समाधानका लागि जनसहभागितामा नीति तथा कानुन तर्जुमाका लागि गाउँपालिकाले थप पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

८.२.२ मुख्य समस्याहरु

जनताले चुनेका जनप्रतिनिधिहरुबाट स्थानीय सरकारको नेतृत्व हुँदै आएपनि संविधान तथा कानूनले प्रत्याभूत गरेका नागरिकका सेवाहरु व्यवस्थित तरिकाले वितरण गर्न परम्परागत चाल चलन (छुवाछुत, बालश्रम, अन्तरजातीय विवाह, जेष्ठनागरिक माथि हुने अपहेलना, बोक्सी प्रथा) बाधक छन् । शिक्षा तथा चेतनामा सुधार भएको छ र मानसिहरुको बाह्य सम्पर्क पनि बढेको छ तर समाजमा विकृति मान्यताहरु स्थापित छन् ।

८.२.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

संविधानको धारा २१७ ले स्थानीय विवाद मिलाउन र पीडितको अधिकार रक्षाका लागि स्थानीयतहमा एक न्यायिक समिति रहने व्यवस्था गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ४६ ले गाउँपालिकाका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा न्यायिक समिति गठनहुने र उक्त समितिले यही ऐनको दफा ४७ को उपदफा (१) ले तोकेका विवाद निरुपण गर्न सक्ने र अन्य विवादमा मेलमिलापको माध्यमबाट न्याय सम्पादन हुने व्यवस्था गरेको छ । अधिकार बारेका नागरिक शिक्षा र चेतना प्रसारका कार्यपनि निरन्तर चलेका छन् तर पनि कार्यान्वयनको तहमा प्रसस्त चुनौतिहरु छन् ।

८.२.४ सोच

सुशासन र लोकतन्त्रको रक्षाका लागि नीति तथा व्यावहारिक कानुन तर्जुमा ।

८.२.५ लक्ष्य

नीति तथा कानुनको तर्जुमा मार्फत स्थानीय सुशासनको प्रवर्धन गर्ने ।

८.२.६ उद्देश्यहरु

- कानूनी शासन तथा न्याय प्रवर्धनका लागि कानुनको तर्जुमा गर्नु
- प्राकृतिक स्रोतको समुचित उपयोगका लागि नीति तथा कानुनको तर्जुमा गर्नु

८.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ८.२.७.१ नीति तथा कानुन तर्जुमाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. स्थानीय कानुनको निर्माण गरी गाउँपालिकावासीलाई सामाजिक न्यायको अनुभूति दिने ।	१.गाउँपालिकामा शान्ति र सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि जनसहभागितामा कानुन निर्माण गरिने छ । २.सबै जाति, वर्ग र क्षेत्रमा समान न्यायको पहुँच दिलाइने छ ।

रणनीति	कार्यनीतिहरु
२. प्राकृतिक स्रोत सम्पदा संरक्षणका लागि आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने ।	१.प्राकृतिक स्रोत संरक्षण नीति लागु गरी प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण गरिने छ । २. स्रोत परिचालन गर्दा प्राकृतिक क्षमतामा आँच नआउने गरी कार्य गर्न व्यवसाय मिलाइने छ ।

८.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ८.२.८.१ नीति तथा कानुन तर्जुमाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
८.२.८.१	विद्यमान आवश्यकताका आधारमा निति नियमको तर्जुमा गरिने छ	P2
८.२.८.२	स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्नका लागि आवश्यक पर्ने नीति तथा कानुनको तर्जुमा गरी लागु गरिने छ ।	P2

अनुसूचीमा ५ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

८.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकामा कानुनी शासनको सुनिश्चित हुनेछ । स्थानीय प्राकृतिक स्रोत साधनको संरक्षण हुनेछ ।

८.३ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता

८.३.१ वर्तमान अवस्था

दिगो ग्रामीण विकासका लागि विकासका गतिविधिहरुमा जनसहभागिताको आवश्यकता पर्दछ । जनसहभागिताले विकासमा अपनत्वभावको विकास गराउँदछ । लोकतन्त्र र सुशासन प्रवर्धनका लागि पनि जनसहभागिताको खाँचो पर्दछ । स्थानीय योजना निर्माणमा स्थानीयको अनिवार्य सहभागिता हुनुपर्ने प्रावधानसँगै गाउँपालिकाको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा जनसहभागिता बढ्दै गएको छ । यस कार्यमा गाउँपालिकाका क्षेत्रगत समूह र संघसंस्थाले उल्लेख्य भूमिका निर्वाह गरेका छन् । स्थानीय गतिविधिमा स्थानीय स्तरमै निर्माण गरिएका टोल विकास समिति, युवा क्लब आदिको चासो बढ्दै गएको छ । यस परिस्थितिमा राजनीतिक पहुँच र हुनेखानेको इच्छा बमोजिम योजना छनोट हुने परिपाटिमा कमी आउँदै गएको छ ।

८.३.२ मुख्य समस्याहरु

गाउँपालिकाका योजना तर्जुमा गर्न र कार्यान्वयनमा ल्याउनका लागि जनसहभागिता गराउने पर्याप्त वातावरण सिर्जना भएको देखिन्छ । यो अवस्थाको गाउँपालिकाले सही सदुपयोग गर्न सकेको खण्डमा समय अनुकूल विकास गर्न सहज हुने देखिन्छ । तर सबै गाउँपालिकाका बस्तीहरुमा सडक सञ्जाल नपुग्नु, ग्रामिण गरिवी तथा चेतनाको कमी जस्ता कारणले जनसहभागिता बढाउन गाह्रो छ ।

८.३.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

गाँउपालिकाका गतिविधिमा जनसहभागिता बढ्नु, स्थानीय गतिविधिमा चासो राख्नेको संख्या बढ्दै जानु यस क्षेत्रका आवसरका रुपमा रहेका छन् भने यातायातको सहज उपलब्धता नहुनु, जनसहभागितामा राजनीतिक सन्तुलनता कायम राख्नु, विकासमा साझेदारीको महत्त्वलाई महत्त्व दिन नसक्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

८.३.४ सोच

लोकतन्त्रको संस्थागत विकास, समावेशी विकासका लागि वस्तुपरक जनसहभागिता ।

८.३.५ लक्ष्य

ग्रामीण योजना निर्माणमा जनहभागिता बढाई स्थानीय प्रतिनिधिलाई जवाफदेही बनाउने ।

८.३.६ उद्देश्यहरु

- दिगो विकासका लागि योजना निर्माणमा जनसहभागिता बढाउनु,
- विकास निर्माणका योजनाका कार्यान्वयनमा जनसहभागिता बढाउनु ।

८.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ८.३.७.१ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिताका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.गाउँपालिकाका योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि स्थानीयको सुझाव सल्लाहका आधारमा योजनाको निर्माण गर्ने ।	१.स्थानीय योजना निर्माणका बारेमा जनतालाई अग्रिम जानकारी गराउने व्यवस्था मिलाइने छ । २.सुझाव सल्लाह संकलन समतिको गठन गरिने छ ।
२.जनसहभागितामा स्थानीय योजनाको प्राथमिकीकरण गर्ने ।	१.स्थानीय आवश्यकता प्राथमिकीकरण गरी सोही बमोजिम योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन गरिने छ । २.योजना कार्यान्वयनमा जनसहभागिता बढाई स्थानीय प्रतिनिधिलाई जवाफदेही बनाइने छ ।

८.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ८.३.८.१ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिताका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
८.३.८.१	जनसहभागितामा आधारित भौतिक निर्माण योजना कार्यक्रम	P2
८.३.८.२	टोल विकास संस्था गठन तथा परिचालन	P2

अनुसूचीमा ५ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

८.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

स्थानीय गतिविधिमा पारदर्शिता आउनेछ । स्थायी एवं दिगो विकासको आधार तय हुनेछ ।

८.४ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्धन

८.४.१ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा सुशासन तथा विधिको शासन कायम गर्नका लागि नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्धन गर्नु आवश्यक हुन्छ । स्थानीय सरकार आफैँमा नियमनकारी निकायको रुपमा संवैधानिक अधिकार प्राप्त निकाय हो । गाउँपालिकाले न्यायपूर्ण समाज निर्माणका लागि गाउँपालिका प्रहरी, न्यायिक समिति लगायतका संरचनाहरुको निर्माण गरेको छ । यद्यपि यस्ता नियमनकारी संरचनाहरुको समयानुकूल क्षमता विकास तथा भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि गाउँपालिकामा यथेष्ट पहल भने हुन सकेको छैन ।

८.४.२ मुख्य समस्याहरु

योजना दस्तावेज आफैँमा साध्य मात्र हो । योजना वा प्रतिबद्धता तब मात्र सार्थक वा सफल हुन्छ, जब यसले गरेका प्रतिवद्धताहरुले देख्न वा अनुभव गर्न सकिने सार्थक परिणाम दिन्छ । यस मानेमा योजना कार्यान्वयन प्रक्रियामा पारदर्शिता तथा जवाफदेहिताका सवाल महत्त्वपूर्ण हुन्छन् । स्थानीय गाउँपालिका योजना बनाउन, लागु गर्न र योजना अनुगमन गर्न सक्छन तर हाम्रो धरातल र हाम्रा साधन स्रोतहरु परिचालन गर्न परम्परागत चिन्तन हावी छ ।

८.४.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

भौतिक विकास, सामाजिक विकास तथा आर्थिक विकासको संस्थागत नेतृत्व र अगुवाई पनि विगतका उपलब्धिहरुलाई व्यवस्थित गर्दै भावी आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरणका लागि वस्तुपरक र ठोस कार्य गर्दै जानु हो ।अर्को तर्फ विकास प्रक्रिया फरक धारणा, जटिल विषयवस्तुहरुलाई सर्वमान्य ढाँचा भित्र राखिनु राम्रो हुन्छ । नत्र विगतका उपलब्धिहरुले भावी परिवर्तनका सहायक नबन्न सक्छन् । सार्वजनिक कार्यको नियमन गर्न गाउँपालिका अधिकार प्राप्त छ यति हुँदाहुदै पनि सार्वजनिक कार्य विवाद रहित र लाभकारी बनाउन चुनौतिहरु छन् ।

८.४.४ सोच

सुशासनका लागि नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्धन

८.४.५लक्ष्य

गाउँपालिकामा हुने गतिविधिहरुलाई कानुनसम्मत सञ्चालन गराउन नियमनकारी निकायहरुको प्रवर्धन गर्ने

८.४.६उद्देश्यहरु

- गाउँपालिकाको नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्धनका लागि कार्ययोजना तयार गर्नु
- गाउँपालिकाका प्रहरी तथा न्यायिक समितिको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु

८.४.७रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ८.४.७.१ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्धनका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.नियमनकारी संरचनाको प्रवर्धनका कार्यक्रमहरुको तय गर्ने ।	१.नियमनकारी संरचनाहरुका प्रतिनिधिबीच जनगुनासो पुग्ने व्यवस्था मिलाइने छ । २.नियमनकारी संरचनाहरुको विकासका कार्यक्रमहरु लागु गरिने छ । ३.गाउँपालिका गतिविधि तथा सामाजिक घटनाबारे नियमनकारी संरचनाहरुबीच विचार आदान प्रदान गरी आवश्यक रणनीति तय गरिने छ । ५.गाउँपालिकाको निर्देशिका तथा मापदण्ड कार्यान्वयनको अवस्थाबारे विश्लेषण गरिने छ ।
२.गाउँपालिका प्रहरी तथा न्यायिक समितिलाई स्रोत साधन सम्पन्न बनाउने ।	१.गाउँपालिका प्रहरीलाई आवश्यक भवन, यातायातका साधन लगायतका स्रोत साधन उपलब्ध गराइने छ । २. न्यायिक समितिको क्षमता विकास गरिने छ । ३. न्यायिक समितिबाटहुने न्याय सम्पादनको कार्य पारदर्शी, र व्यवस्थित बनाइने छ ।

८.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ८.४.८.१ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्धनका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
८.४.८.१	पालिका भित्र रहेका नियमनकारी संस्थाहरुको प्रवर्धन गर्दै थप नियमनको व्यवस्था गरिने छ ।	P2
८.४.८.२	वडा भित्र रहेका नियमनकारी संस्थाहरुको प्रवर्धन गर्दै थप नियमनको व्यवस्था गरिने छ ।	P2

अनुसूचीमा ५ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

८.४.९अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाका नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्धन हुनेछ, गाउँपालिकामा कानूनी शासनको प्रवर्धन हुने ।

८.५ सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षा

८.५.१ वर्तमान अवस्था

लोकतन्त्रको रक्षा र सुशासनाका लागि शान्ति सुरक्षा कायम गर्नु अत्यावश्यक मानिन्छ । गाउँपालिकाको जनताबीच एकता र सौहार्दता कायम राख्न, गाउँपालिकामा स्वतन्त्ररुपमा हिड्डुल गर्न र आय आर्जनका क्रियाकलापमा संलग्न हुन शान्ति सुरक्षाको ग्यारेन्टी हुनु पर्दछ । मेलुङमा शान्ति सुरक्षा कायम गर्न यथासक्य प्रयास गरिएको छ । स्थानीय तहमा गरिब तथा असहायलाई कानुनी सहायता प्रदान गर्ने अभियान सञ्चालन गरिएको छ । प्रहरी र जनताबीचको सुमधुर सम्बन्ध कायम गरिएको छ । हाल गाउँपालिकामा शान्ति सुरक्षा कायम गर्नका लागि एउटा मात्रै प्रहरी चौकी रहेको छ । विद्यमान स्रोत साधनमा वडा नं. २ मा रहेको प्रहरी चौकी मार्फत वडा नं. ५, ६, ७ र ८ मा शिघ्र सुरक्षा व्यवस्था गर्नु चुनौतीपूर्ण छ ।

८.५.२ मुख्य समस्याहरु

प्राकृतिक विपद एवं मानव सिर्जित विपद व्यवस्थापनका लागि वर्तमान सुरक्षा जनशक्ति तथा स्रोत साधन अपुग हुनु, शान्ति सुरक्षाका लागि आवश्यक यातायात पूर्वाधारको कमी, आधुनिक सुरक्षा प्रविधिको पहुँच नहुनु, गाउँपालिकाका सबै स्थानमा सुरक्षाकर्मीको सहज पहुँचको व्यवस्था हुन नसक्नु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

८.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

सूचना प्रविधिको विकास हुनु, देशमा शान्ति कायम हुनु, सुरक्षा निकाय र समुदायबीच विविध सामाजिक क्रियाकलाप मार्फत असल सम्बन्ध विकास हुनु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । सुरक्षाकर्मीको शिघ्र पहुँचको लागि सडक सञ्जालको विस्तार गर्नु, सुरक्षाकर्मीलाई आधुनिक प्रविधियुक्त बनाउनु, बदलिदो अपराधको प्रकृति यस क्षेत्रका चुनौतीका रुपमा रहेका छन् ।

८.५.४ सोच

सुरक्षित समाज सुरक्षित भविष्य ।

८.५.५ लक्ष्य

सामाजिक शान्तिसुरक्षा कायमका लागि सबै वर्ग र समुदायसँग सहकार्य गर्ने ।

८.५.६ उद्देश्यहरु

- समुदायमा सामाजिक सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्नु,
- शान्ति सुरक्षा प्रणालीलाई सक्षम र सुदृढ बनाउनु,

८.५.७रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ८.५.७.१ सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.गाँउपालिकामा समान न्यायको प्रत्याभूति दिने ।	१.स्थानीय सुरक्षा नीति निर्माण तथा लागु गरी सामाजिक सुरक्षा तथा समान न्यायको प्रत्याभूति दिलाइने छ ।
२.स्थानीय सुरक्षा प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने ।	१.सुरक्षा जनशक्तिको सीप अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । २.सुरक्षाकर्मीलाई स्रोत साधन सम्पन्न बनाइने छ । ३.युवा दुर्व्यशनी रोकथामका लागि पहल गरिने छ । ४.आपराधिक क्रियाकलापको नियन्त्रणका लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।

८.५.८मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ८.५.८.१ सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षाका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
८.५.८.१	समाजमा शान्ती सुरक्षा कायम गर्न सामाजिक सचेतिकरण र सामाजिक मेल मिलाप लाइ प्रोत्साहन गरिने छ साथै प्रचलित कानुन लाई कडाइका साथ लागु गरिने छ ।	P2

अनुसूचीमा ५ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

८.५.९अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा ३ प्रहरी चौकीको निर्माण हुनेछ । मानव अधिकार उल्लंघनका घटनामा कमी आउनेछ । युवा, महिला तथा बाल हिंसामा उल्लेख्यरुपमा कमी आउनेछ ।

८.६ पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली

८.६.१ वर्तमान अवस्था

विद्युतीय सुशासन सेवा, सञ्चारका माध्यम तथा वेबसाइट मार्फतगाउँपालिकाका गतिविधिबारे सुसूचीत गर्ने व्यवस्था गरी गाउँपालिकाले आफ्ना गतिविधिमा पारदर्शिता कायम गर्ने प्रयास गरेको छ । यद्यपि व्यवस्थित रुपमा सार्वजनिक तथा सामाजिक परिक्षण हुन सकेको छैन । साथै लेखा परीक्षणलाई चुस्त र दुरुस्त बनाउन थप कार्ययोजना बनाउनुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

८.६.२ मुख्य समस्याहरु

विभिन्न विषयगत शाखा प्रशाखाको व्यवस्था भएको छ। न्यायिक समितिको गठन भई कार्यसम्पादन भइरहेको छ । सुचनाको आदनप्रदान तथा पहुँचमा प्रविधिविकासले सहजता थपेको छ । क्षतिपूर्तिसहितको नागरिक वडापत्रको व्यवस्था भएको र यसबाट नागरिकहरुले सेवालिने वातावरण पनिबनेको छ। तर पनि संघीयताको अभ्यास तथा अनुभवको पाटो कमजोर छ। अर्को तफ स्थानीय समुदायको राजनैतिक चेतना स्तरमा आवश्यक परिवर्तन आइसकेको छैन ।

८.६.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

विद्यमान सूचना प्रविधिको सदुपयोग गरि स्थानीय सरकारहरुबाट हुने गरेका राम्रा अभ्यासहरुको अनुसरण गर्न र नराम्रा कार्यलाई दुरुत्साहन गर्न सकिने अवस्था छ। जनताको दैलोमा नै स्थानीय सरकार उभिएकाले आएका गुनासो तत्काल सम्बोधनगरी जनताको मन जित्ने वातावरण बन्दै गएको छ । आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली विकास गरि लागु गर्न सकिने । आवश्यक सुरक्षा संयन्त्र बनाएर लागु गर्न सक्ने । जन प्रतिनिधि र कर्माचारीको बीचमा विचार बाझिन सक्ने र यसको असर सेवा प्रवाहमा हुन सक्ने ।

८.६.४ सोच

सार्वजनिक जवाफदेहिताका लागि पारदर्शिता नियमन प्रणाली ।

८.६.५ लक्ष्य

वित्तीय पारदर्शिताका कायम गर्नका लागि आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलाई चुस्त बनाउने ।

८.६.६ उद्देश्यहरु

- समयमै लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी वित्तीय पारदर्शिता कायम गर्नु
- सक्षम एवं प्रभावकारी आन्तरिक नियन्त्रणको व्यवस्था गर्नु ।

८.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ८.६.७.१ सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.गाउँपालिकाका सबै वडाको लेखापरीक्षण समयमै सम्पन्न गर्ने ।	१.गाउँपालिकाको लेखापरीक्षणलाई पारदर्शी बनाइने छ । २.बेरुजु रहित गाउँपालिकाको पहिचान स्थापित गरिने छ ।
२.आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीका कमजोरीहरु हट्ने ।	१.आन्तरिक नियन्त्रणका कमजोरीहरुको अध्ययन गरी समाधान गरिने छ ।

८.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ८.६.८.१ पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
८.६.८.१	सबै खालका सार्वजनिक सेवा प्रवाह हुने सरकारी तथा गैह्र सरकारी संस्थाहरु लाई पारदर्शी र जवाफदेही बनाउदै आन्तरिक नियन्त्रणको क्षेत्रलाइ मजबुद बनाउदै लगिने छ ।	P2

अनुसूचीमा ५ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

८.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकामा वित्तीय पारदर्शिता कायम हुनेछ, सक्षम आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको विकास हुनेछ ।

परिच्छेद नौ : योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

९.१ पृष्ठभूमि[1]

नेपालमा पञ्चवर्षीय योजनाको अभ्याससँगै योजना अनुगमन र मूल्याङ्कनको थालनी गरिएको पाइन्छ । यद्यपि गाउँपालिकास्तरमा भने व्यावहारिक रुपमा योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन भएको पाइँदैन । वि.सं. २०७४ सालमा स्थानीय क्रियाकलापका लागि स्थानीय सरकारलाई नै अख्तियारी दिने कानुनी प्रावधान बनेसँगै योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन एवं अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी गाउँपालिकाले प्राप्त गरेको छ । योजनाको कार्यान्वयन खाकाका आधारमा गाउँपालिकाको निर्वाचित सरकार, राजनीतिक दलहरु, सार्वजनिक विषयगत/क्षेत्रगत सरोकारवालाहरु, गाउँपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम आदिका माध्यमद्वारा योजनाको कार्यावयन गरिन्छ ।

९.२ योजना कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था

मेलुङ गाउँपालिकाले नीति तथा योजना तयारी गर्दा दीर्घ कालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य राखेर तयार गर्छ तर योजनाको दीर्घकालीन प्रभाव वा आर्थिक सामाजिक विकासको प्रभाव दीर्घकालमा कस्तो पर्छ भन्ने अनुमान गर्न आधार छैन ।योजना छनौट, योजना प्राथमिकीकरण, स्रोत व्यवस्थापन तथा योजना कार्यान्वयन गर्दा प्रचलित कानून, विधि तथा प्रक्रिया अनुसार नै गर्ने गरेको भएपनि अनुगमनको कार्य तात्कालिक प्रतिफलको मापनमा नै सिमित छ । प्रस्ताव गरिएको पहिलो आवधिक योजनाले योजना मूल्याङ्कनका लागि महत्त्वपूर्ण स्थान दिएको छ ।

९.३ योजना कार्यान्वयन प्रक्रिया र विधि

आवधिक विकास योजना स्वीकृति (गाउँसभा) ⇒ पालिका अध्यक्षद्वारा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई अख्तियारी ⇒ वडा कार्यालयलाई अख्तियारी ⇒ योजना कार्यान्वयन विधिको छनौट ⇒ योजना कार्यान्वयन । आवधिक योजनाले तय गरेका दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, विषयगत/क्षेत्रगत उद्देश्य, रणनीति तथा प्राथमिकताको आधारमा वार्षिक नीति, कार्यक्रम र बजेट सहित तयार गरिने वार्षिक कार्यान्वयन कार्ययोजनाको ढाँचा अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ ।

९.४ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

स्थानीय तहको विकासको मेरुदण्डको रूपमा रहेका विकास नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्यनका लागि अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । आवधिक योजनाको सोच, लक्ष्य एवं उद्देश्य बमोजिम योजना कार्यान्वयन सही दिशातर्फ उन्मुख भए नभएको, योजनाले निर्धारण गरेका आयोजनाको सामाजिक प्रभाव तथा वित्त परिचालन प्रणाली पारदर्शी भए नभएको, आयोजना परिचालनका कमी कमजोरीहरु आदिका बारेमा सत्य तथ्य जानकारी प्राप्त गर्ने माध्यमका रुपमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रयोग गर्ने गरिन्छ । वार्षिक योजना

[1]यस परिच्छेदका उपशीर्षकहरुमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरुको थप विवरण अनुसूची ६ मा राखिएका छन्

कार्यान्वयनका लागि कार्यान्वयन तालिका समेत तयार गर्नुपर्ने र सो कार्यान्वयन तालिकामा बजेट सहितका अनुगमनका कार्यहरूसमेत निर्दीष्ट गरी तदअनुसार अनुगमन गर्ने कार्यप्रणाली स्थापित गरिनु पर्छ ।

गाउँपालिकामा विकास साझेदारको सहयोगमा सञ्चालित कार्यक्रमहरु बाहेक गाउँपालिकाको आफ्नै वार्षिक योजना कार्यान्वयन तालिका अनुसार लागु गर्ने पद्धतिको विकास भइनसकेको अवस्थामा यो आवधिक योजना मार्फत वार्षिक योजना कार्यान्वयनको वातावरण सिर्जना भई योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि सहज वातावरण सिर्जना हुने अपेक्षा गरिएको छ। साथै क्षेत्रगत/विषयगत सूचकका आधारमा योजित कार्यक्रमहरुको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने पद्धतिको विकास हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

९.५ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको कानूनी आधार ।

योजनावद्ध विकासको प्रयासमा अनुगमनलाई योजना चक्रको अभिन्न हिस्सा र प्रगति सिंहावलोकन गर्ने प्रमुख आधार मान्ने गरिन्छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १४ ले उपाध्यक्ष वा उपप्रमुखको र वडाअध्यक्षको काम कर्तव्य र अधिकारमा योजना तथा कार्यक्रमको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गरी सोको प्रतिवेदन बैठकमा पेस गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था गरेको छ । त्यस्तै उपाध्यक्षको अध्यक्षतामा अनुगमन समितिको समेत प्रवन्ध भएको देखिन्छ । जिल्ला समन्वय समितिले पनि अनुगमन र वार्षिक समीक्षा गर्नुपर्ने संस्थागत र कानूनी व्यवस्था भएको छ। त्यस्तै ऐनको दफा ८४ ले प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले प्रमुखको निर्देशनमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गराउने कानूनी व्यवस्था गरेको छ ।

९.५ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको उद्देश्य

आवधिक योजना बमोजिम तयार गरिएका गाउँपालिकाका कार्ययोजनाहरुको प्रभावकारिता तथा उपलब्धिको मापन प्रणालीको विकास गर्नु ।

९.६ रणनीति

(१) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन बमोजिमको अनुगमन संयन्त्रको परिचालन गरिनेछ ।

(२) आवधिक योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

(३) प्राप्त अनुगमन प्रतिवेदन अनुगमन समितिमा र चौमासिक र वार्षिक प्रतिवेदनको चौमासिक र वार्षिक समीक्षा नियमित रुपमा गाउँपालिकामा सबै सरोकारवालाहरुको संलगनतामा गरिनेछ र तत्काल समस्याको समाधान गरी योजना समयमा नै सम्पन्न गर्न तदारुकता लिइनेछ ।

(४) आवधिक विकास योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कन तेश्रो वर्षमा र अन्तिम मूल्याङ्कन आवधिक योजनाको समाप्ति पछि गरिनेछ ।

(५) पारदर्शिता तथा संस्थागत सुशासन कायम गर्नका लागि अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

९.७ मुख्य कार्यक्रम

तालिका नं. ९.८.१ योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि मुख्य कार्यक्रमहरु

क्र.स.	कार्यक्रमहरु
१	योजना कार्यान्वयन निकायहरुको क्षमता विकास ।
२	क्षेत्रगत/विषयगत मूल्याङ्कन/विश्लेषण सूचकहरुको निर्माण ।
३	त्रैमासिक, अर्धवार्षिक, वार्षिक अनुगमन कार्यान्वयन कार्यक्रम ।
४	समीक्षा तथा स्थानीय समस्या समाधान समितिको बैठक ।

९.८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको प्रक्रिया र जिम्मेवारी

आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि गाउँपालिकाले सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समितिमार्फत निम्न तालिका बमोजिमको अख्तियारीमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको प्रक्रिया अवलम्बन गर्नेछ ।

तालिका नं. ९.८.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनकार्यको प्रक्रिया र जिम्मेवारी

क्र.स.	के अनुगमन गर्ने	कहिले अनुगमन गर्ने	कसरी अनुगमन गर्ने	कसले अनुगमन गर्ने
१	चालुयोजना अन्तर्गतका क्रियाकलाप कसरी कार्यान्वयन भइराखेका छन् भन्ने बारेको अनुगमन	परियोजना पटके, मासिक, चौमासिक र वार्षिक	स्थलगत अनुगमन गर्ने,चौमासिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने,	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति, वडा समिति, सरकारी र गैसस
२	प्रतिफल अनुगमन	चौमासिक, अर्धवार्षिक, वार्षिक र मध्यावधि	स्थलगत अनुगमन गर्ने, वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने, नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने	गाउँकार्यपालिका, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति
३	असर तह अनुगमन	वार्षिक, मध्यावधि र अन्तिम वर्ष	सहभागितामूलक छलफल गर्ने, नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने,	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेश्रो पक्ष

क्र.स.	के अनुगमन गर्ने	कहिले अनुगमन गर्ने	कसरी अनुगमन गर्ने	कसले अनुगमन गर्ने
			नमूना सर्वेक्षण गर्ने	
४	प्रभाव तह अनुगमन	मध्यावधि र अन्तिम बर्ष	नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने, सहभागितामूलक छलफल गर्ने, अध्ययन तथा सर्वेक्षण गर्ने	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेश्रो पक्ष

परिच्छेद दश : नतिजा खाका

१०.१ पृष्ठभूमि

विकाससंस्थागत सुदृढीकरणकालागि स्थानीय तहका सरकारहरुबाट सम्पादन हुने सवै कार्य तथा सेवालाई सरल, सुव्यस्थित, सेवाग्राहीमैत्री र जवाफदेही बनाउनु पर्ने मान्यता अनुरुप हुनु जरुरी छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २४ ले गाउँपालिकाको लागि वार्षिक, अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन योजना तयार गर्ने, स्रोत व्यवस्था गर्ने, योजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतका कार्य गर्न जिम्मेवारी दिएको छ ।सुशासन सहित स्थानीय तहको आर्थिक, सामाजिक, वातावरण, महिला विकास, प्राथमिकता प्राप्त वर्ग तथा क्षेत्रको सन्तुलित विकास लगायतका क्षेत्रहरुमा नागरिकहरुले अनुभव गर्ने गरिको सम्पन्नता ल्याउन र राष्ट्रिय प्रतिबद्धता अनुरुपको आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरणको संस्थागत थालनी गर्न यो आवधिक योजनाले मार्गदर्शक दस्तावेजको रुपमा कार्य गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । यो योजनालेमेलुङ गाउँपालिका दोलखाको सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्ने तह एवं कार्यालयहरुको क्षमता विकास, प्रभावकारी एवं गुणस्तरीय सेवा प्रवाहको सुनिश्चिता र जवाफदेहिता अभिवृद्धि गर्दै स्थानीय संघ संस्थाहरु, गैसस, निजी तथा सहकारी क्षेत्रको समन्वय तथा सहकार्यमा गाउँपालिकालाई दिगो विकासको संस्थागत नेतृत्व दिन सफल हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

१०.२ नतिजा खाका तथा नतिजा साङ्केतिकरण

तालिका नं. १०.२.१ नतिजा खाका तथा नतिजा साङ्केतिकरण–आर्थिक क्षेत्र

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.स..	के.त.वि.
प्रभाव	कृषिको कुल गार्हस्थ उत्पादन	रुपैँया करोडमा	६२।५८	६४।४६	६६।३९	६८।३८	७०।४३	७२।५४			
	कृषि भूमिको उत्पादकत्व	मे.ट. प्रति रोपनी	०।०८	०।१	०।१३	०।१६	०।२	०।२५			
	खानी क्षेत्रको पहिचान	संख्या	१।००	२	२	२	३	३			
	खानी उत्खनन्	संख्या	०।००	१	१	१	१	२			
असर	आँसिक सिचाइ हुने जमीन	प्रतिशत	२४।३४	२१	१८।४८	१६।२६	१४।३१	१२।५९			
	सिचाइ पुर्याउन कठिन जमीन	प्रतिशत	११।६७	१०	८।५	७।२३	६।१५	५।२३			
	भूमि आवद्यिक बिद्युतिय अभिलेख		१।००	१	१	१	१	१			
	पुडकोपन भएका बालबालिका	संख्या	३०	२५	२०	१५	१०	५			
	मुख्य खाद्यान बाली धान	मे.ट.	३२८६।४८	३५००	३७००	३९००	४१००	४३००			
	मुख्य खाद्यान बाली मकै	मे.ट.	७५३८।२३	७८००	८०७३	८३५५।५५	८६४७।९९	८९५०।६७			
	मुख्य खाद्यान बाली गहुँ	मे.ट.	११२६।१७	१३००	१४९५	१७१९।२५	१९७७।१४	२२७३।७१			
	मुख्य खाद्यान बाली कोदो	मे.ट.	२३४४।४०	२५००	२७५०	३०२५	३३२७।५	३६६०।२५			
	मुख्य खाद्यान बाली आलु	मे.ट.	१५४५८।१०	२००००	२६०००	३३८००	४३९४०	५७१२२			
	मुख्य तरकारी वाली गोलभेडा	मे.ट.	२२२७।५०	२५००	२८००	३१३६	३५१२।३२	३९३३।८			
	मुख्य तरकारी वाली सिमी	मे.ट.	९।८७	१०	१०।३	१०।६१	१०।९३	११।२६			
	मुख्य तरकारी वाली काउली	मे.ट.	१२७।४४	१३०	१३२।६	१३५।२५	१३७।९६	१४०।७२			
	मुख्य तरकारी वाली बोडि	मे.ट.	४।००	६	८	१०	१२	१४			
	मुख्य तरकारी वाली वन्दा	मे.ट.	६८।९४	७०	७१।४	७२।८३	७४।२९	७५।७८			
	मुख्य तरकारी वाली केराउ	मे.ट.	२।०९	३	४	५	६	७			
	मुख्य तरकारी वाली साग	मे.ट.	३९७।९६	४०५	४१३।१	४२१।३६	४२९।७९	४३८।३९			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.स..	के.त.वि.
	मुख्य तरकारी वाली मूला	मे.ट.	५२।१७	५५	५७।७५	६०।६४	६३।६७	६६।८५			
	मुख्य तरकारी वाली झाँझरी (बरेला)	मे.ट.	२२।४०	२५	२७।५	३०।२५	३३।२८	३६।६१			
	मुख्य तरकारी वाली लसुन/प्याज	मे.ट.	३।१७	४	५	६	७	८			
	मुख्य तेलहन बाली तोरी	मे.ट.	८८।५७	९२	९६	१००	१०४	१०८			
	मुख्य तेलहन बाली रायो	मे.ट.	२।४५	३	३।४५	४	४।४५	५			
	मुख्य दलहन बाली मास	मे.ट.	२४।३२	२६	२८	३०	३२	३४			
	मुख्य दलहन बाली मस्याङ	मे.ट.	२४।००	२७	३०	३३	३७	४०			
	मुख्य दलहन बाली केराउ	मे.ट.	१३।६७	१५	१६।५	१८	१९।५	२१			
	मुख्य दलहन बाली सिमी	मे.ट.	७।३१	९	१०	११	१२	१३			
	मुख्य दलहन बाली बोडि	मे.ट.	१७।०२	१९	२०	२१।५	२२।४	२३।१			
	मुख्य दलहन बाली भटमास	मे.ट.	२०।१२	२२	२४	२६	२८	३०			
	मुख्य फलफूलहरु अम्बा	मे.ट.	१।९७	२	२।४	२।६	२।८	३			
	मुख्य फलफूलहरु किवी	मे.ट.	८।७५	१०	११।२	१२।४	१३।७	१४।१			
	मुख्य फलफूलहरु केरा	मे.ट.	१२८०।३०	१५००	१७५०	१८५०	१९५०	२१००			
	मुख्य फलफूलहरु आरु बखडा	मे.ट.	१५।६७	१६	१६।८	१७।२	१७।९	१८।४			
	मुख्य फलफूलहरु आरु	मे.ट.	१३।६७	१४	१५	१६	१७	१८			
	मुख्य फलफूलहरु रुख कटहर	मे.ट.	१।२०	२	२।६	३।२	३।७	४			
	मुख्य फलफूलहरु भुइँ कटहर	मे.ट.	१।७९	२	२।४	२।६	२।८	३			
	मुख्य अमिलो जातको फल निबुवा	मे.ट.	४।६३	५	६	७	८	९			
	मुख्य अमिलो जातको फल सुन्तला	मे.ट.	२३९९।०३	२५००	२६००	२७००	२८००	२९००			
	मुख्य अमिलो जातको फल कागती	मे.ट.	६।८३	८	९	१०	११	१२			
	मुख्य अमिलो जातको फल भोगटे	मे.ट.	०।००	१	१।१	१।१५	१।२	१।२४			
	मुख्य अमिलो जातको फल ज्यामिर	मे.ट.	०।६३	१	१।१४	१।१५	१।२	१।२४			
	मुख्य अमिलो जातको फल आलुचा	मे.ट.	७।००	८	९	१०	११	१२			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.स..	के.त.वि.
	मुख्य अमिलो जातको फल काफल	मे.ट.	१।४०	१।५	१।६	१।७	१।८	१।९			
	मुख्य अमिलो जातको फल ऐसँलु	मे.ट.	१।१७	२	२।४	२।८	२।९	३।२			
	मुख्य अमिलो जातको फल जुनार	मे.ट.	५।५०	६	६।५	७	७।५	८			
	वर्षभरी खानपुग्ने खाद्यान्न उत्पादन गर्ने परिवार	प्रतिशत	१५।०७	२०	२५	३०	३५	४०			
	६ महिना खानपुग्ने खाद्यान्न उत्पादन गर्ने परिवार	प्रतिशत	५३।००	६०	६७	७३	७९	८३			
	३ महिना खानपुग्ने खाद्यान्न उत्पादन गर्ने परिवार	प्रतिशत	५२।७६	६०	७०	७५	८०	८५			
	धान, मकै, गहुँ, कोदो, फापर लगायतको खाद्यान्न बाली आयात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	४८६०२६।३३	४८१०००	४८००००	४७५०००	४७००००	४६८०००			
	मौसमी तरकारी बालीहरु आयात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	२३३३।३३	२०००	१८००	१६००	१४००	१२००			
	वेमौसमी तरकारी बालीहरु आयात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	१२।८७	१०	८	७	६	४			
	भटमास, तोरी, सरस्युँ, तील, आलस लगायतको तेलहन बाली,आयात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	३६७३४९।००	३५००००	३४००००	३३००००	३२००००	३१००००			
	मास, मसुरो, रहर, सीमी, गहत लगायतको दलहन बाली, आयात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	२३९११५।००	२३००००	२२००००	२१००००	२०००००	१९००००			
	धान, मकै, गहुँ, कोदो, फापर लगायतको खाद्यान्न बाली,निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	४५८३५।३५	४६०००	४६२००	४६५००	४७०००	४७५००			
	मौसमी तरकारी बालीहरु,निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	७५५१६६।६७	८०००००	८५००००	८८००००	९०००००	९४००००			
	वेमौसमी तरकारी बालीहरु,निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	३१५८।३३	३३००	३४५०	३६५०	३८००	३९८०			
	भटमास, तोरी, सरस्युँ, तील, आलस लगायतको तेलहन बाली,निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	२३३४।५७	२४००	२४५०	२५००	२६००	२७००			
	मास, मसुरो, रहर, सीमी, गहत लगायतको दलहन बाली,निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष		५००	६००	६५०	७००	७५०			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.स..	के.त.वि.
	स्याउ, नास्पाति, सुन्तला, ज्यामिर, जुनार, अम्बा लगायतको फलफुल,निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	२६८००।००	३००००	३०२००	३०८००	३१५००	३२१००			
	कागती, ज्यामिर, भोगटे, विमिरो लगायतको अमिलो जातको फल,निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	१२३३।३३	१४५०	१६५०	१७५०	१८५०	१९५०			
	अन्य,निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	११०४।७६	१३००	१४००	१५००	१६००	१७००			
	हासँ/कुखुराको मासुउत्पादन	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	६२७१९।२९	६५०००	६७०००	६९५००	७३०००	७६०००			
	हासँ/कुखुराको अण्डाउत्पादन	गोटा	२००००००	२५०००००	२६०००००	२७००००००	२८०००००	२९०००००			
	भेडा, च्याङ्गरा, खसी, राङ्गा आदिको मासु उत्पादन	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	६५५७२।६७	७००००	७५०००	८००००	८५०००	९००००			
	गाई, भैंसी, चौरी, बाख्रा आदिको दुध उत्पादन	लिटर	२११९९०।४८	३०००००	४०००००	४८००००	५४००००	६५००००			
	माछा उत्पादन	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष		१०००	१५००	२०००	२५००	३०००			
	मह उत्पादन	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	५०।००	१५०	२५०	३४०	४००	५००			
	ऋण परिचालन	रु करोडमा	४०।००	४३	४५	४७	४९	२१			
	दर्ता नभएका व्यवसाय	संख्या	३१५।००	१००	९०	७०	८०	५०			
	व्यावसायिक रुपमा कृषिजन्य वस्तु, पशुपन्छी, माछा, मह आदिको उत्पादनमा संलग्न कम्पनी/फर्म/फार्महरुको	सँख्या	१५।००	२०	२५	३०	३५	४०			
	सामुदायिक भण्डारण केन्द्रको स्थापना	संख्या	१।००	१	१	१	२	२			
प्रतिफल	प्राङ्गारिक बालीको अनुपात	प्रतिशत	२३।०३	२५	२७।२५	२९।७	३२।३७	३५।२८			
	रासायनीक मल प्रयोग एक पटक	प्रतिशत	२४।८८	२१	१७।८५	१५।१७	१२।८९	१०।९६			
	रासायनीक मल प्रयोग दुइ पटक	प्रतिशत	७४।०३	७०	६६।५	६३।१८	६०।०२	५७।०२			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.स..	के.त.वि.
	रासायनीक मल प्रयोग तीन पटक	प्रतिशत	०।१२	०।०५	०।०२	०।०१	०।००४	०।००१६			
	कृषि तथा पशुसेवा प्रसारको पहुँचमा बृद्धि	प्रतिशत	५२।३३	६०	६९	७९।३५	९१।२५	१००			
	नश्ल सुधार	प्रतिशत	२३।९५	२७	३०।२४	३३।८७	३७।९३	४२।४८			
	सिँचाइ नपुगेको तर सिचाइ पुर्याउन सकिने जमीन	प्रतिशत	३५।२१	४०	४४।८	५०।१८	५६।२	६२।९४			
	वर्षभरि सिँचाइ पुगेको जमिन	प्रतिशत	२८।७८	३५	४२	५०।४	६०।४८	७२।५८			
	पशुपंछी बिमा	प्रतिशत	३२।००	५०	६०	७०	८०	९०			
	युवा लक्षित व्यावसायिक कृषि कार्यक्रमबाट लाभान्वित युवा	जना	३७	५०	७०	९०	११०	१३०			
	प्राङ्गारिक खेतिको पकेट क्षेत्र	संख्या		१	२	३	४	५			
	सरकारी तथा निजीस्तरका नमूना कृषि तथा पशु फर्म	संख्या	१२	२०	३०	४०	५०	६०			
	प्रति व्यक्ति खाद्य उपलब्धता	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	२१५।००	२१८	२२०	२२१	२२३	२२५			
	सहकारीका सदस्य बनेको परिवार	प्रतिशत	७२।९८	८०	८१	८२	८३	८५			
	सहकारीमा आबद्ध कर्मचारी	संख्या	१८।००	५०	७०	९०	११०	१३०			
	औद्योगिक लगानी वार्षिक बृद्धि	प्रतिशत	०।०५	०।०९	०।१	०।२	०।३	०।४			
	उद्योग (लघू र मध्यम) संख्या	संख्या	९४।००	१५०	१८०	२१०	२४०	२८०			
	अनमी	संख्या	३२।००	३२	३५	३८	४१	४४			
	कम्प्युटर	संख्या	२१६।००	४००	५००	६००	७००	८००			
	कार्पेन्ट्री	संख्या	१७१।००	२००	२४०	२८०	३२०	३६०			
	कृषि	संख्या	४७।००	१००	१४०	१९०	२४०	२९०			
	ग्रामीण पशुस्वास्थ्य कार्यकर्ता	संख्या	२३।००	४०	५०	६०	७०	८०			
	जेटीए	संख्या	९।००	५०	७०	९०	१२०	१५०			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.स..	के.त.वि.
	पशुपालन	संख्या	२२।००	१५०	२२०	३१०	४०५	५००			
	मेकानिक्स	संख्या	९।००	३०	४५	६०	७५	९०			
	म्यासन डकर्मी	संख्या	३५५।००	४००	४४५	४९०	५३५	५९०			
	वन	संख्या		१०	११	१२	१२	१३			
	विद्युत	संख्या	१४०।००	२००	२४०	२८०	३२०	३६०			
	सब ओभरसियर	संख्या	३९।००	६३	९७	१३२	१७४	२०१			
	सिलाई बुनाई	संख्या	२८६।००	३५०	४००	४५०	५००	५५०			
	अन्य	संख्या	४।००	१००	२००	३००	४००	५००			
	तामाखानको पहिचान	संख्या		१	१	१	२	२			
	ढुङ्गा खानी क्षेत्रको पहिचान	संख्या		१	१	२	२	२			
	ढुङ्गा खानी उत्खनन्	संख्या		१	१	१	२	२			
	पर्यटन सूचना (सामूदायिक समेत) केन्द्र	संख्या		१	२	३	४	५			
	ट्रेकिङ ट्रेल	संख्या		४	५	६	७	८			
	हिल स्टेसन	संख्या		१	२	३	४	५			
	होमस्टे (सामुदायिक र नीजि)	संख्या		८	८	८	८	९			
	स्थानीय उत्पादनको ब्राण्डिङ	संख्या	२।००	३	४	५	६	७			
	होटल पर्यटन तथा अतिथि सत्कार तालिम	पटक/संख्या		२०	२१	२२	२३	२४			
	निक्षेप संकलन	रु करोडमा	४५।६८	४८	५१	५४	५८	६२			
	बैंकको सङ्ख्या		१।००	२	२	३	४	५			
	सहकारीको सङ्ख्या		४८।००	५०	५२	५४	५६	५८			
	कृषि सहकारी सङ्ख्या		४१।००	४५	४९	५३	५७	६१			
	महिला सहकारी सङ्ख्या		३।००	५	७	९	११	१३			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.स..	के.त.वि.
	कृषक समूह सङ्ख्या		६२।००	६५	६८	७१	७४	७७			
	बचत समूह सङ्ख्या		२९।००	३२	३५	३८	४१	४४			
	महिला समूह सङ्ख्या		१९८।००	२००	२०४	२०८	२१२	२१६			
	सहकारीमा आबद्ध कर्मचारी	संख्या	२९।००	५०	७०	९०	११०	१३०			
	औद्योगिक लगानी वार्षिक बृद्धि	प्रतिशत	०।००	०।०५	०।०६	०।०७	०।०८	०।०९			
	उद्योग (ठुलो) संख्या	संख्या	१।००	१	१	२	२	३			
	उद्योग (साना र मझौला) संख्या	संख्या	२।००	५	६	७	८	९			
	दर्ता भएका व्यवसाय	संख्या	१७६।००	३००	३५०	४००	४५०	५००			
	उद्यमशिल, सिपमुक्त जनशक्ति उत्पादन	संख्या	५७।००	१००	१४०	१९०	२४०	२९०			

तालिका नं. १०.२.२ नतिजा खाका तथा नतिजा साङ्केतिकरण–सामाजिक क्षेत्र

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
प्रभाव	कुल साक्षरता दर	प्रतिशत	७२।४७	७५	७७	७९	८१	८४			
	नसर्ने रोगबाट मृत्यु भएका (गत वर्ष)	संख्या	२।००	०	०	०	०	०			
	अपेक्षित आयु (जन्महुदाकों)	प्रति हजार	६४।७०	६६	६९	७२	७६	८१			
	पाइपको पानी प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	९६।००	९८	९८।४	९८।७	९९	९९।२			
	खुला कुवाको पानी प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	१।७६	१	०।५	०।४	०।२	०।१			
	मूलको पानी प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	१।५६	१	१।१	०।९	०।८	०।७			
	नदीको पानी प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	०।६८	०	०	०	०	०			
	सुरक्षित खानेपानी पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	६१।४३	७५	८०	८६	९२	९७			
	गत एक वर्षभित्र घटेका महिला हिंसाका घटना, हत्या, आत्महत्या	संख्या	२१।००	१५	१३	१२	९	४			
असर	आधारभुत तहको खुद भर्नादर	प्रतिशत	९१।५२	९३	९४	९५	९६	९७			
	माध्यमिक तहको खूद भर्नादर पहुँच	प्रतिशत	७२।१९	७५	७६	७७	७८	७९			
	५-१८ वर्षका विद्यालय नगएका बालक	प्रतिशत	३।२१	२	१।८	१।६	१।४	१।१			
	५-१८ वर्षका विद्यालय नगएका बालिका	प्रतिशत	४।६०	३	२।४	२	१।४	०।४			
	पाँच बर्ष मुनिको बाल मृत्यु दर	प्रतिहजार जिवित जन्ममा	७।५७	५	४	३	२	१			
	कम तौल भएका बाल बालिका	प्रतिशत	१२।००	९	७	६	५	२			
	महिलामा रक्त अल्पता	प्रतिशत	८।५२	६	५	४	३	२			
	अपाङ्गता भएका व्यक्तिले स्वास्थ्य परिक्षण गरेका	संख्या	३७।००	५०	६२	७४	८६	९७			
	फ्लस शौचालय	प्रतिशत	२।००	१।५	१	०।५	०।४	०।३			
	महिला श्रम सहभागिता दर	प्रतिशत	२६।०५	३५	३८	४२	४४।७	४९।१			

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	ज्यालाको अन्तर घटाउने (महिला, पुरुष)	प्रतिशत	२४।२९	२०	१८	१६	१४	१२			
	अपाङ्गमैत्रि भौतिक संरचना (विद्यालय, स्वास्थ संस्था) निर्माण	संख्या	८।००	१२	१३	१४	१५	१६			
	बसाइँसराइ गरेर गएका	संख्या	६१।००	५०	४०	३०	२०	१०			
	विदेशमा रहेको युवा	संख्या	७००।००	३००	२००	१००	५०	२०			
	वेरोजगार यूवा	संख्या	१५००।००	१३००	११००	९००	७००	५००			
	आधुनिक कृषि तथा पशुपालन व्यवसायमा संलग्न यूवाहरु	संख्या	२०।००	५०	८०	१४०	१९०	२४०			
	महिला पुरुष जनसंख्याको अनुपात	प्रतिशत	०।९५	१	१।६	१।९	२।५	३।७			
	प्रजनन् उमेर (१५-४९) का महिला	संख्या	७३००।००	७३००	७३००	७३५०	७४००	७४५०			
	विदेशमा रहेका महिलाहरु	संख्या	१५०।००	१००	९०	८०	७०	६०			
	वडाभित्र बोलिने प्रमुख मातृभाषा र सो भाषा बोल्ने जनसंख्या तामाङ	प्रतिशत	१६।५४	१।००	१६।५४	१६।५४	१६।५४	१६।५४			
	वडाभित्र बोलिने प्रमुख मातृभाषा र सो भाषा बोल्ने जनसंख्या मगर खाम	प्रतिशत	१।९१	१।००	१।९१	१।९१	१।९१	१।९१			
	वडाभित्र बोलिने प्रमुख मातृभाषा र सो भाषा बोल्ने जनसंख्या नेवारी	प्रतिशत	०।४०	१।००	०।४०	०।४०	०।४०	०।४०			
	वडाभित्र बोलिने प्रमुख मातृभाषा र सो भाषा बोल्ने जनसंख्या अन्य	प्रतिशत	१।२६	१।००	१।२६	१।२६	१।२६	१।२६			
	भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिको संरक्षण र प्रवर्धनमा क्रियाशिल संघ संस्थाहरु	संख्या	२।००	३	४	५	६	७			
	वडाको पहिचान र आर्थिक सामाजिक विकासमा योगदान पुर्याउन सक्ने प्रमुख भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिहरु मगर	संख्या	०।००	१	१	१	१	२			

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	वडाको पहिचान र आर्थिक सामाजिक विकासमा योगदान पुर्याउन सक्ने प्रमुख भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिहरु थामी	संख्या	०।००	१	१	२	२	३			
	वडाको पहिचान र आर्थिक सामाजिक विकासमा योगदान पुर्याउन सक्ने प्रमुख भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिहरु लामा झाँकी	संख्या	०।००	१	१	१	१	२			
	वडाको पहिचान र आर्थिक सामाजिक विकासमा योगदान पुर्याउन सक्ने प्रमुख भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिहरु तामाङ	संख्या	२।००	३	४	५	६	७			
	वडाको पहिचान र आर्थिक सामाजिक विकासमा योगदान पुर्याउन सक्ने प्रमुख भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिहरु नेवार	संख्या	१।००	२	३	४	५	६			
प्रतिफल	सामूदायिक सिकाई केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन	संख्या	४	५	६	७	८	९			
	बालबालिकामैत्रि शौचालय भएको विद्यालय	प्रतिशत	७७।३८	८०	८३	८६	८९	९१			
	खानेपानीको सुविधा भएको विद्यालय	प्रतिशत	९३।३३	९५	९६।१	९७	९७।९	९८।६			
	बालमैत्रि पूर्वाधार भएका सार्वजानिक बिद्यालयको संख्या	प्रतिशत	८९।००	९३	९४	९६	९७	९८			
	स्यानिटरी प्याडसहितको सुविधा भएको विद्यालय	संख्या	१२।००	१५	१६	१७	१८	१९			
	शिक्षक संख्या	संख्या	२२६।००	२३०	२३२	२३५	२३८	३०१			
	विद्यालयमा भएको शिक्षिका	संख्या	९३।००	९७	१०१	१०५	११०	११६			
	विद्यालय सवलीकरण कार्यक्रम	संख्या	१।००	१	१	१	२	२			

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	विद्यालयमा कम्प्युटर ल्याब भएको	बिद्यालय संख्या	४।००	८	९	१०	११	१२			
	विद्यालयमा विज्ञान ल्याब भएको संख्या	संख्या	३।००	५	५	६	६	७			
	शिक्षक शिक्षिकाको क्षमता विकास तालिम	संख्या	५।००	७	७	७	८	८			
	माध्यमिक बिद्यालयमा आधारित पुस्तकालय	संख्या	२।००	४	५	५	५	६			
	अपाङ्गता भएका बिद्यालय उमेरका बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच	प्रतिशत	२७।६५	३५	३८	४१	४५	५०			
	पिछडिएको समूदाय र आथिृक रुपमा बिपन्नलाई उच्च शिक्षामा पहुँचका लागि सहयोग	संख्या	३०।००	५०	७०	९०	११०	१३०			
	प्रसुति र गर्भवती जाचँको सेवा लिएका महिला	प्रतिशत	५८।००	७०	८०	८५	९०	९७			
	सुत्केरी सुविधा उपभोग गर्ने महिलाहरु	प्रतिशत	६८।४८	७५	७७	७९।५	८१।९	८६।१			
	पोषणको जाँच गराएका बाल बालिकाहरु	प्रतिशत	६६।३८	८०	८५	९०	९२	९७			
	खोप, भिटामिन ए आदिको सेवा लिएका बाल बालिका	प्रतिशत	९६।१२	९८	९८।४	९८।९	९९।२	९९।८			
	बालमैत्रि पूर्वाधार भएका सार्वजनिक बिद्यालयको संख्या	प्रतिशत	७४।६७	८०	८४	८९	९४	९९।२			
	दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसुति सेवा	प्रतिशत	३५।३८	४०	४५	५०	५५	६०			
	४५ मिनेटको दुरीमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच	प्रतिशत	७४।६२	७८	८२	८६	९०	९४			

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	परम्परागत उपचारमा संलग्न जनशक्तिलाई क्षमता विकास तालिम	संख्या	०।००	१	१	१	२	३			
	आयुर्वेदिक लगायत परम्परागत औषधालय	संख्या	१।००	१	१	१	१	२			
	ज्येष्ठ नागरिकले स्वास्थ्य परिक्षण गरेका	संख्या	१०३१।००	१२००	१४००	१६००	१८००	२०००			
	कोभिड १९, अन्य सरुवा र अज्ञात रोगहरुवाट मृत्यु भएका (गत वर्ष)	संख्या	०।००	०	०	०	०	०			
	फ्लस-सेफ्टि ट्याङ्कमा जोडिएको शौचालय	प्रतिशत	९६।००	९८	९८।५	९९	९९।२	९९।३			
	साधारण शौचालय	प्रतिशत	२।००	०।५	०।५	०।५	०।४	०।४			
	महिला सहकारी संस्थाको सुढृडीकरण	प्रतिशत	२।००	५	७	१०	१४	२०			
	प्राकृतिक श्रोतको उपयोगमा स्थानीय समूदायको लगानी अंश	प्रतिशत	४।५२	६	७।८	८।९	९।८	१०।५			
	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको सामाजिक तथा आर्थिक कृयाकलापमा सकृय सहभागिता दर	प्रतिशत	४।७६	६	७।९	८।४	९।६	१०।५			
	नीति निर्णायक तहमा महिलाको पहुँच	प्रतिशत	१९।१०	२५	२७	२८।९	२९।९९	३३			
	प्राबिधिक तथा व्यावसायिक दक्षता अभिबृद्धि कार्यक्रममा महिला सहभागिता	प्रतिशत	३।००	५	७	९	११	१४			
	सुबिधा सम्पन्न जेष्ठ नागरिक ग्राम (ज्ञान केन्द्र) स्थापना तथा सञ्चालन	वटा	०।००	०	१	१	१	१			
	ज्येष्ठ नागरिक कल्याण कोषको स्थापना	रु	०।००	१	१	१	१	२			

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	ज्येष्ठ नागरिक कल्याणका लागि कार्य गर्ने संघ संस्था	संख्या	०।००	०	०	१	१	२			
	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको आत्मनिर्भर, स्वावलम्बी र सम्मानजनक जीवन यापनको माध्यम	प्रतिशत	२।३३	३	३।८	४।५	५।२	६			
	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको जनसंख्या	संख्या	३२५।००	३२०	०	०	०	०			
	अपाङ्गता परिचय पत्र प्राप्त गरेका	संख्या	३००।००	३२०	०	०	०	०			
	अपाङ्गता परिचय पत्र प्राप्त गर्न वाकी रहेका	संख्या	२५।००	०	०	०	०	०			
	उद्यम तथा व्यवसायमा संलग्न अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु	संख्या	४।००	७	११	१६	२१	२६			
	दलित समुदायको जनसंख्या	संख्या	२६९४।००	२८००	२९५०	३१५०	३३८०	३५००			
	उद्यम तथा व्यवसायमा संलग्न दलित व्यक्तिहरु	संख्या	१८।००	१९	२०	२१	२२	२३			
	आदिवासी/जानजाति समुदायको जनसंख्या	संख्या	११८५५।००	११८५५	११८५५	११८५५	११९००	१२०००			
	उद्यम तथा व्यवसायमा संलग्न आदिवासी/जानजाति व्यक्तिहरु	संख्या	३५६।००	४००	४५०	५००	५५०	६००			
	बालबालिकाको जन्मदर्ता	प्रतिशत	७६।००	७९	८१	८४	८९	९४			
	किशोर किशोरी लक्षित विद्यालय शिक्षा कार्यक्रम	विद्यालय संख्या	०।००	१	१	१	२	३			
	बाल उद्धार कोष स्थापना	संख्या	०।००	१	१	२	२	२			
	उद्यमसिशलता विकास तालिम	संख्या	५।००	१५	१६	२०	२५	३०			
	रंगशाला	संख्या	०।००	१	१	२	२	३			

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	कभडहल	संख्या	०।००	०	०	०	०	०			
	खेल मैदान	संख्या/रोपनी	२४।००	२९	३२	३८	४२	५०			
	खेलकुदका लागि प्रयोग भएका खुला चौर	संख्या/रोपनी	२८।००	३०	३२	३८	४२	५२			
	युवा श्रृजनशिल कोष स्किम	वटा	०।००	१	१	२	२	३			
	साहसिक खेलकुद	प्रकार (संख्या)	१।००	२	३	४	५	६			
	वडा भित्र खेलिने प्रमुख खेल र प्रतिस्प्रधाहरु	संख्या	६।००	७	८	९	१०	११			
	खेलकुदसँग सम्बन्धीत संस्था र क्लवहरु	संख्या	३।००	७	८	९	१०	११			
	जिल्लास्तरिय खेलकुद पदक विजेता	संख्या	०।००	१०	११	१२	१३	१४			
	प्रदेशस्तरिय खेलकुद पदक विजेता	संख्या	०।००	५	६	७	८	९			
	राष्ट्रियस्तरिय खेलकुद पदक विजेता	संख्या	२।००	५	६	७	८	९			
	अन्तराष्ट्रिय स्तरको खेलकुद पदक विजेता	संख्या	२।००	१	२	२	३	४			
	बसाइँसराइ गरेर आएका	संख्या	४।००	१०	१२	१४	१६	१८			
	१५ देखि ३९ वर्ष उमेर समूहको यूवा जनसंख्या	प्रतिशत	४१।९७	४२	४५	४८	५२	६०			
	विदेशबाट फर्केको यूवा	संख्या	५५।००	१००	२००	३००	४००	५००			
	दुर्व्यसनी वा कुनै प्रकारको कुलतमा फसेका यूवाहरु	संख्या	७।००	५	०	०	०	०			
	रोजगारीमा रहेका महिला	संख्या	२६६।००	३००	३२०	३६०	४००	५००			
	विदेशबाट फर्किएका महिलाहरु	संख्या	२३।००	१५०	१६०	१७०	१९५	२४०			
	आधुनिक कृषि तथा पशुपालन व्यवसायमा संलग्न महिलाहरु	संख्या	२२३।००	२५०	२७०	२९०	३१०	४००			

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	वाल श्रमिकको संख्या	संख्या	२३।००	१५	०	०	०	०			
	वाल हिंसाका घटना	संख्या	१३।००	५	०	०	०	०			
	सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक सम्पदाहरुको अध्ययन अनुसन्धान	संख्या	६।००	१०	११	१३	१५	१७			
	परम्परागत तथा सांस्कृतिक गुठी संरक्षण	संख्या	१।००	२	३	४	५	६			
	सांस्कृतिक ग्राम	संख्या	०।००	१	१	१	१	२			
	सामुदायिक पुस्तकालय सबलीकरण	संख्या	०।००	१	१	२	२	३			
	वडाभित्र बोलिने प्रमुख मातृभाषा र सो भाषा बोल्ने जनसंख्या नेपाली	प्रतिशत	७९।८९	१।००	७९।८९	७९।८९	७९।८९	७९।८९			
	भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिसँग सम्बन्धित संग्रालयहरुको संख्या	संख्या	०।००	१	२	३	४	५			
	मातृभाषा अध्यापन गराइने विद्यालयको संख्या	संख्या	०।००	१	२	३	४	५			
	धार्मिक र ऐतिहासिक स्थलमा पूर्वाधार निर्माण	संख्या	१०७।००	१३०	१४५	१६०	१७०	१८५			
	धर्म संस्कृतिको संरक्षण र बिकासमा लागेका अभियन्ताहरुको बृत्ति बिकास	संख्या	३।००	५	७	९	११	१३			
	वालाचतुदर्शि मेला, सित्तली मेला, भिमसेन पुजा, शिवरात्री, गाउँखेत मेला, गाईखुरा भ्याकुरे मेला, मेलुङ महोत्सव, देवी पुजा, कुल पूजा, चण्डी मेला, भुमे पर्व, लामा नाच, झाँकी नाच, तीज, दशैँ तिहार, माघि, ल्होसार, आदि	संख्या	१५।००	२०	२५	३०	३५	४०			

तालिका नं. १०.२.३ नतिजा खाका तथा नतिजा साङ्केतिकरण–पूर्वाधार विकास

पुर्वाधार विकास											
नतिजा स्तर	सूचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
प्रभाव	सुरक्षित आवासमा पहुँच	प्रतिशत	७६।२९	८०	८४	८८	९२	९६			
	निर्मित तटबन्ध	कि.मि.	०।१५	२	३	४	५	६			
	पहिरो रोकथाम	संख्या	१८।००	५०	५५	६५	७५	८५			
	बाढीबाट जोखिममा भएका बस्तीको संरक्षण	वटा	७।००	१५	१८	२१	२४	३०			
	एक घण्टाको दुरीमा यातायातको पहुँच भएको जनसंख्या	प्रतिशत	७०।००	८०	८५	९०	९२	१००			
	बिद्यमान सडकको सर्वयाममा रुतरोन्नति	कि.मि.	२००।००	२२०	२४०	२६०	२८०	३००			
	टेलिभिजन प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	७७।५१	८५	८८	९२	९५	१००			
	प्रहरी भवन तथा चौकी निर्माण	संख्या	१।००	२	२	२	३	३			
असर	मानव अधिकार उलंघनका घटना	संख्या	४०।००	२५	२०	१५	१०	०			
	स्थानीय तहमा गरिब तथा असहायलाई कानुनी सहायता अभियान	संख्या	२७।००	३५	३०	२५	२०	१५			
प्रतिफल	शसरोन्मुख/ बजारोन्मुख बस्ती क्षेत्रको पूर्वाधार विकास योजना		४।००	१५	२०	२५	३०	३५			
	नक्सा पास गरी निर्माण भएका घर	प्रतिशत	०।००	२५	४०	५०	६०	७०			
	चालु र निर्माणधिन अवस्थामा रहेका आयोजनाहरु र उत्पादन क्षमता	कि. वा.	०।००	१	१	१	१	१			
	सिञ्चित क्षेत्र बिस्तार	हे.मा	१।९५	५	७	९	११	१३			
	विद्युतको पहुँच पुगेको परिवार	प्रतिशत	९९।००	१००	१००	१००	१००	१००			
	बायो ग्यास प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	२।५०	३	४	५	६	७			
	सौर्य उर्जा प्रयोग गर्ने परिबार	प्रतिशत	०।३६	१	२	३	४	५			
	सिचाइ आयोजना	संख्या	३५।००	५०	६५	८०	८५	१००			

पुर्वाधार विकास											
नतिजा स्तर	सूचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	सिचाइ कुलोको लम्बाइ	कि.मि.	१६।९३	२०	२४	२८	३२	४०			
	प्रस्तावित आयोजना र उत्पादन क्षमता	कि. वा.	०।००	२००००	२००००	२००००	२००००	२००००			
	जलविद्युत उत्पादनको सम्भावना	कि. वा.	७००००।००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००			
	चालु र निर्माणधिन अवस्थामा रहेका आयोजनाहरु र उत्पादन क्षमता	कि. वा.	४०।००	५०	६०	७०	८०	९०			
	प्रस्तावित आयोजना र उत्पादन क्षमता	कि. वा.	१५।००	२०	२५	३०	३५	४०			
	वैकल्पिक उर्जाको उत्पादनको सम्भावना	कि. वा.	५००००।००	६००००	७००००	८००००	९००००	१०००००			
	पालिका तथा वडा जोड्ने सडक निर्माण	कि.मि.	३५।००	४०	४५	५०	५५	६०			
	खण्डस्मिथ सडकमा स्तरोन्नती	कि.मि.	१०।००	१५	२०	२५	३०	३५			
	सडक निर्माण	कि.मि.	२६०।००	२८०	२९०	३००	३१०	३२५			
	पक्की कालोपत्रे सडक र स्लाब ढलान	कि.मि.	८।००	१२	१६	२०	२४	२८			
	ग्राभेल सडक	कि.मि.	८।००	१५	१८	२१	२४	२६			
	कच्ची/धुले सडक	कि.मि.	२४०।००	२००	१८०	१६०	१४०	१२०			
	स्थायी सडक पहुँच भएको जनसङ्ख्या	संख्या	५२५०।००	७५००	७५००	८०००	१२०००	१६०००			
	अस्थायी सडक पहँच भएको जनसङ्ख्या	संख्या	२५०००।००	२१०००	२१०००	२१०००	२१०००	२१०००			
	झोलुङ्गे पुल निर्माण	संख्या	५।००	६	७	८	९	१०			
	पक्की पुल निर्माण	संख्या	९।००	१०	११	१२	१३	१४			
	सडक सुधार	संख्या	५०।००	५५	६०	६५	७०	७५			
	बसपार्क निर्माण वा स्तरोन्नती	संख्या	०।००	१	१	२	३	४			

पुर्वाधार विकास											
नतिजा स्तर	सूचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	इन्टरनेट प्रयोग कर्ता	प्रतिशत	८।२८	२०	२२	२५	२९	३४			
	आम सञ्चारमा प्रतिव्यक्ति बजेट बिनियोजन	रु.	७०।००	१००	१००	१२०	१८०	३००			
	कर्मचारी तथा जन प्रतिनिधिहरुको आचारसंहिता कार्यान्वयन	प्रतिशत	५१।४३	६०	६५	७०	७५	८०			
	स्थानीय तहका न्यायिक समितिका पदाधिकारहिरुलाई न्यायिक सचेतना तालिम	संख्या	२०।००	३०	४०	५०	६०	७०			

तालिका नं. १०.२.४ नतिजा खाका तथा नतिजा साङ्केतिकरण–वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन

वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
प्रभाव	वनले ढाकेको क्षेत्रफल	प्रतिशत	५२।०७	५३	५३।४	५३।९	५४।२	५४।८			
असर	समूदायबाट व्यवस्थापन भएको वनको क्षेत्रफल	हेक्टर	२२०८।००	२२१५	२३१५	२४२५	२५४०	२६६०			
	उच्च मूल्यका जडिबुटी र गैरकाष्ठ वन पैदावारको उत्पादन	मे. टन	४।६७	५	६	७	८	९			
प्रतिफल	काठमा आधारित लघु उद्यम तथा उद्योगहरुको प्रबर्द्धन	गोटा		१	१	२	२	३			
	लोपोन्मुख, संकटापन र जोखिममा परेका वन्यजन्तु र वनस्पति प्रजातिहरुको संरषण, योजना, कार्यान्वयनमा सहयोग			३।००	३	३	३	३			
	एकिकृत जलाधार व्यवस्थापन	संख्या	२।००	२	२	२	३	३			
	उच्च मूल्यका गैर काष्ठ र जडिबुटीको उत्पादन	मे.टन		१	१	२	२	३			

वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	जडिबुटी प्रशोधन र भण्डारण उद्योग	संख्या	१।००	१	१	१	१	२			
	प्रशोधित जडिबुटिको निर्यात परिमाण	के.जि.		१००	१५०	२००	२५०	३००			

तालिका नं. १०.२.५ नतिजा खाका तथा नतिजा साङ्केतिकरण–लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा

लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा											
नतिजा स्तर	सूचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
प्रभाव	वन व्यवस्थापन तालिम प्राप्त सा.व.उ.स	संख्या	२२।००	३०	३८	४४	५०	५७			
	वनमा आधारित उद्यम प्रबर्द्धन	संख्या	०।००	५	६	७	८	९			
	बजार प्रबर्द्धन गरिएका वनजन्य उत्पादन	गोटा	०।००	५	६	७	८	९			
	धार्मिक संस्थाहरुको संघठनात्मक प्रबर्द्धन	संख्या	१।००	२	३	४	५	६			
	साँस्कृतिक समूहहरुको संस्थागत प्रबर्द्धन	संख्या	२।००	३	३	४	४	४			
असर	धार्मिक, साँस्कृतिक कृयाकलाप बारेका प्रकाशन सहयोग ।	संख्या	१।००	१	१	२	३	४			
प्रतिफल	दिगो स्रोत परिचालन र प्रयोग बारेको अभिमुखिकरण लिएका उपभोक्ता	प्रतिशत	६४।३३	७०	७८	८५	९१	१००			
	बैज्ञानिक बार्षिक कार्ययोजना बनाउन सक्ने सा.व.उ.स.	प्रतिशत	१०।२४	१५	२०	२२	२५	२८			
	सा.व.उ.स.(कार्यसमिति) मा दलित सहभागिता	प्रतिशत	८।८६	१०	११	१२	१३	१४			

लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा											
नतिजा स्तर	सूचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	सुचनाको स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	सा.व.उ.स.(कार्य समिति) मा महिला सहभागिता	प्रतिशत	३०।३३	३६	३८	४०	४१।५	४४			
	प्रबर्द्धित कृषक समूह	संख्या	४१।००	४२	४३	४४	४५	४६			
	प्रबर्द्धित महिला कृषक समूह	संख्या	९।००	१०	११	१२	१३	१४			
	प्रबर्द्धित दलित कृषक समूह	संख्या	१।००	२	३	४	५	६			
	प्रबर्द्धित सिचाइ समूह	संख्या	२।००	३	४	५	६	७			
	प्रबर्द्धित बचत समूह	संख्या	७२।००	७५	७८	८१	८४	८७			
	परम्परागत पोषाक, बाजा, साँस्कृतिक प्रतिकहरुको प्रबर्द्धन	संख्या	१।००	२	३	३	३	४			
	दर्ता भएका होटल, होमस्टे, खाजाघर	संख्या	७।००	१५	२०	२५	३०	३५			
	अपचारिक र संघठित पर्यटन व्यवसायी	संख्या	५।००	५	६	७	८	९			
	सेवाको व्यवसाय गर्ने समूहको बार्षिक अनुगमन	पटक	३।००	३	४	५	६	७			
	होटल पर्यटन र सेवा क्षेत्रमा काम गर्ने समूहको प्रबर्द्धन ।	संख्या	४।००	६	७	८	९	१०			
	होमस्टे, पर्यटन, होटल व्यवसायीहरुका लागि तालिम	संख्या	५।००	५	६	७	८	९			

अनुसुची १ योजनाको क्षेत्र - आर्थिक

४.१ कृषि पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	सर्वोच्चतिक हक सङ्केत नं.	विगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौ प.ज. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		मिसानवहत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
४.१.८.१	३६।१,३६। २,३६।३	२	३।४।४	७।२	३।१।४।१	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	१५	२००	८००	२५००	३०००	६५००						
४.१.८.२	२५।४,३६।१	२,१२	३।४।४	७।२	३।१।४।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	१००	१००	५००	१५००	१५००	३६००						
४.१.८.३	२५	१,८	३।४।४	७।२	३।१।४।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	५०	०	५००	१५००	२०००	४०००						
४.१.८.४	२५	८,१२,२	३।४।४	७।२	३।१।४।१	१							१	०	०	०	०	०	१	३०	०	५००	१५००	२०००	४०००						
४.१.८.५	२५	१४,२	३।४।४	७।२	३।१।४।१	१	१	१	१	१	१		१	१	०	०	०	०	१	३०	३००	८००	२५००	३२००	६८००						
४.१.८.६	२५	८,९,२	३।४।४	७।२	३।१।४।१	१	१	१	१	१	१		१	१	१	०	०	१	०	३०	३००	८००	२५००	३०००	६६००						
४.१.८.७	२५	१२,९,२	३।४।४	७।२	३।१।४।१	१	१						१	१	०	०	०	१	०	२०	०	३००	१२००	१५००	३०००						
४.१.८.८	२५	१७,१०,२	३।४।४	७।२	३।१।४।१								१	१	०	०	०	०	१	२०	०	१००	८००	१२००	२१००						
४.१.८.९	२५	१२,१७,२	३।४।४	७।२	३।१।४।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	५०	३००	८००	२३००	३२००	६६००						
४.१.८.१०	२५	१७,१४,२	३।४।४	७।२	३।१।४।१				१	१	१		१	१	०	०	०	१	०	३०	२००	३००	१२००	२०००	३७००						
४.१.८.११	२५	११,१०,२	३।४।४	७।२	३।१।४।१				१				१	१	०	०	०	१	०	२०	२०	२००	६००	८००	१६२०						
४.१.८.१२	२५	८,१,२,१	३।४।४	७।२	३।१।४।१				१				१	१	०	०	०	१	०	१०	२०	२००	६००	८००	१६२०						
४.१.८.१३	२५	१३,१४,१,२	३।४।४	७।२	३।१।४।१							१	१	०	०	०	०	१	०	१०	२०	५०	१५०	७००	९२०						
४.१.८.१४	३३।१,३३।२,२५।४	१२,१४,१,२	३।४।४	७।२	३।१।४।१							१	१	०	०	०	०	१	०	१०	२०	५०	१५०	७००	९२०						
४.१.८.१५	२५	१६,१७,२	३।४।४	७।२	३।१।४।१				१				१	०	०	०	०	१	०	५०	०	१००	१५०००	२०००	३६००						

४.२ भुमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिवी निवारण

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाख मा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	सैद्धान्तिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	सस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नवर्ग	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
४.२.८.१	२५।४,५१।५।५,५१।५।२	१४,१५	३।४।५		३।५।४।५	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	१	०	०	१	५०	३००	८००	२५००	३०००	६६००						
४.२.८.२	८	८,९	३।४।५		३।५।४।५	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	१	०	०	१०	१००	५००	१०००	१५००	३१००						
४.२.८.३	८	९,७,१६	३।४।५		३।५।४।५	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	१	०	०	१०	१००	५००	१०००	१५००	३१००						
४.२.८.४	८	८,७,१	३।४।५		३।५।४।५			१					१	१	०	१	०	०	१	२०	०	१००	५००	४००	१०००						

४.३ श्रम तथा रोजगारी

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाख मा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	सैद्धान्तिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	सस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नवर्ग	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
४.३.८.१	३३।५,३३।२,	५,८,१,२	३।४।५		३।५।४।३	१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	१	५०	२००	६००	२०००	२५००	५३००						
४.३.८.२	३३।५,३३।२,१७।२, च	६,१७	३।४।५		३।५।४।३	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	२०	१००	६००	२०००	२५००	५२००						
४.३.८.३	१७।२,३३।५,च	,९,१०,११	३।४।५		३।५।४।३	१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	१	२०	१००	६००	२५००	३०००	६२००						
४.३.८.४	३४।५,३४।२	५,४,८,१	३।४।५		३।५।४।३	१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	१	२०	२००	८००	२५००	३०००	६५००						
४.३.८.५	३३।५,३३।२	१,२,८,१२	३।४।५		३।५।४।३	१							१	१	०	०	१	०	०	२०	०	२००	५००	८००	१५००						
४.३.८.६	१७।२,३३।५, च	१,२,८,१२	३।४।५		३।५।४।३	१	१						१	०	०	०	१	०	०	३०	०	३००	८००	१२००	२३००						
४.३.८.७	१७।२,३३।५, च	१,२,८	३।५।४		३।५।४।३		१						१	०	०	०	१	०	०	१०	०	५०	२००	३००	५५०						
४.३.८.८	३३।५,३३।२ ३४।५	१,२,११,१६	३।५।४		३।५।४।३			१					१	१	०	०	१	०	०	२०	०	७०	३००	३५०	७२०						
४.३.८.९	१७।२,३३।५ ३३।२, च	९,१,२,१२	३।४।५		३।५।४।३				१				१	०	०	०	१	०	०	३०	१०	१००	५००	७००	१३१०						
४.३.८.१०	१७।२,३३।५ ३३।२, च	९,१५,१४,१२	३।४।५		३।५।४।३					१			१	०	०	०	१	०	०	२०	१००	८०	४००	५००	१०८०						

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		मिसानत्कृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
४.३.८.११	१७।२,३३।१ ३३।२, च	८,९,११,१२,१४,१७	३।४।१		३।१।४।३						१		१	१	०	०	१	०	०	२०	०	६०	४००	५००	९६०						
४.३.८.१२	१७।२,३३।१ ३३।२, च	१,९,१२,५	३।४।१		३।१।४।३							१	१	१	०	०	०	१	०	५०	१०	५०	३००	५००	८६०						

४.४ बैंक तथा वित्तीय संस्था

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		मिसानत्कृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
४.४.८.१	८	१५,१६,१७,९	३।४।१		३।१।४।७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	१	२०	२००	८००	२५००	३०००	६५००						
४.४.८.२	८	८,४,१०	३।४।१		३।१।४।७	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	२०	२००	८००	२५००	३०००	६५००						

४.५ पर्यटन - ग्रामिण तथा स्थानीय पर्यटन

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		मिसानत्कृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
४.५.८.१	२६।१,२६।२ ५१।१२ ५१।३।२	१०,११	३।४।२	७।५	३।१।४।२	१							१	१	१	०	१	०	०	५०	२०	२००	५००	८००	१५२०						
४.५.८.२	५१		३।४।२	७।५	३।१।४।२	१							०	०	१	०	१	०	०	३०	२०	२००	५००	८००	१५२०						
४.५.८.३	२६।१,२६।२ ५१।१२ ५१।३।२	१३,	३।४।२	७।५	३।१।४।२		१						०	०	१	०	०	०	१	५०	०	१००	३००	४००	८००						
४.५.८.४	२६।१,२६।२ ५१।१२ ५१।३।२	१०,१६	३।४।२	७।५	३।१।४।२		१						१	०	१	०	०	१	०	३०	०	१००	३००	४००	८००						
४.५.८.५	२६।१,२६।३ ५१।१२ ५१।३।२	८,११,६	३।४।२	७।५	३।१।४।२		१						१	०	१	०	०	१	०	२०	०	१००	३००	४००	८००						

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाख मा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	सैद्धान्तिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नतक्ष	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
४.५.८.६	२६।१,२६।४ ५१।१२ ५१।३।२	५,९,१०	३।४।२	७।५	३।१।४।२		१						०	१	१	०	०	१	०	२०	०	१००	३००	४००	८००						
४.५.८.७	१७।२,५१।१२,च	१६,१२,९,१७	३।४।२	७।५	३।१।४।२			१					१	०	१	०	०	०	१	५०	०	८०	४००	४५०	९३०						
४.५.८.८	२६।१,२६।६ ५१।१२ ५१।३।२	७,१,११	३।४।२	७।५	३।१।४।२				१				१	१	०	०	०	०	०	१००	१०	१००	६००	७००	१४१०						
४.५.८.९	१७।२,२५।१ ५१।१२,च	१२,११,१०,६,१६	३।४।२	७।५	३।१।४।२				१				१	१	०	०	१	०	०	२०	०	२०	२००	१००	३२०						
४.५.८.१०	२६।१,२६।८ ५१।१२ ५१।३।२	१३,४,६	३।४।२	७।५	३।१।४।२						१		१	०	१	०	०	०	१	२००	०	५०	५००	६००	११५०						
४.५.८.११	१७।२,५१।१२,च	६,९,१७	३।४।२	७।५	३।१।४।२							१	०	१	१	०	०	०	१	१००	१०	७०	३००	४५०	८३०						
४.५.८.१२	१७।२,५१।१२,च	६,१०,१३,१७,८	३।४।२	७।५	३।१।४।२							१	१	०	०	०	०	०	१	५०	१०	७०	३००	४५०	८३०						

४.६ उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्था

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाख मा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	सैद्धान्तिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नतक्ष	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
४.६.८.१	१७।२,च	१०,१,३,९	३।४।२	७।४	३।१।४।३	१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	१	१००	२००	८००	२५००	३०००	६५००						
४.६.८.२	२५	८,५,९	३।४।२	७।४	३।१।४।३	१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	१	०	०	३०	२००	८००	२५००	३०००	६५००						
४.६.८.३	१७।२,च	५,१०,११,४	३।४।२	७।४	३।१।४।३	१	१	१	१			१	१	०	०	०	१	०	०	२०	१०	६००	२०००	२५००	५११०						
४.६.८.४	१७।२,च	११,७,५,९	३।४।२	७।४	३।१।४।३	१							०	१	१	०	०	१	०	१००	०	५०	२००	५००	७५०						
४.६.८.५	१७।२,च	५,१०,१	३।४।२	७।४	३।१।४।३		१						१	०	०	०	१	०	०	२०	०	५०	१००	१५०	३००						
४.६.८.६	१७।२,च	१६	३।४।२	७।४	३।१।४।३			१					१	१	०	०	१	०	०	३०	०	५०	१००	१५०	३००						
४.६.८.७	१७।२,च	९,११,१७	३।४।२	७।४	३।१।४।३					१			०	०	१	०	०	१	०	५०	१००	१००	४००	५००	११००						
४.६.८.८	१७।२,च	११,१७,१२	३।४।२	७।४	३।१।४।३						१		१	०	०	०	०	०	१	५०	१००	१००	४००	५००	११००						

अनुसुची २ योजनाको क्षेत्र - सामाजिक

५.१ शिक्षा

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नतकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.१.८.१	३१।२,५१।८।१ ५१।८।२	४	३।४।७	७।६	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	१०	१००	५००	२०००	२५००	५१००						
५.१.८.२	५१।८।२,५१।८।३	४	३।४।७	७।६	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	१	०	०	१०	१००	५००	२०००	२५००	५१००						
५.१.८.३	५१।८।२,५१।८।३	४	३।४।७	७।६	३।१।४।१०	१	१		१	१	१	१	०	१	०	०	१	०	०	१०	१००	५००	२०००	२५००	५१००						
५.१.८.४	५१।८।१	३,१०,४,८	३।४।७	७।६	३।१।४।१०							१	०	१	०	०	१	०	०	५	०	५०	२००	३००	५५०						

५.२ स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नतकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.२.८.१	३५।१,५१।८।५ ५१।८।६ ५१।८।९	२,१३,३	३।४।७	७।३	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	५०	१००	८००	२५००	३०००	६४००						
५.२.८.२	३५।३,३६।१	३,२,५	३।४।७	७।३	३।१।४।१०	१	१		१	१	१		०	१	०	०	१	०	०	१०	५०	५००	२०००	२५००	५०५०						
५.२.८.३	३०।१,३५।४,३६।१	६,४,३	३।४।७	७।३	३।१।४।१०	१	१		१	१	१		०	१	०	०	०	०	१	२०	५०	५००	२०००	२५००	५०५०						
५.२.८.४	३५।१,५१।८।५ ५१।८।६ ५१।८।८	४।३,५,१०,८	३।४।७	७।३	३।१।४।१०			१					०	१	०	०	०	०	१	१०	०	७०	२००	३५०	६२०						
५.२.८.५	२५	२।,३,१,६	३।४।७	७।३	३।१।४।१०			१					०	१	०	०	०	०	१	१०	०	७०	४००	३५०	८२०						
५.२.८.६	५१।८।५	२,३	३।४।७	७।३	३।१।४।१०					१			०	१	०	०	१	०	०	१०	१००	८०	४००	४००	९८०						
५.२.८.७	३८।२,५१।१०।३	२,५,३	३।४।७	७।३	३।१।४।१०				१				०	१	०	०	०	१	०	३०	२००	६००	२०००	२५००	५३००						

५.३ यूवा तथा खेलकुद

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाख)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पूर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		मिश्रानकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. म	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.३.८.१	३३।१,३३।२ ५१।१०।७	१,२,८,१०	३।४।२	७।६	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	५०	५०	४००	१५००	१६००	३५५०						
५.३.८.२	९,५१।१०।१३	१०	३।४।२	७।६	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	५०	५०	४००	१५००	१६००	३५५०						
५.३.८.३	९,५१।१०।१३	३,१२,१०,११	३।४।२	७।६	३।१।४।१०	१							०	१	०	०	०	१	०	२०	०	५०	४००	६००	१०५०						
५.३.८.४	९,५१।१०।१३	७,५,१०,३	३।४।२	७।६	३।१।४।१०		१						०	१	०	०	०	१	०	२०	०	५०	३००	५००	८५०						
५.३.८.५	९,५१।१०।७	१५,१०,१४	३।४।२	७।६	३।१।४।१०		१						०	१	०	०	१	०	०	५	०	५०	३००	५००	८५०						
५.३.८.६	९,५१।१०।१३ ५१।१०।७	९,६,५,३	३।४।२	७।६	३।१।४।१०			१					०	१	०	०	१	०	०	१०	०	६०	४५०	४००	९१०						
५.३.८.७	९,५१।१०।१३	३,५,१०,१३	३।४।२	७।६	३।१।४।१०				१				०	१	०	०	१	०	०	२०	१०	८०	६००	७००	१३९०						
५.३.८.८	९,५१।१०।१३	१०,१६,३	३।४।२	७।६	३।१।४।१०					१			०	१	०	०	१	०	०	२०	५०	१००	३५०	४००	९००						
५.३.८.९	९,५१।१०।१३	३,१०,९	३।४।२	७।६	३।१।४।१०						१		०	१	०	०	१	०	०	३०	०	६०	३००	४००	७६०						
५.३.८.१०	९,५१।१०।१३	१५,१३,१०,३	३।४।२	७।६	३।१।४।१०							१	०	१	०	०	१	०	०	१०	०	५०	२००	३५०	६००						
५.३.८.११	३३।१,३३।२ ५१।१०।७	७,१०,१४,१५,१६	३।४।२	७।६	३।१।४।१०							१	०	१	०	०	१	०	०	१०	०	५०	२००	३५०	६००						

५.४ अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाख)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पूर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		मिश्रानकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. म	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.४.८.१	१७।२,च	७,८,९,१०,१३	३।४।१	७।४	३।१।४।७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	१०	५०	५००	१५००	२०००	४०५०						
५.४.८.२	५१।७।१,५१।७।७	९,१०,७,१२,१३	३।४।१	७।४	३।१।४।७	१	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	१	०	०	१०	५०	७००	२०००	२५००	५२५०						
५.४.८.३	५१।७।१,५१।७।६	१५,१६	३।४।१	७।४	३।१।४।७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	१०	१००	८००	१५००	२०००	४४००						

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नहरू	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.४.८.४	३०	६,३,९	३।४।१	७।४	३।१।४।७	१	१		१	१	१	१	०	१	०	०	१	०	०	१०	५०	७००	२०००	२५००	५२५०						
५.४.८.५	१७	१७,१६,१२,१०,८	३।४।१	७।४	३।१।४।७			१					१	०	१	०	०	०	१	२०	०	५०	३००	३५०	७००						

५.५ खानेपानी तथा सरसफाई

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नहरू	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.५.८.१	३५	३,६	३।४।७	७।१	३।१।४।२	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	५००	२००	८००	२५००	३०००	६५००						
५.५.८.२	३५	३,६,१२,१०	३।४।७	७।१	३।१।४।२	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	५०	२००	८००	२५००	३०००	६५००						
५.५.८.३	३०	६,१५,१२	३।४।७	७।१	३।१।४।२	१	१			१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	३०	१५०	५००	१५००	२०००	४१५०						
५.५.८.४	३५	१२,६,१४	३।४।७	७।१	३।१।४।२				१				०	१	०	०	०	०	१	२०	०	७०	४००	५००	९७०						
५.५.८.५	३५	१५,१६,७,६	३।४।७	७।१	३।१।४।२				१				०	१	०	०	०	१	०	५	०	२०	२००	२००	४२०						
५.५.८.६	३५	१०,१४,६	३।४।७	७।१	३।१।४।२				१				०	१	०	०	०	१	०	२००	०	४०	४००	२००	६४०						
५.५.८.७	३५	१४,१२,१७,६	३।४।७	७।१	३।१।४।२						१		०	१	०	०	०	०	१	१००	१०	७०	५००	५५०	११३०						

५.६ लैगिंक तथा सामाजिक समावेशीता

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नहरू	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.६.८.१	१८।१,१८।२ १८।३	५,१,१०	३।४।६	७।६	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	१	०	०	१०	१००	५००	१५००	२०००	४१००						
५.६.८.२	३८।४,४०।१	१०,८,४	३।४।६	७।६	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	१	०	०	१०	१००	५००	१५००	२०००	४१००						

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.६.८.३	३८।४,४०।१		३।४।६	७।६	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	१	०	०	१०	१००	५००	१५००	२०००	४१००						

५.७ लक्षित वर्ग उत्थान - महिला, बालबालीका तथा जेष्ठनागरिक

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.७.८.१	३८।३,३९।२ ३९।४ ३९।५ ३९।६ ३९।७ ४१	४,५,१०,१६	३।४।६	७।६	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	१	०	०	१०	५०	५००	१५००	२०००	४०५०						
५.७.८.२	४१	३	३।४।६	७।६	३।१।४।१०		१						०	१	०	०	१	०	०	३०	०	५०	३००	३००	६५०						
५.७.८.३	३८।४,३८।५ ३९।२ ३९।३ ३९।९ ४०।२ ४१	१६,८	३।४।६	७।६	३।१।४।१०			१					०	१	०	०	१	०	०	३०	०	७०	३००	३००	६७०						

५.८ भाषा, संस्कृति, कला साहित्य

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.८.८.१	३२।३,३२।१ ३२।३		३।४।६	७।६	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	१	०	०	१०	५०	६००	१२००	१५००	३३५०						
५.८.८.२	३२		३।४।६	७।६	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	१	०	०	१०	५०	६००	१२००	१५००	३३५०						
५.८.८.३	३२		३।४।६	७।६	३।१।४।१०			१					०	१	०	०	१	०	०	१०	०	५०	३००	३००	६५०						
५.८.८.४	३२		३।४।६	७।६	३।१।४।१०			१					०	१	०	०	१	०	०	१०	०	५०	३००	३००	६५०						

अनुसुची ३ योजनाको क्षेत्र - पुर्वाधार विकास

६.१ आवास तथा बस्ती विकास

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		लिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. . य	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.१.८.१	२५।४,५१।८।११	१३,११,१४	३।४।३	७।३	३।१।४।५	१	१	१	१	१	१	१	०	०	१	०	०	०	१	२०	२०	५०	१५०	२००	४२०						
६.१.८.२	८	१६,११,५	३।४।३	७।३	३।१।४।५	१	१		१	१	१	१	०	०	१	०	०	०	१	२०	२०	५०	१५०	२००	४२०						
६.१.८.३	२५।४,५१।८।११	११,६	३।४।३	७।३	३।१।४।५			१					०	०	१	०	०	०	१	३०	५०	५००	१५००	२०००	४०५०						

६.२ सडक तथा यातायात

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		लिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. . य	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.२.८.१	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८								०	०	१	०	०	०	१	६०००	१००	५००	१५००	२०००	४१००						
६.२.८.२	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८								०	०	१	०	०	०	१	१०००	०	३००	१४००	१२००	२९००						
६.२.८.३	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८	१							०	०	१	०	०	०	१	१०००	०	८०	४००	८००	१२८०						
६.२.८.४	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८								०	०	१	०	०	००	१	१०००	०	१५०	७००	१२००	२०५०						
६.२.८.५	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८								०	०	१	०	०	०	१	१०००	०	१००	६००	५००	१२००						
६.२.८.६	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८								०	०	१	०	०	०	१	१०००	१०	१५०	७००	६००	१४६०						
६.२.८.७	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८								०	०	१	०	०	०	१	१०००	१०	१५०	७००	६००	१४६०						
६.२.८.८	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८								०	०	१	०	०	०	१	१०००	१००	१५०	८००	७००	१७५०						
६.२.८.९	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८								०	०	१	०	०	०	१	१०००	२०	७०	६००	५००	११९०						

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	सैद्धान्तिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.२.८.१०	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८								०	०	१	०	०	०	१	१०००	०	७०	७००	८००	१५७०						
६.२.८.११	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८				१				०	०	१	०	०	०	१	५००	०	५०	३००	३५०	७००						
६.२.८.१२	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८	१							०	०	१	०	०	०	१	५००	०	१००	३००	७००	११००						
६.२.८.१३	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८	१							०	०	१	०	०	०	१	३००	०	७०	३००	६००	९७०						
६.२.८.१४	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८		१						०	०	१	०	०	०	१	५०	०	५०	२५०	३००	६००						
६.२.८.१५	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८			१				१	०	०	१	०	०	०	१	५००	१५०	९००	२५००	३०००	६५५०						
६.२.८.१६	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८				१				०	०	१	०	०	१	०	१००	०	२००	६००	५५०	१३५०						
६.२.८.१७	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८				१				०	०	१	०	०	०	१	५००	०	३००	१४००	१२००	२९००						
६.२.८.१८	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८					१			०	०	१	०	१	०	०	१००	०	५०	२००	३००	५५०						
६.२.८.१९	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८					१			०	०	१	०	१	०	०	५०	०	५०	२००	३००	५५०						
६.२.८.२०	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८					१			०	०	१	०	१	०	०	१००	०	५०	२००	३००	५५०						
६.२.८.२१	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८						१		०	०	१	०	१	०	०	५०	०	४०	३००	३००	६४०						
६.२.८.२२	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८						१		०	०	१	०	१	०	०	५०	०	४०	३००	३००	६४०						
६.२.८.२३	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८						१		०	०	१	०	०	१	०	१००	०	५०	३००	५०	४००						
६.२.८.२४	८,५१।८।१४	९,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।८						१		०	०	१	०	१	०	०	५०	०	५०	३००	५०	४००						

६.३ सिंचाई

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	सैद्धान्तिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.३.८.१	५१।७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२								०	१	१	०	०	०	१	५००	५०	४००	१५००	२०००	३९५०						
६.३.८.२	५१।७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२								०	१	१	०	०	१	०	१००	०	५	१००	१००	२०५						

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	सैद्धान्तिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		दिवंगतहरू	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.३.८.३	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२								०	१	१	०	१	०	०	१००	०	५	१०	३०	४५						
६.३.८.४	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२	१							०	१	१	०	०	१	०	२०००	०	१०	३०	३००	३४०						
६.३.८.५	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२								०	०	१	०	१	०	०	१००	०	५	५०	८०	१३५						
६.३.८.६	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२								०	०	१	०	१	०	०	५०	०	५	५०	६०	११५						
६.३.८.७	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२								०	०	१	०	०	१	०	१००	०	१०	१५०	१६०	३२०						
६.३.८.८	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२								०	०	१	०	१	०	०	५०	०	५	२०	३०	५५						
६.३.८.९	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२								०	०	१	०	१	०	०	५०	०	५	२०	३०	५५						
६.३.८.१०	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२				१				०	०	१	०	०	१	०	५०	०	२०	२००	५०	२७०						
६.३.८.११	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२	१							०	०	१	०	०	०	१	१०	०	७०	३००	५००	८७०						
६.३.८.१२	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२	१							०	०	१	०	०	०	१	१०	०	३०	१००	२००	३३०						
६.३.८.१३	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२	१							०	०	१	०	१	०	०	५०	०	१०	५०	७०	१३०						
६.३.८.१४	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२	ज्ञ							०	०	१	०	१	०	०	५०	०	१०	५०	७०	१३						
६.३.८.१५	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२	१						१	०	०	१	०	०	०	१	१००	०	१००	३००	५००	९००						
६.३.८.१६	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२		१						०	०	१	०	१	०	०	१०	०	५	२०	३०	५५						
६.३.८.१७	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२		१						०	०	१	०	१	०	०	१०	०	५	२०	३०	५५						
६.३.८.१८	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२		१						०	०	१	०	१	०	०	३०	०	५	२०	३०	५५						
६.३.८.१९	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२		१						०	०	१	०	१	०	०	३०	०	५	२०	३०	५५						
६.३.८.२०	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२			१					०	०	१	०	०	०	१	१००	०	८०	३००	३००	६८०						
६.३.८.२१	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२				१				०	०	१	०	१	०	०	२००	०	२०	३००	२५०	५७०						
६.३.८.२२	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२				१				०	०	१	०	१	०	०	५०	०	२०	३००	२५०	५७०						
६.३.८.२३	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२				१				०	०	१	०	१	०	०	५०	०	२०	३००	२५०	५७०						
६.३.८.२४	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२					१			०	०	१	०	१	०	०	३०	१०	३०	३५०	२००	५९०						

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाख मा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नहरू	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.३.८.२५	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२					१			०	०	१	०	१	०	०	२०	०	३०	३५०	२००	५८०						
६.३.८.२६	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२					१			०	०	१	०	१	०	०	२०	०	३०	३५०	२००	५८०						
६.३.८.२७	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२					१			०	०	१	०	१	०	०	२०	२०	३०	३५०	२००	६००						
६.३.८.२८	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२					१			०	०	१	०	१	०	०	२०	२०	३०	३५०	२००	६००						
६.३.८.२९	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२						१		०	०	१	०	१	०	०	५०	०	५	१००	६०	१६५						
६.३.८.३०	५१७।४,८	२,१,१४	३।४।४	७।२	३।१।४।२						१		०	०	१	०	०	०	१	५०	०	१०	१५०	१५०	३१०						

६.४ विद्युत तथा वैकल्पीक उर्जा

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाख मा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नहरू	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.४.८.१	८	७,१७,१०,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।२	१	१	१	१	१	१	१	०	०	१	०	०	०	१	१००	५०	३००	१०००	१५००	२८५०						
६.४.८.२	८	७,१७,१०,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।२	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	२००	६०	३५०	१२००	१५००	३११०						
६.४.८.३	८	७,१७,१०,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।२	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	१००	५०	३००	१०००	१५००	२८५०						
६.४.८.४	८	७,१७,१०,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।२	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	५०	१००	२००	८००	१०००	२१००						
६.४.८.५	८	७,१७,१०,१४	३।४।३	७।१	३।१।४।२	१	१	१	१	१	१		०	१	०	०	१	०	०	२०	५०	१५०	६००	८००	१६००						

६.५ सञ्चार तथा सूचना प्रणाली

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाख मा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		निमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.५.८.१	१९.१,१९.२ २७		३।४।३	७।३	३।१।४।५	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	१	०	१००	२००	१०००	२५००	३०००	६७००						
६.५.८.२	१९.१,१९.२ २७		३।४।३	७।३	३।१।४।५	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	१	०	१००	१५०	६००	२०००	२५००	५२५०						
६.५.८.३	१९.१,१९.२ २७		३।४।३	७।३	३।१।४।५	१	१		१	१	१	१	०	१	०	०	१	०	०	२०	५०	३००	१०००	१५००	२८५०						

६.६ ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधार

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाख मा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		निमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.६.८.१	३०.१,३५।४ ५१।७।५ ५१।७।७	११,६,१६	३।४।३	७।१	३।१।४।५	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	१	०	०	१	२०	३०	८०	५००	१०००	१६१०						

६.७ सार्वजनिक निर्माण

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाख मा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		निमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.७.८.१	८	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	१	१००	१००	९००	२०००	२५००	५५००						
६.७.८.२	८	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५	१							०	०	०	१	०	१	०	१००	०	२००	४००	७००	१३००						
६.७.८.३	४१	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५	१							०	१	०	०	०	१	०	२०	०	२००	४००	७००	१३००						
६.७.८.४	५१	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५	१							०	१	०	०	०	१	०	२०	०	२००	४००	७००	१३००						

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु. लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	सैद्धान्तिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पूर्वाधार विकास क्षेत्र	सस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		निमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.७.८.५	८	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५	१							०	१	०	१	०	१	०	५०	०	२००	४००	७००	१३००						
६.७.८.६	८	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५		१			१			०	१	०	१	१	०	०	१००	१५०	२००	७००	९००	१९५०						
६.७.८.७	३९	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५		१						०	१	०	१	१	०	०	१०	०	५	१५०	१००	२५५						
६.७.८.८	५१	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५		१						०	१	०	१	१	०	०	१०	०	५	१५०	१००	२५५						
६.७.८.९	८	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५			१					०	१	०	१	०	०	१	२०	०	३०	२००	२००	४३०						
६.७.८.१०	४१	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५				१	१	१	१	०	१	०	१	०	०	१	१००	१००	३००	९००	१२००	२५००						
६.७.८.११	८	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५				१	१	१		०	१	०	१	०	०	१	७५	६०	२५०	१२००	१५००	३०१०						
६.७.८.१२	२६।१,२६।२ ५१।३।२	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५				१				०	१	०	१	०	०	१	१००	१५०	३००	१५००	२०००	३९५०						
६.७.८.१३	२६।१,२६।२ ३२।३	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५						१		०	१	०	१	०	०	१	१००	१०	१५०	७००	९००	१७६०						
६.७.८.१४	२६।१,२६।२ ३२।३	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५						१		०	१	०	१	०	०	१	३०	०	५	३००	५०	३५५						
६.७.८.१५	५१	९,१०,११	३।४।१	७।१	३।१।४।५							१	०	१	०	१	०	१	०	३०	०	५०	५००	७००	१२५०						

अनुसुची ४ योजनाको क्षेत्र - वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन

७.१ वन विकास तथा व्यवस्थापन

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नतत्र	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प. स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
७.१.८.१	२५।४,३०।१ ५१।७।५ ५१।७।६	१२,१५	३।४।२	७।६	३।१।४।४	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	१	३०	१००	४५०	१५००	२०००	४०५०						
७.१.८.२	२५।४,३०।१ ५१।७।५ ५१।७।६	१२,१५	३।४।२	७।६	३।१।४।४	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	१	२०	१००	४५०	१५००	२०००	४०५०						
७.१.८.३	२५।४,३०।१ ५१।७।५ ५१।७।६	१२,१५	३।४।२	७।६	३।१।४।४	१	१		१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	०	२०	१५०	५००	१५००	२०००	४१५०						
७.१.८.४	२५।४,३०।१ ५१।७।५ ५१।७।६	१२,१५	३।४।२	७।६	३।१।४।४	१	१		१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	१	२०	२००	८००	२०००	२५००	५५००						
७.१.८.५	२५।४,३०।१	१२,१५	३।४।२	७।६	३।१।४।४			१					०	१	०	१	०	०	१	२०	२००	८००	२०००	२५००	५५००						
७.१.८.६	२५।४,३०।१ ५१।७।५ ५१।७।६	१२,१५	३।४।२	७।६	३।१।४।४			१					०	१	०	१	०	०	१	१०	१५०	६००	२०००	२५००	५२५०						

७.२ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नतत्र	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प. स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
७.२.८.१	८	१३,१४	३।४।७	७।२	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	०	१	०	०	०	१	५०	५०	५००	१२००	१५००	१७५०						
७.२.८.२	८	१३,१४	३।४।७	७।२	३।१।४।१०	१							०	१	०	०	०	१	०	२०	०	१५०	३००	७००	११५०						
७.२.८.३	८	१३,१४	३।४।७	७।२	३।१।४।१०		१						०	१	०	०	०	१	०	२०	०	२०	२५०	५००	७७०						
७.२.८.४	८	१३,१४	३।४।७	७।२	३।१।४।१०		१						०	१	१	०	०	१	०	२०	०	२०	२५०	५००	७७०						

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौ प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		हिमालवृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
७.२.८.५	८	१३,१४	३।४।७	७।२	३।१।४।१०			१					०	०	०	१	०	०	१	५०	०	८०	४००	४००	८८०						
७.२.८.६	८	१३,१४	३।४।७	७।२	३।१।४।१०				१				०	०	१	०	०	०	१	५०	२०	१५०	६००	६५०	१४२०						
७.२.८.७	८	१३,१४	३।४।७	७।२	३।१।४।१०				१				०	०	१	०	०	०	१	१००	२०	२००	८००	७५०	१७७०						
७.२.८.८	८	१३,१४	३।४।७	७।२	३।१।४।१०					१			०	०	१	०	०	१	०	२०	५०	८०	४००	४५०	९८०						
७.२.८.९	८	१३,१४	३।४।७	७।२	३।१।४।१०					१			०	०	१	०	०	१	०	२०	१०	८०	४००	४५०	९४०						
७.२.८.१०	८	१३,१४	३।४।७	७।२	३।१।४।१०					१			०	०	१	०	०	१	०	२०	१००	८०	४००	४५०	१०३०						
७.२.८.११	८	१३,१४	३।४।७	७।२	३।१।४।१०							१	०	०	१	०	०	०	१	३०	०	४०	३००	५००	८४०						

७.३ वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौ प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		हिमालवृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
७.३.८.१	५१।७।७	६,११,१३,१५	३।४।७	७।२	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	१	०	०	०	१	३०	५०	५००	१५००	२०००	४०५०						
७.३.८.२	५१।७।५	६,११,१३,१५	३।४।७	७।२	३।१।४।१०								०	१	१	०	०	०	१	३०	१००	६००	१५००	२०००	४२००						
७.३.८.३	५१।७।७	६,११,१३,१५	३।४।७	७।२	३।१।४।१०	१	१		१	१	१	१	०	१	१	०	०	०	१	३०	१५०	५००	२०००	२५००	५१५०						
७.३.८.४	५१।७।५,५१।७।७ ५१।७।८	६,११,१३,१५	३।४।७	७।२	३।१।४।१०			१					०	१	१	०	०	०	१	२०	०	६०	४००	४००	८६०						

७.४ जलवायू परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरण

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य नं.	पन्ध्रौ प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		पिछडावर्ग	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
७.४.८.१	५१७१५,५१७१६ ५१७१७ ५१७१८	१३,९	३।४।७	७।३	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	३०	१००	६००	१२००	१५००	३४००						
७.४.८.२	५१७१५,५१७१६ ५१७१७ ५१७१८	१४,९	३।४।७	७।३	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	५०	१५०	५००	१०००	१५००	३१५०						
७.४.८.३	५१७१५,५१७१६ ५१७१७ ५१७१८	१५,९		७।३	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	३०	१००	७००	१५००	२०००	४३००						

७.५ पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य नं.	पन्ध्रौ प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		पिछडावर्ग	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
७.५.८.१	८	१५,१४,१३,११	३।४।७	७।२	३।१।४।११	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	०	१	२०	२०	३००	८००	१२००	२३२०						
७.५.८.२	८	१५,१४,१३,११	३।४।७	७।२	३।१।४।११	१	१	१	१	१	१	१	०	१	१	०	०	०	१	५०	५०	६००	१२००	१८००	३६५०						
७.५.८.३	८	१५,१४,१३,११	३।४।७	७।२	३।१।४।११	१							०	१	१	०	०	०	१	१००	०	२००	५००	८००	१५००						
७.५.८.४	८	१५,१४,१३,११	३।४।७	७।२	३।१।४।११		१						०	१	१	०	०	०	१	५०	०	५०	३००	४००	७५०						
७.५.८.५	८	१५,१४,१३,११	३।४।७	७।२	३।१।४।११			१					०	१	१	०	०	०	१	५०	०	८०	४००	४००	८८०						
७.५.८.६	८	१५,१४,१३,११	३।४।७	७।२	३।१।४।११				१				०	१	१	०	०	०	१	५०	२०	१००	५००	६००	१२२०						
७.५.८.७	८	१५,१४,१३,११		७।२	३।१।४।११					१			०	१	१	०	०	०	१	५०	१००	७०	४००	४००	९७०						
७.५.८.८	८	१५,१४,१३,११		७।२	३।१।४।११						१		०	१	१	०	०	०	१	५०	०	५०	५००	५००	१०५०						
७.५.८.९	८	१५,१४,१३,११	३।४।७	७।२	३।१।४।११							१	०	१	१	०	०	०	१	५०	०	७०	३५०	४००	८२०						

७.६ विपद सचेतना, उद्धार तथा पूनस्थापना

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	सङ्केतिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		मिसानवृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	या. स	प्र. स	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
७.६.८.१	८	११		७६	३।१।४।११	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	१	०	२०	५०	५००	८००	१२००	२५५०						
७.६.८.२	८	११	३।४।७	७६	३।१।४।११	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	०	०	१	०	२०	१००	६००	१०००	१५००	३२००						
७.६.८.३	८	११	३।४।७	७६	३।१।४।११	१	१		१	१	१	१	०	१	०	०	०	१	०	२०	८०	६००	१२००	१५००	३३८०						
७.६.८.४	८	११	३।४।७	७६	३।१।४।११			१					०	१	०	०	०	१	०	१०	०	८०	४००	४००	८८०						

अनुसुची ५ योजनाको क्षेत्र - लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा

८.१ सार्बजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकास

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	सर्वेजनिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
८.१.८.१	५१।२।४	१६	३।४।८	७।६	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	१	३०	१००	७००	१५००	२०००	४३००						

८.२ नीति तथा कानुन तर्जुमा

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	सर्वेजनिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
८.२.८.१	२२६	१६	३।४।८	७।६	३।१।४।६	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	१	०	०	१	१०	५०	४००	१२००	१५००	३१५०						
८.२.८.२	२२६	१६	३।४।८	७।६	३।१।४।६	१		१				१	०	१	०	१	०	०	१	१०	०	२००	८००	१२००	२२००						

८.३ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	सर्वेजनिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
८.३.८.१	५१।२।४		३।४।८	७।६	३।१।४।५	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	१	१००	१५०	७००	२५००	३०००	६३५०						
८.३.८.२	५१।२।४		३।४।८	७।६	३।१।४।५	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	१	०	०	१	४०	१००	५००	१५००	२०००	४१००						

८.४ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्धन

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नवर्ग	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
८.४.८.१	५१।११।३		३।४।३	७।६	३।१।४।६	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	१	२०	१००	६००	१२००	१५००	३४००						
८.४.८.२	५१।११।३		३।४।३	७।६	३।१।४।६			१					०	०	०	१	०	०	१	२०	०	५००	१२००	१५००	३२००						

८.५ सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षा

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नवर्ग	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
८.५.८.१	५१।११।१,५१।११।२	१६	३।४।८	७।६	३।१।४।१०	१	१	१	१	१	१	१	०	१	०	१	०	०	१	२०	१००	६००	१५००	२०००	४२००						

८.६ पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली

योजना सङ्केत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्य सङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		विपन्नवर्ग	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह सरकारी	नीजी क्षेत्र
८.६.८.१	५१।२।४,५१।११।३	१६	३।४।८	७।६	३।१।४।६			१					०	०	०	१	०	०	१	२०	०	८०	४००	४००	८८०						

अनुसूची ६ योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	सहकार्य गर्ने निकाय					
		संवैधानिक हक सङ्केत नं.	दिगो विकास लक्ष्यसङ्केत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष्यसङ्केत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक सङ्केत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति सङ्केत नं.	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
९.८.१	वडा भित्र सञ्चालित सरकारी तथा गैह्र सरकारी आयोजनाहरुको कडाइका साथ अनुगमन तथा मुल्यांकन गरिने छ साथै अनुगमन तथा मुल्यांकनका आधारमा थप आयोजनाहरु सञ्चालन गरिने छ।	५१।१०।१४		३।४।८	७।३	३।१।४।६	०	०	०	३०						

अनुसूची ७ गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति

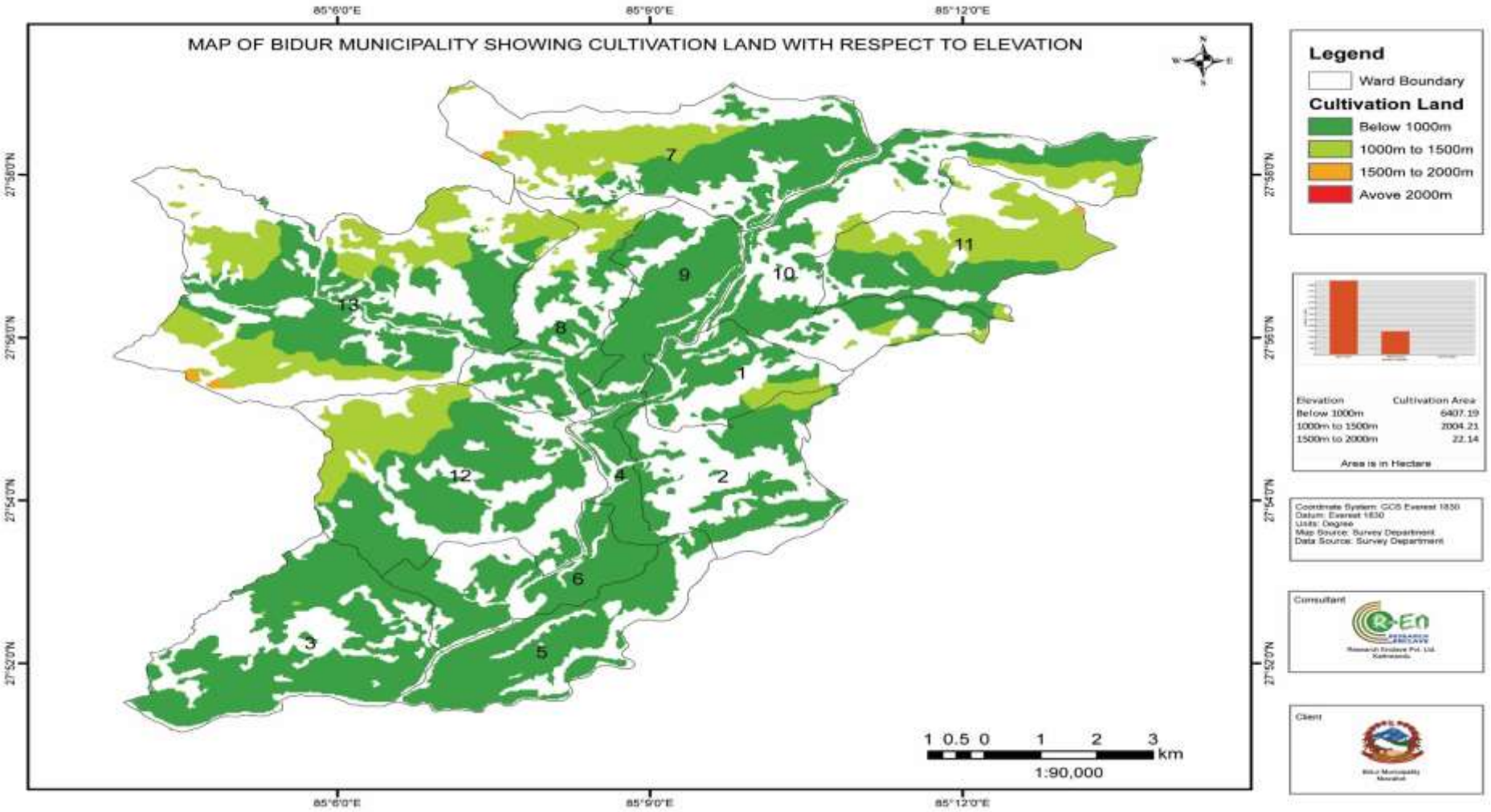

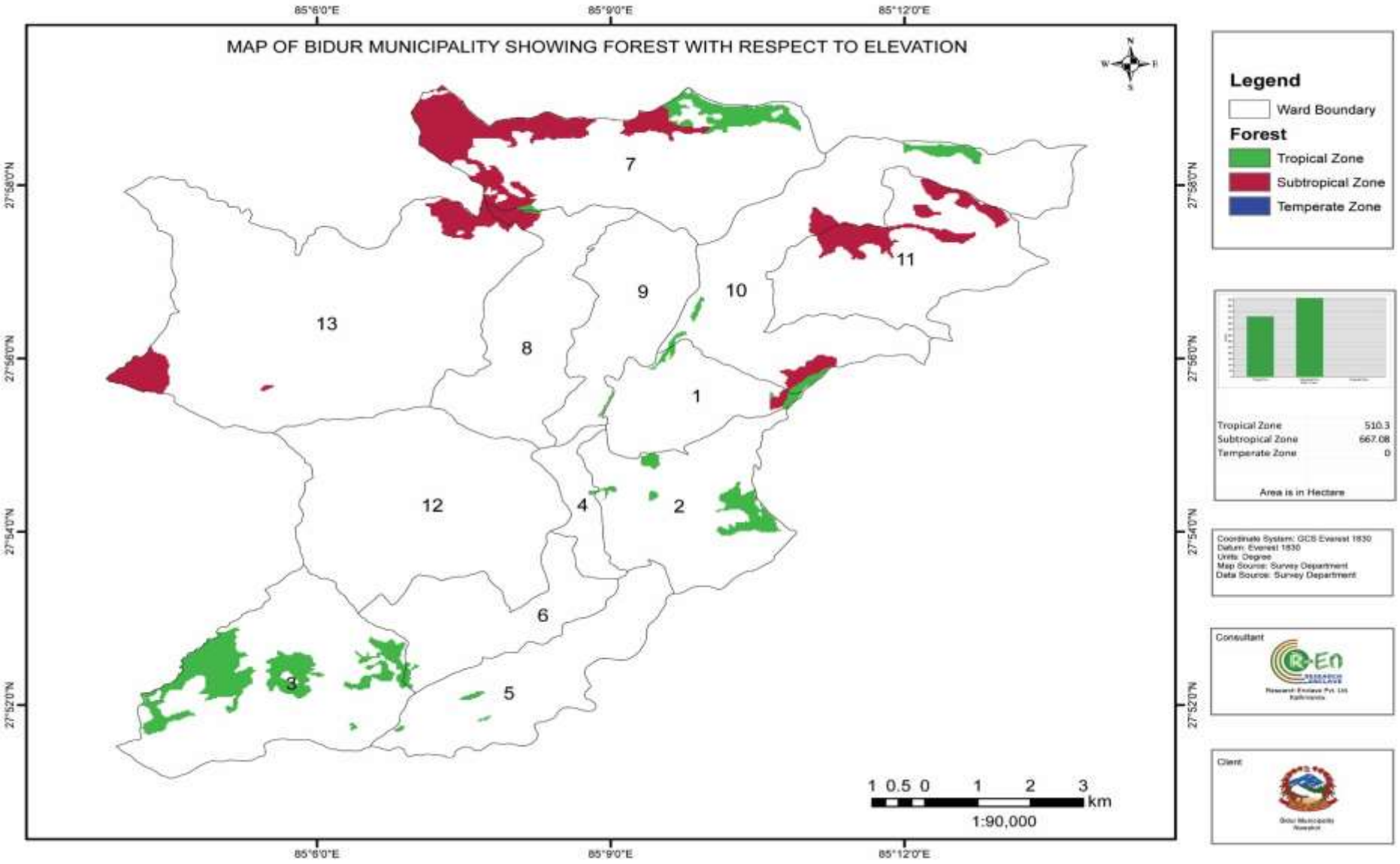
MAP OF BIDUR MUNICIPALITY SHOWING FOREST WITH RESPECT TO ELEVATION
85°6'0"E
85°9'0"E
85°12'0"E
27°58'0"N
27°56'0"N
27°54'0"N
27°52'0"N
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
1 0.5 0 1 2 3 km
1:90,000
Legend
Ward Boundary
Forest
Tropical Zone
Subtropical Zone
Temperate Zone
Tropical Zone 510.3
Subtropical Zone 667.08
Temperate Zone 0
Area is in Hectare
Coordinate System: GCS Everest 1830
Datum: Everest 1830
Units: Degree
Map Source: Survey Department
Data Source: Survey Department
Consultant
Client

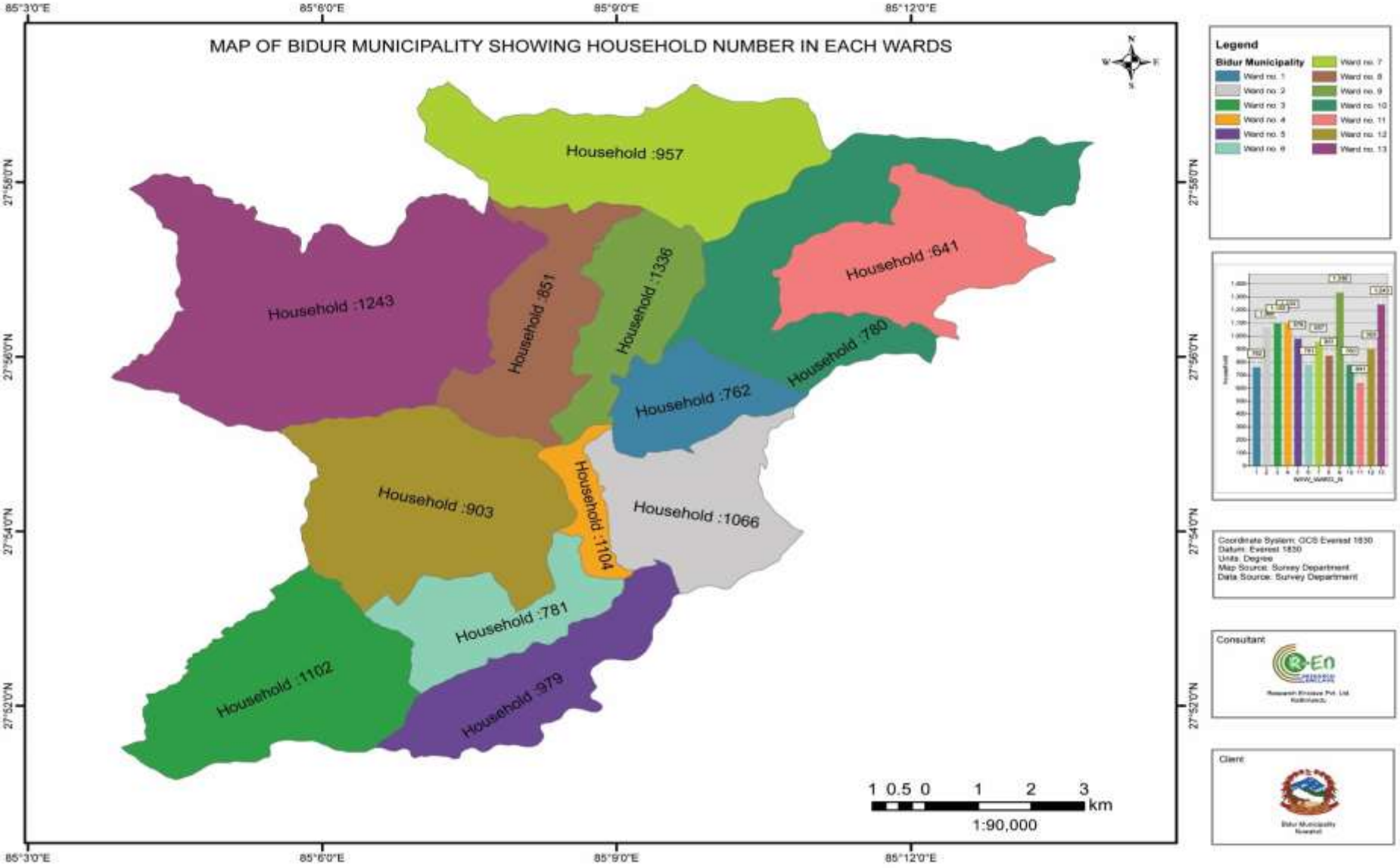
MAP OF BIDUR MUNICIPALITY SHOWING HOUSEHOLD NUMBER IN EACH WARDS
Household :957
Household :1243
Household :851
Household :1336
Household :641
Household :780
Household :762
Household :903
Household :1104
Household :1066
Household :781
Household :1102
Household :979
1 0.5 0 1 2 3 km
1:90,000
85°3'0"E
85°6'0"E
85°9'0"E
85°12'0"E
27°58'0"N
27°56'0"N
27°54'0"N
27°52'0"N
Legend
Bidur Municipality
Ward no. 1
Ward no. 2
Ward no. 3
Ward no. 4
Ward no. 5
Ward no. 6
Ward no. 7
Ward no. 8
Ward no. 9
Ward no. 10
Ward no. 11
Ward no. 12
Ward no. 13
Coordinate System: GCS Everest 1830
Datum: Everest 1830
Units: Degree
Map Source: Survey Department
Data Source: Survey Department
Consultant
Client

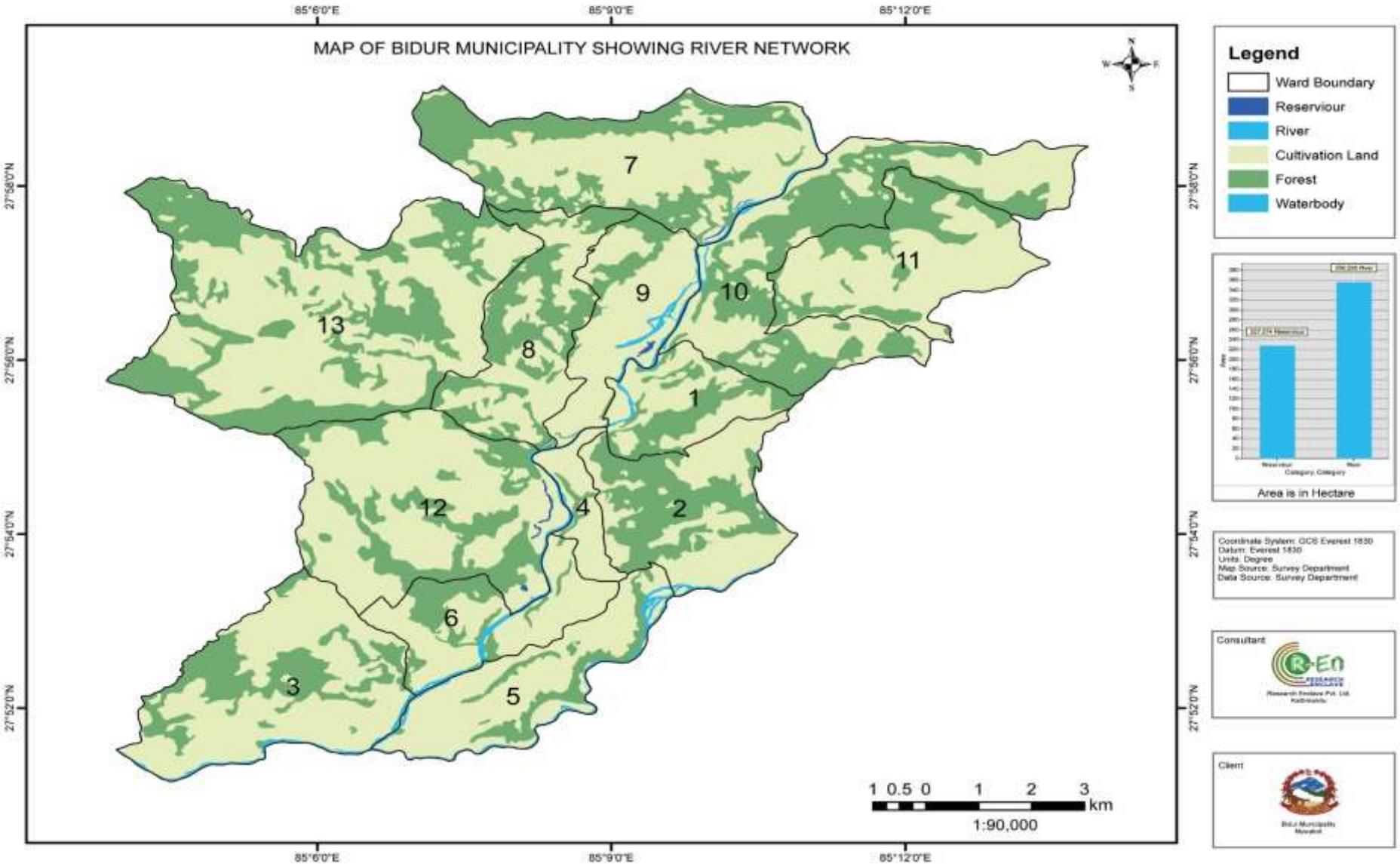
MAP OF BIDUR MUNICIPALITY SHOWING RIVER NETWORK
85°6'0"E
85°9'0"E
85°12'0"E
27°58'0"N
27°56'0"N
27°54'0"N
27°52'0"N
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
1 0.5 0 1 2 3 km
1:90,000
Legend
Ward Boundary
Reserviour
River
Cultivation Land
Forest
Waterbody
Area is in Hectare
Coordinate System: GCS Everest 1830
Datum: Everest 1830
Units: Degree
Map Source: Survey Department
Data Source: Survey Department
Consultant
Client

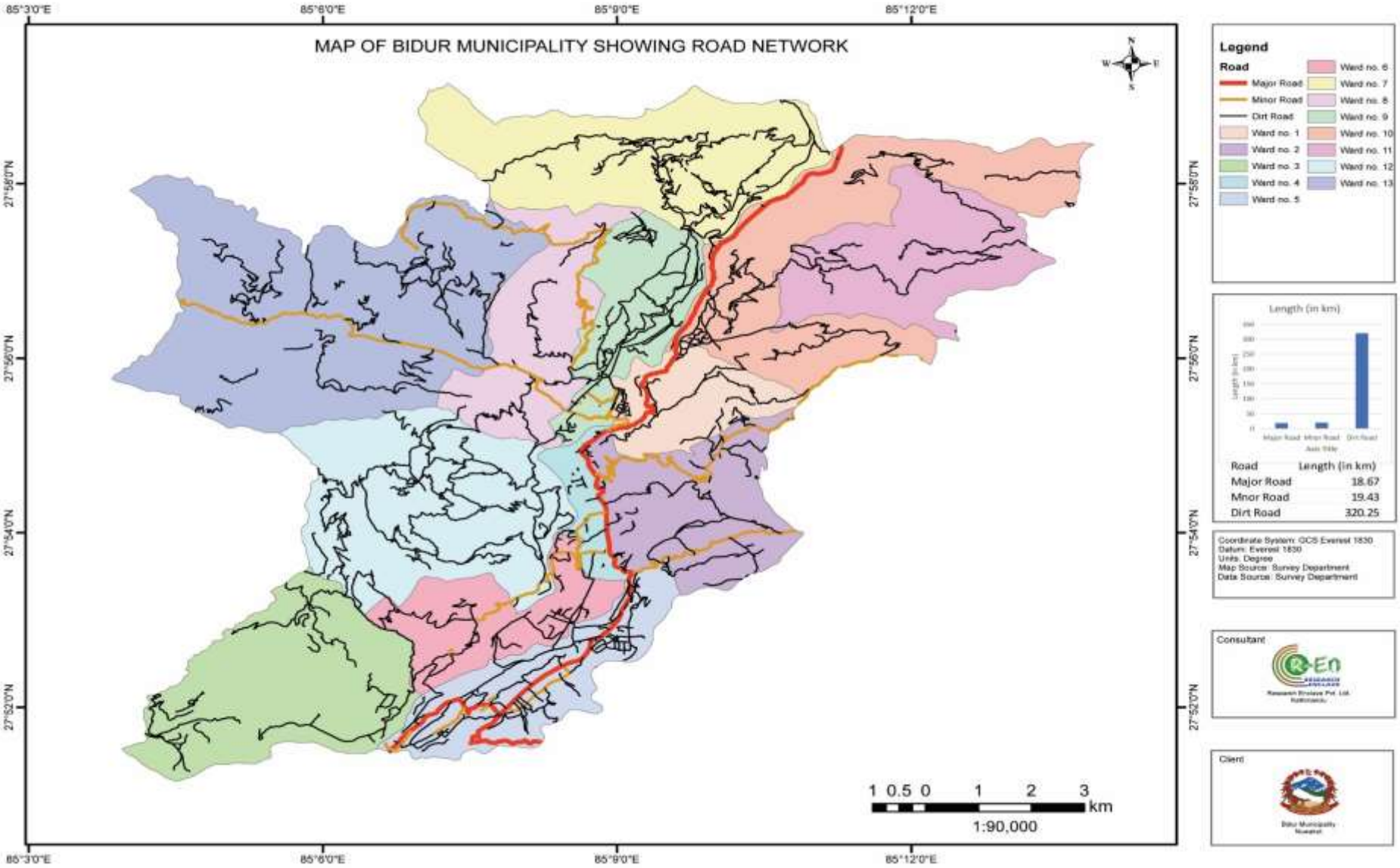
MAP OF BIDUR MUNICIPALITY SHOWING ROAD NETWORK
85°3'0"E
85°6'0"E
85°9'0"E
85°12'0"E
27°58'0"N
27°56'0"N
27°54'0"N
27°52'0"N
Legend
Road
Major Road
Minor Road
Dirt Road
Ward no. 1
Ward no. 2
Ward no. 3
Ward no. 4
Ward no. 5
Ward no. 6
Ward no. 7
Ward no. 8
Ward no. 9
Ward no. 10
Ward no. 11
Ward no. 12
Ward no. 13
Length (in km)
Road Length (in km)
Major Road 18.67
Minor Road 19.43
Dirt Road 320.25
Coordinate System: GCS Everest 1830
Datum: Everest 1830
Units: Degree
Map Source: Survey Department
Data Source: Survey Department
Consultant
Client
1 0.5 0 1 2 3 km
1:90,000

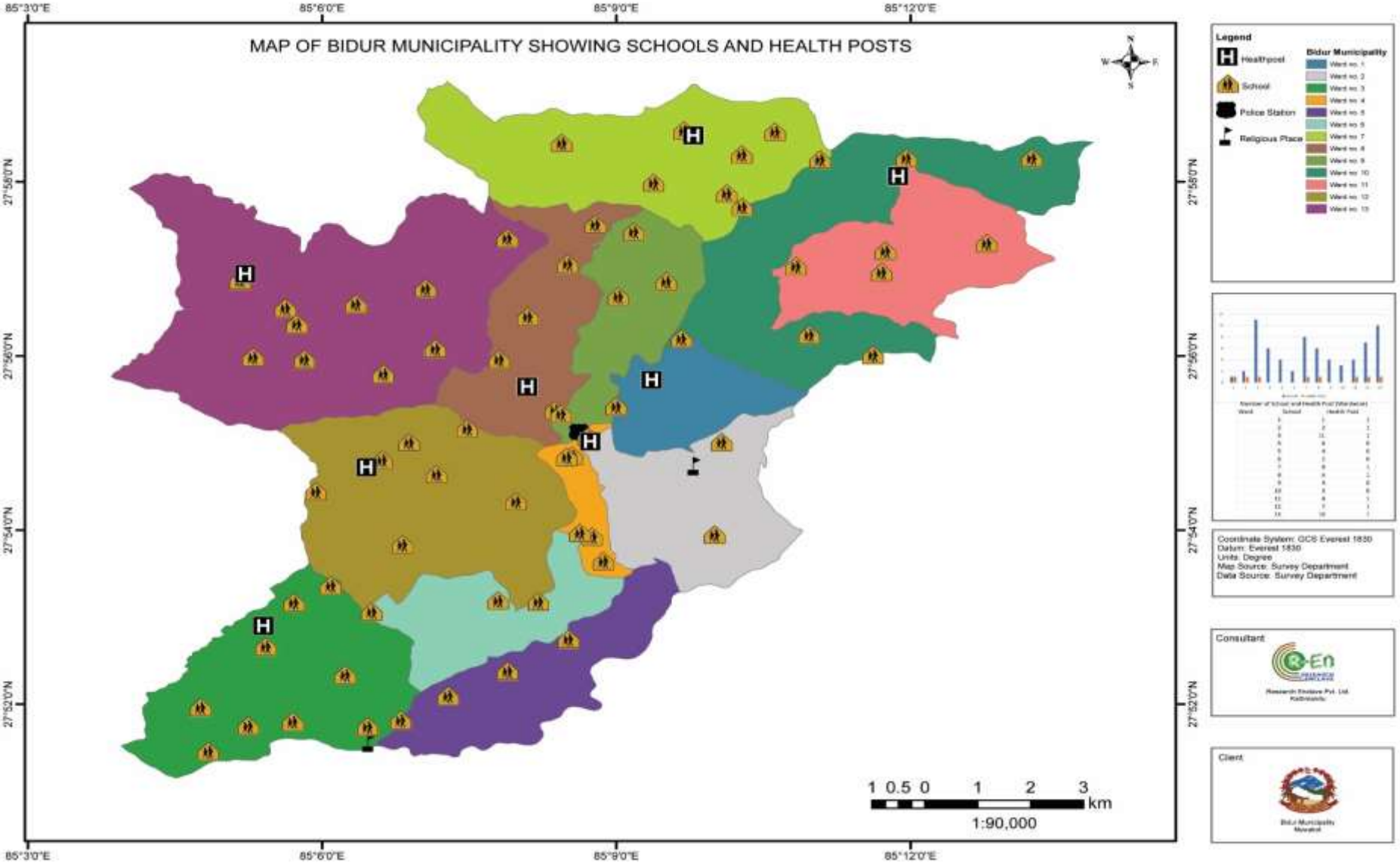
MAP OF BIDUR MUNICIPALITY SHOWING SCHOOLS AND HEALTH POSTS
85°3'0"E
85°6'0"E
85°9'0"E
85°12'0"E
27°58'0"N
27°56'0"N
27°54'0"N
27°52'0"N
Legend
Healthpost
School
Police Station
Religious Place
Bidur Municipality
Coordinate System: GCS Everest 1830
Datum: Everest 1830
Units: Degree
Map Source: Survey Department
Data Source: Survey Department
Consultant
Client
1 0.5 0 1 2 3 km
1:90,000